

Az 5. Nemzeti Környezetvédelmi Program 1. melléklete

NEMZETI TERMÉSZETVÉDELMI ALAPTERV V.

A természetvédelem szakpolitikai stratégiája

2021–2026

2020

Tartalom

<i>A Nemzeti Természetvédelmi Alaptervről</i>	4
1. Az NTA-V megvalósítása során elérendő kiemelt stratégiai jellegű, átfogó célok	5
1.1. Az NTA-V. végrehajtásának nyomon követése	6
2. Magyarország természetvédelmi helyzete	7
2.1. Az egyedi jogszabállyal védett természeti területek kiterjedése, adatai, védetté nyilvánítások	7
2.2. A Natura 2000 területek	10
2.3. Jogi jelleg konszolidáció és a feljegyzések	13
2.4. Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok, karszt területek	14
2.5. Ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak	16
2.6. Nemzetközi minősítésű területek	19
2.6.1. Ramsari területek	19
2.6.2. Európa Diplomás területek	21
2.6.3. Bioszféra-rezervátumok	21
2.6.4. Geoparkok	23
2.6.5. Világörökségi területek	24
2.6.6. Csillagosságolt-parkok	25
2.7. Natúrparkok	26
2.8. Természetvédelmi oltalom alatt álló fajok köre	27
2.9. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme, az egyedi tájértékek megőrzése	28
3. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése, valamint a genetikai erőforrások megőrzése	31
3.1. Természetvédelmi célú vagyonkezelés	31
3.2. Természetvédelmi őrzés	33
3.3. Védettségi szint helyreállítása	35
3.4. Erdők vagyonkezelése, természetvédelmi kezelése	36
3.5. Vadállomány kezelése	37
3.6. Halgazdálkodás	39
3.7. Élőhelyek megőrzése	40
3.7.1. Élőhelyek helyreállítása	40
3.7.2. Ökoszisztéma-szolgáltatások	42
3.7.3. Zöld Infrastruktúra	43
3.8. Idegenhonos inváziós fajok elleni védekezés	45
3.9. Fajok megőrzése, kezelése	47
3.10. Vízgazdálkodás	50
3.11. Régi magyar növény- és haszonállatfajtáink génmegőrzése	51
3.12. Géntechnológiával módosított szervezetek	52
4. Természetvédelmi vonatkozású adatok gyűjtése, a Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR)	54
4.1. Természetvédelmi célú monitorozó programok	54
4.1.1. A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó rendszer (NBmR)	54
4.1.2. Egyéb monitorozó és adatgyűjtő programok	56
4.2. A TIR és moduljai, funkciói	59
4.3. Közhiteles barlangnyilvántartás	60
5. Természetvédelmi tervezés	61

5.1. Természetvédelmi és tájvédelmi célok integrálása más ágazatok terveibe/stratégiáiba	61
5.2. Az országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési tervei	62
5.3. Natura 2000 területek fenntartási tervei	63
5.4. Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv	64
5.5. Területrendezési tervek és településrendezési eszközök	65
5.6. Országos Ökológiai Hálózat	66
5.7. Barlangok kezelési tervei	68
6. Társadalmi kapcsolatok, szemléletformálás, bemutatás	69
6.1. Tudásbázis, szakmai kapcsolatok, szemléletformálás	69
6.2. Bemutatás, szemléletformálás, ökoturisztika, környezeti nevelés	71
6.3. Honlapok, közösség portálok, on-line társadalmi kapcsolatok	75
6.4. Kutatás-fejlesztés, oktatás	77
7. Nemzetközi együttműködések	79
7.1. Európai uniós politikák, stratégiák, kötelezettségek	79
7.2. Ramsari Egyezmény	82
7.3. A biológiai sokféleségről szóló egyezmény és jegyzőkönyvei	82
7.4. CITES	84
7.5. Bonni Egyezmény	85
7.6. Berni Egyezmény	86
7.7. Európai Táj Egyezmény	87
7.8. Kárpátok Keretegyezmény	88
7.9. Fontosabb kétoldalú természetvédelmi kapcsolatok	88
8. Az NTA-V keretében előírt feladatok finanszírozása	90
8.1. Természetvédelmi fejlesztések finanszírozása (EU források)	90
8.2. A természetvédelem ágazati finanszírozása – hazai költségvetési források	93
9. A természetvédelem jogi és intézményi háttere	95
9.1. Jogi szabályozás	95
9.1.1. A természetvédelmi szakágazatot érintő jogi háttér változásai	95
9.1.2. A természetvédelmi jogalkotás eredményei	95
9.2. Intézményrendszer	97
9.2.1. Nemzeti park igazgatóságok	98
9.2.2. Nemzeti Biodiverzitás- és Génmegőrzési Központ	99
9.2.3. Környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságok	100
Táblázatok és ábrák jegyzéke	102
Mellékletek az V. Nemzeti Természetvédelmi Alaptervhez	103
1. térképmelléklet – Az országos jelentőségű védett természeti területek és Natura 2000 területek Magyarországon	104
2. térképmelléklet – Az országos és kiemelt térségi területrendezési tervekben tájképvédelmi célú övezeti szabályozással érintett területek	105
1. melléklet – A természetvédelmi jogalkotás eredményei a 9. fejezethez	105
2. melléklet – Az NTA-IV tervidőszaka alatt épült, ill. korszerűsített ökoturisztikai létesítmények	108

A Nemzeti Természetvédelmi Alaptervről

A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv V. (továbbiakban: NTA-V) Magyarország természetvédelmi 2021-2026 közötti időszakra szóló stratégiai tervdokumentuma, amely a Nemzeti Környezetvédelmi Program önálló részeként meghatározza az állam természetvédelmi feladatai kapcsán követendő kiemelt célokat, kijelöli a cselekvési irányokat valamennyi érintett állami szerv, különösen a természetvédelmi igazgatási szervek számára.

Az NTA-V. a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) 53. §-ában kapott felhatalmazás alapján készült természetvédelmi stratégiai tervdokumentum, amelyet az Agrárminisztérium Természetmegőrzési Főosztályának, Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztályának és a Biodiverzitás és Génmegőrzési Főosztályának munkatársai állítottak össze és szerkesztettek.

Az NTA-V, mint szakpolitikai stratégia kidolgozása a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III.12.) Korm. rendeletben foglaltaknak megfelelően történt, a Korm. rendelet 35. §-ában a szakpolitikai stratégiák kapcsán megfogalmazott előírásokra is tekintettel. Az NTA-V kidolgozása során a szakmai előkészítést végzők célja az volt, hogy a kötelező szakmai egyeztetéseken túl biztosított legyen, hogy az érintettek lehető legszélesebb köre véleményt formálhasson és a vélemények beépítésre kerüljenek az elfogadott országgyűlési határozatba. Az NTA-V stratégiai környezeti vizsgálata az NKP-5 keretében készült.

Az NTA-V kidolgozása során az egyes fejezeteknél, vagy azokon belül az érintett témaköröknél olyan jellemző indikátorok kerültek megjelölésre, amelyek alapján a kitűzött célok megvalósulása mérhetővé, értékelhetővé válik.

Az NTA-V keretében meghatározott feladatok megvalósítása során elért eredményekről a magyar állami természetvédelem hivatalos honlapján, a www.termeszetvedelem.hu oldalon folyamatosan beszámolunk, így az ott megtalálható információk révén nyomon követhető a terv megvalósítása.

1. Az NTA-V megvalósítása során elérendő kiemelt stratégiai jellegű, átfogó célok

- A biológiai sokféleség megőrzése, az Európai Unió 2030-ig szóló „Hozzuk vissza a természetet az életünkbe” biodiverzitás stratégia¹ hazai megvalósítása (továbbiakban: EU biodiverzitás stratégia):
 - az EU biodiverzitás stratégiájában szereplő célkitűzéseket szem előtt tartva a 2020 utáni időszakra szóló nemzeti biológiai sokféleség megőrzési stratégia kidolgozása és végrehajtása
 - a biológiai sokféleség csökkenésének és az ökoszisztéma szolgáltatások további hanyatlásának megállítása 2030-ig, valamint állapotuk lehetőség szerinti javítása, helyreállítása;
 - a védelemben részesülő területek ökológiai szempontból koherens hálózatának kialakítása, a hazai zöld infrastruktúra kiteljesítése;
 - a hazai ökoszisztémák és szolgáltatásaik térképezése és értékelése, a megőrzést célzó ágazati együttműködések erősítése, az ökoszisztéma-alapú gazdálkodási megközelítés segítése;
 - az élőhely-rehabilitációs és -rekonstrukciós munkák folytatása, a degradált élőhelyek rekonstrukciója, az Európai Unió természet-helyreállítási tervének nemzeti megvalósítása;
 - a biológiai sokféleséget veszélyeztető inváziós fajok elleni fellépés;
- A Natura 2000 hálózat működtetése:
 - a hálózat működtetésével kapcsolatos feladatok finanszírozási kereteinek biztosítása;
 - a Natura 2000 fenntartási tervek elkészítése és ütemezett aktualizálása, valamint a Natura 2000 területekre vonatkozó természetvédelmi célkitűzéseket pontosító céldokumentumok összeállítása;
 - a kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek helyzetének javítása;
 - a társadalmi elfogadottság és kommunikáció erősítése.
- A barlangok és a földtudományi természeti értékek természetvédelmi helyzetének javítása.
- Hazánk táji örökségének és táji sokféleségének ágazati együttműködésen alapuló komplex védelméhez szükséges feltételek kialakítása, jogi környezetének felülvizsgálata.
- Tájvédelmi kutatások támogatása, az eredmények vizsgálata, értékelése, valamint a tájdiverzitás-monitorozása.
- A természetvédelmi tervezés erősítése, a nemzeti parkok övezeti besorolásának kihirdetése.
- A természetvédelem jogi, intézményi, személyi és költségvetési hátterének fejlesztése.
- Az európai uniós források természetvédelmi fejlesztések finanszírozásáértörtéző hatékony felhasználása.
- A nemzetközi természetvédelmi, tájvédelmi kötelezettségek teljesítése.

¹A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia - Hozzuk vissza a természetet az életünkbe!; COM(2020) 380 final; 2020.5.20.

- A nemzeti park igazgatóságok, illetve a Természetvédelmi Őrszolgálat létszámának fejlesztése és megfelelő technikai eszközökkel való ellátása.
- Társadalmi kapcsolatok fejlesztése – nagyobb környezeti tudatosság elérése, a természetvédelem elfogadottságának javítása érdekében.
- A természetvédelem ökoturisztikai létesítményei és szolgáltatásai körének, színvonalának fejlesztése.
- A természetvédelmi kutatás, fejlesztés támogatása: a nemzeti park igazgatóságoknál, illetve az igazgatóságok megbízásából folyó, alkalmazott természetvédelmi (gyakorlati) kutatások ösztönzése, erősítése.
- A több, mint két évtizede működő Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) egységes működésének fenntartása, eredményeinek értékelése, bemutatása. Az NBmR felülvizsgálata, fejlesztése, rendszer-szemléletű összehangolása, a működtetés intézményi és pénzügyi hátterének hosszú távú biztosítása.
- A Természetvédelmi Információs Rendszer továbbfejlesztése:
 - a rendszer külső adatkapcsolatainak biztosítása, az állami nyilvántartások összehangolása;
 - a természetvédelmi biotikai adatgyűjtést célzó monitorozó programok adatszolgáltatásának felülvizsgálata, rendszer-szintű összehangolása, a működtetés intézményi és pénzügyi hátterének biztosítása;
 - természetvédelmi alapinformációkat hordozó térképek (Natura 2000, védett, ökoháló stb.) és térinformatikai fedvények lakossági hozzáférhetőségének biztosítása.

1.1. Az NTA-V. végrehajtásának nyomon követése

Az NTA-V végrehajtásának, a szükséges beavatkozások megvalósításának intézményi és személyi feltételeit elsősorban a kormányzat biztosítja, a minisztériumok közti munkamegosztásra építve. A Kormány irányítja a természet védelmével kapcsolatos állami feladatok végrehajtását, meghatározza és összehangolja a minisztériumok és a Kormánynak közvetlenül alárendelt szervek ez irányú tevékenységét.

A Magyarország 2020. évi Nemzeti Reform Programjának keretében kidolgozott Klíma- és Természetvédelmi Akciótervvel összhangban a közös célok elérése érdekében kiemelten fontos valamennyi érintett társadalmi csoport – így kiemelten az önkormányzatok, a gazdasági szféra és a lakosság – részvétele a feladatok megvalósításában.

A végrehajtás és nyomon követés folytonosságának biztosítása érdekében fontos szempont a kormányzat szakpolitikai intézményeivel való megfelelő szintű együttműködés harmonizálása, az intézményi és szakértői kapcsolatrendszer megerősítése. A Terv végrehajtását, a célkitűzések és az intézkedések hatékonyságát, a szakmai teljesítményeket folyamatosan értékelni szükséges, az intézkedések megfelelőségét szükség esetén felül kell vizsgálni az egyes célkitűzéseknél feltüntetett indikátorok segítségével.

2. Magyarország természetvédelmi helyzete

2.1. Az egyedi jogszabállyal védett természeti területek kiterjedése, adatai, védetté nyilvánítások

A védetté nyilvánítások jelentős területnövekedéssel járó időszaka mára lezárult, különösen a jelentős kiterjedésű Natura 2000 területek kijelölése után. Az elmúlt tervezési időszakokban a védetté nyilvánítások száma egyenletesnek tekinthető, ugyanakkor az idő előrehaladtával a védetté nyilvánított területek kiterjedése csökkent, az NTA-I időszakára jellemző értékek töredékét teszi ki. Az NTA-III tervezési időszakától kezdve elsősorban a kis kiterjedésű, valamilyen különleges természeti érték (kaptárkő, földtani alapszelvény, földtani képződmény) megóvását célzó védett természeti területek (főleg természeti emlékek, TE) nagyszámú létesítése jellemző. Az NTA-IV. tervezési időszakában ez a tendencia folytatódott: különleges, veszélyeztetett fajok (pl. délvidéki földikutya) ismert vagy potenciális élőhelyei (Bajai földikutya-rezervátum TT, Madarasi Marhajárás TT) és a hazánk korábbi természetes állapotára jellemző, egykor nagy kiterjedésű élőhelyek maradványai (Táti és süttöi Duna-szigetek TT, Jáki kardvirágos erdő TT) természetvédelmi területként (TT) történő védetté nyilvánítása mellett a földtudományi szempontból jelentős helyszínek, arra érdemes földtani alapszelvények és -képződmények kiemelt oltalmának biztosítására irányuló, a 2010-es évek elején elindított országos program folytatásaként került sor védett természeti területek létesítésére (37 TE).

Az NTA-IV. tervezési időszakában a Hortobágyi Nemzeti Park (HNP) védettségének fenntartásáról szóló miniszteri rendelet módosításával került sor a nemzeti park övezeti besorolásának jogszabályi kihirdetésére, amellyel egyidejűleg a nemzeti park határának pontosítására és egyéb technikai korrekciókra is sor került. A HNP létesítése óta ez az első alkalom, hogy a nemzeti park teljes területét egy jogszabály, és azonos minőségű ingatlan-nyilvántartási adatok alapján határozza meg.

Az NTA-IV. tervezési időszakában 33 TT esetében került sor a védetté nyilvánításról szóló vagy a védettséget fenntartó miniszteri rendelet technikai korrekciós célú módosításának előkészítésére. E rendeletek módosítása a természetvédelmi jogi jelleg(ek) ingatlan-nyilvántartási feljegyzésének a földügyi szakterülettel együttműködésben a TT-k esetében elvégzett felülvizsgálata során feltárt hibák javítására, az TT-k ingatlan-nyilvántartási adatainak aktualizálására irányul. Ugyanezen célból 6 TT esetében a fokozottan védett területekre vonatkozó technikai korrekciókat tartalmazó rendelet² kihirdetésére került sor.

Az NTA-IV időszakában (2015–2020) az országos jelentőségű védett természeti területek kiterjedése 798 hektárral növekedett. 41 db új védett természeti terület kialakítása és 1 db már védett természeti terület bővítése történt meg (1. táblázat).

A védetté nyilvánítások volumenét és a trendeket a már meglévő védett természeti területek bővítéseit is tartalmazó területértékek mutatják be (1. és 2. táblázat).

Az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal létesített védett természeti területek elhelyezkedését az 1. ábra szemlélteti.

A helyi jelentőségű védett természeti területek törzskönyvi felülvizsgálatának köszönhetően a nyilvántartásban a Tvt. előírásainak megfelelő védetté nyilvánító jogszabállyal rendelkező területek és emlékek jelennek meg, így a helyi védett természeti területek száma NTA-IV időszakában csökkent. A természetvédelmi nyilvántartásban 2020-ban 851 darab természeti emlék és 955 darab természetvédelmi terület szerepel (2. táblázat, 2. ábra).

² 55/2020. (XI. 4.) AM rendelet, Magyar Közlöny 239. szám.

1. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek számának változása 1997-2020 között

Országos jelentőségű védett természeti területek létesítése az első négy NTA időszaka alatt*

Tervezési időszak	Nemzeti park		Tájvédelmi körzet		Természetvédelmi terület		Természeti emlék		Összesen		Növekmény az országos jelentőségű védett természeti területek összes kiterjedése arányában (%)
	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha	
NTA-I (1997-2002)	4	95 657	5	40 913	13	1 186	0	0	22	137 756	17,0
NTA-II (2003-2008)	0	7	1	8 866	21	3 361	0	0	22	12 234	1,5
NTA-III (2009-2014)	0	463	2	12 004	10	1 385	41	60	53	13 820	1,6
NTA-IV (2015-2020)	0	0	0	0	4	741	37	57	41	798	0,09

* a darabszámok az újonnan létesített védett természeti területekre vonatkoznak, a területadatok a már meglévő védett természeti területek bővítéseit is tartalmazzák

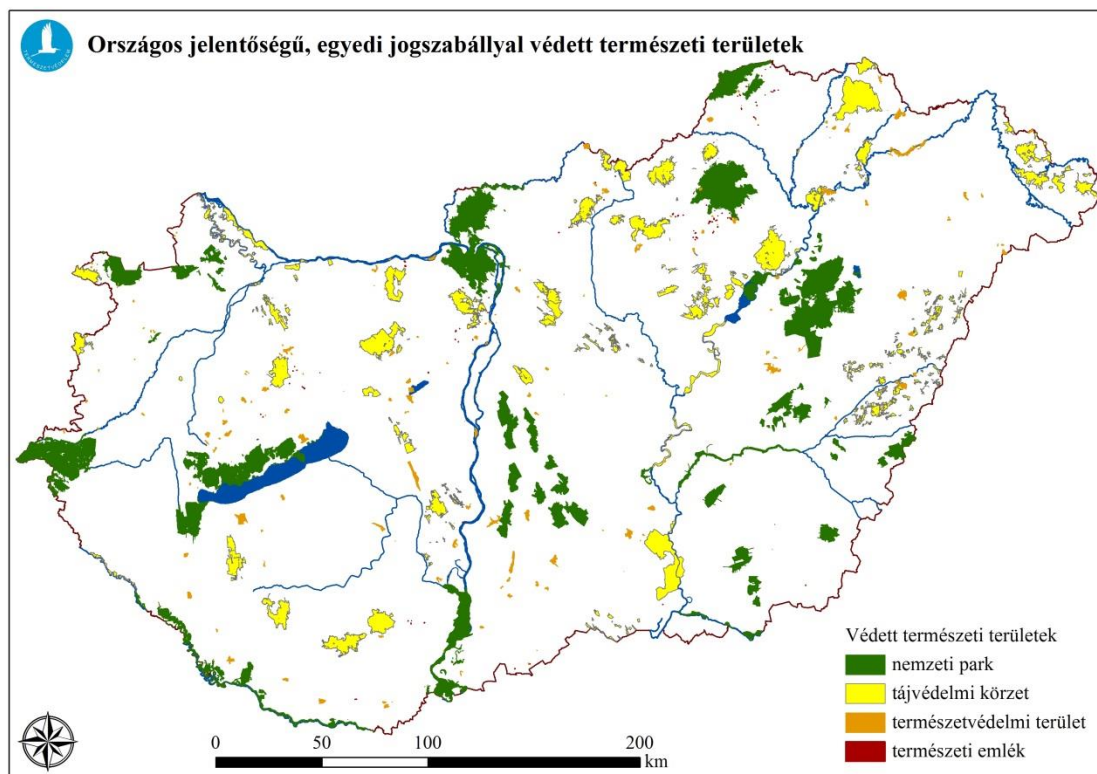
2. táblázat – A védett természeti területek kiterjedése (2020. szeptember 15.)

Természetvédelmi kategória	Terület (ha)
Nemzeti parkok	480 093
Tájvédelmi körzetek	336 875
Országos jelentőségű természetvédelmi területek	31 823
Országos jelentőségű természeti emlék	128
Országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek összesen	848 919
Helyi jelentőségű védett természeti területek	42 142
Helyi jelentőségű védett természeti emlékek	0
Védett természeti terület mindösszesen	891 061

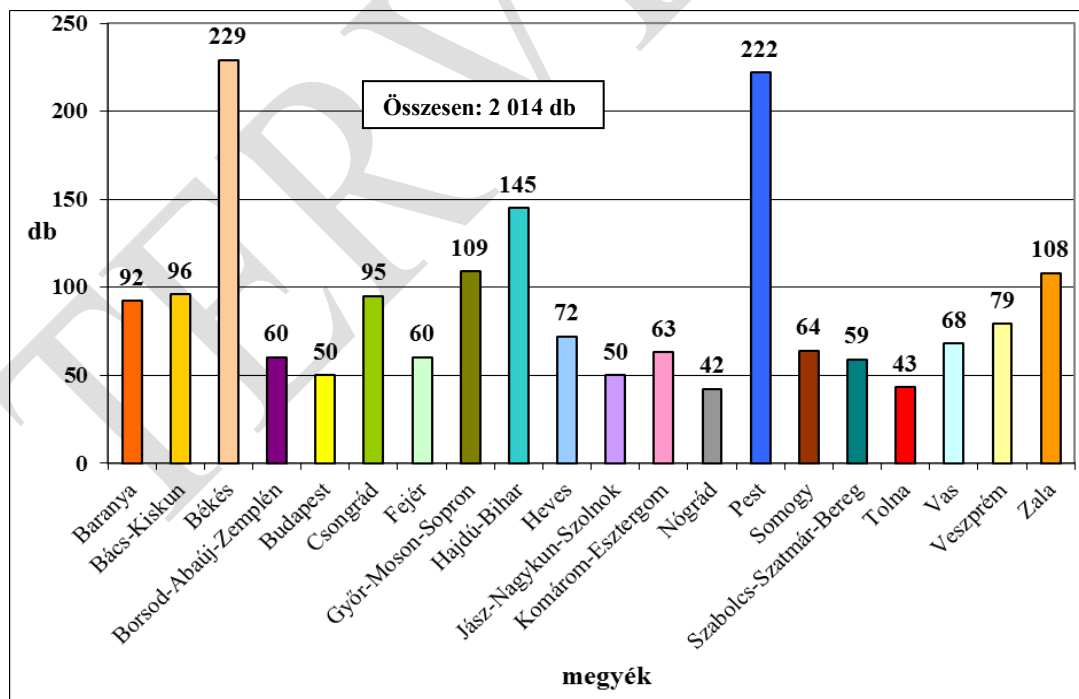
Fő cselekvési irányok:

- Az országos jelentőségű védett természeti területek hálózatának a Tvt. előírása alapján történő további bővítése annak érdekében, hogy hazánk táji és természeti értékei megőrzéséhez a területi védelem feltételei rendelkezésre álljanak.
- Kiemelten kell kezelni azoknak a védelemre tervezett területeknek a védetté nyilvánítását, amelyek természeti állapota a védetté nyilvánítás elmaradása miatt az elmúlt időszakban romlott, fennmaradásuk veszélybe kerülhet, illetve amelyek globális, vagy országos szinten veszélyeztetett fajok élőhelyeül szolgálnak. Elsősorban:
 - az aktuálisan veszélyeztetett természeti területeket;
 - állami tulajdonú, a természetvédelmi vagyongazdálkodásban lévő védelemre tervezett természeti területeket.
- A földtudományi szempontból jelentős helyszínek, arra érdemes földtani alapszelvények és -képződmények kiemelt oltalmának biztosítására irányuló országos program folytatása.
- A hatályos védetté nyilvánító, illetve a védettség fenntartásáról szóló rendeletek frissítése, a szakmai felülvizsgálatok során feltárt hibák javítása technikai korrekcióval vagy védetté nyilvánítási eljárás keretében a TK-k esetében.
- Nemzeti parkok övezeti besorolásának kihirdetésével egyidejűleg a védetté nyilvánító vagy a védettséget fenntartó miniszteri rendeletekben a szükséges technikai korrekciók elvégzése, a területi lehatárolás frissítése aktuális ingatlan-nyilvántartási adatok alapján. Ezzel párhuzamosan – amennyiben azt természetvédelmi szakmai indokok alátámasztják –

a nemzeti parkok fokozottan védett területei kiterjedésének szakmai felülvizsgálata a természeti övezetek kijelölésével összefüggésben.

1. ábra – Az országos jelentőségű védett természeti területek Magyarországon

2. ábra – A helyi jelentőségű védett természeti területek száma Magyarországon (2020. január 1.)

2.2. A Natura 2000 területek

Helyzetkép:

A Natura 2000 hálózat az Európai Unió ökológiai hálózata, melyet az uniós tagországok természeti értékeinek és biológiai sokféleségének megőrzése érdekében létesítettek. A Natura 2000 hálózat az Európai Unió két természetvédelmi irányelve (az *Európai Parlament és a Tanács* 2009. november 30-i 2009/147/EK irányelve a vadon élő madarak védelméről: a továbbiakban madárvédelmi irányelv és a *Tanács* 1992. május 21-i 92/43/EGK irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről: a továbbiakban élőhelyvédelmi irányelv) alapján kötelezően megőrzendő közösségi jelentőségű élőhelytípusok, állat- és növényfajok védelmére kijelölt területeket foglalja magában. A Natura 2000 területeknek két típusa van: a madárvédelmi irányelv alapján kijelölendő különleges madárvédelmi területek, és az élőhelyvédelmi irányelv rendelkezései alapján létrehozott különleges természetmegőrzési területek.

A Magyarországon **külön jogszabály alapján védett természeti területeken túl 1,2 millió ha Natura 2000 terület** található (1. térképmelléklet). A teljes **Natura 2000 hálózat kiterjedése összesen 1,99 millió ha** (3. táblázat).

3. táblázat – A Natura 2000 hálózat kiterjedése Magyarországon

Megnevezés	Natura 2000 területek		Hazánk területének százalékában
	száma	területe	
	db	1000 hektár	%
Különleges madárvédelmi területek	56	1 374,57	14,77
Különleges természetmegőrzési területek	479	1 444,36	15,51
A két területtípus között az átfedés		823,95	
Natura 2000 területek összesen	525	1 994,98	21,39

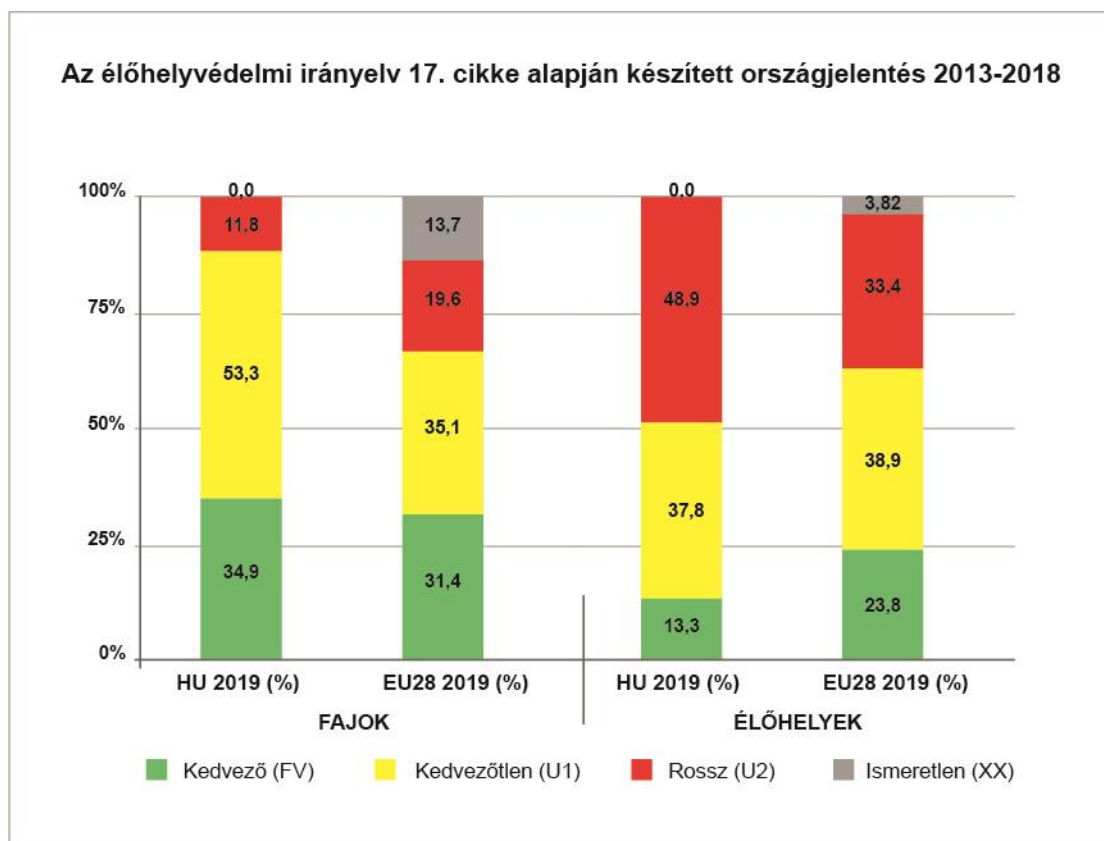
A Natura 2000 hálózat működtetésének finanszírozását célzó tervezési dokumentum a 2014-2020 időszakra szóló Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv volt, amelynek kidolgozása, valamint a pénzügyi időszak tervezése során történő felhasználása és az intézkedési terv alapján megvalósított természetvédelmi fejlesztések tapasztalatai jó alapot biztosítottak a 2020-ban elkészített, a 2021-2027 közötti időszakra szóló priorizált intézkedési terv összeállításához.

Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke alapján 6 évente minden tagországnak jelentést kell készítenie a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetéről. Hazánk 2019-ben harmadszorra állította össze az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke értelmében a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetéről szóló országjelentését.

Magyarországon az elmúlt évek kutatásainak és a „közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 projektben végzett átfogó elemzésnek köszönhetően, mind a fajok, mind az élőhelyek tekintetében sikerült a korábbi évekénél is objektívebb értékelést készíteni a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek esetében, továbbá jelentős eredménynek tekinthető, hogy hazánkban immár nincs az átfogó természetvédelmi helyzetértékelése tekintetében „ismeretlen” besorolású közösségi jelentőségű érték.

A „közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 projektben elvégzett feladatok kiterjedtek az élőhelyek felmérésén túl a struktúra és funkció szerinti

értékelés új, objektív módszertanának kidolgozására, valamint 25 korábban ismerethiányos közösségi jelentőségű faj kutatására, és vizsgálatuk módszertanának kidolgozására is.

3. ábra – Közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzete hazánkban és az Európai Unióban

Ebben a jelentési időszakban összesen 45 közösségi jelentőségű élőhelytípusról és 212 közösségi jelentőségű fajról készült országos jelentés az Európai Bizottság számára. Az élőhelyek esetében 14 élőhelytípus természetvédelmi helyzete romlott, javulást pedig nem sikerült kimutatni egyetlen típus esetében sem. A fajoknál 15 faj (7,07%) értékelése javult, bővülő ismereteinknek köszönhetően, 29 faj (13,68%) értékelése viszont romlott, jellemzően valódi változások miatt (3. ábra).

Bár néhány faj természetvédelmi helyzetében jelenleg is tapasztalható kedvező elmozdulás, egyes fajok és élőhelyek tekintetében komoly és hosszú távú intézkedésekre lesz szükség a kedvező természetvédelmi helyzet irányába történő elmozduláshoz. Közösségi jelentőségű értékeink hosszú távú megőrzéséhez az aktív természetvédelmi intézkedések, élőhelyrekonstrukciós beavatkozások, fajmegőrzési tevékenységek is jelentősen hozzájárultak.

A Natura 2000 hálózat működtetését és fenntartását nagymértékben segítik a gazdálkodás szabályait meghatározó jogszabályok, illetve a korlátozások ellentételezéseként a Vidékfejlesztési Program keretében Natura 2000 gye- és erdőterületeken elérhető kompenzációs kifizetések. A Natura 2000 gyepterületek esetében igényelhető kifizetés hektáronkénti összege 2016-tól kezdődően közel kétszeresére (38 euróról 69 euróra) emelkedett. A Natura 2000 területek megőrzéséhez szükséges a Natura 2000 területen gazdálkodók támogatásának kiterjesztése, a már jelenleg is működő, gyepekre és magán erdőterületekre vonatkozó támogatáson túl, lehetőség szerint, a szántókra is. A Natura 2000 területek finanszírozását szolgáló támogatási rendszer eddig kialakított struktúráját megtartva,

a kifizetések körének kiszélesítését, a támogatási összegek nagyságának lehetőségek szerinti növelését, s nem utolsó sorban a természetvédelmi célú földhasználati szabályozás helyi adottságokhoz való közelítését kell a természetvédelmi szakterületnek célul tűznie.

A gazdálkodási keretek, az egyes Natura 2000 területekre vonatkozó konkrét kezelési iránymutatások tekintetében szintén jelentős előrelépésnek számít, hogy 2020. szeptemberig a 469-ből 354 különleges természetmegőrzési területre, a 10 azonos területtel egyben különleges természetmegőrzési területnek és különleges madárvédelmi területnek minősülő területből 7-re, továbbá a fennmaradó 46 különleges madárvédelmi területből 16-ra jóváhagyott fenntartási tervvel rendelkezünk. 2021-re tervezi az ágazat a fennmaradó különleges természetmegőrzési területekre a fenntartási terv jóváhagyását, míg 2022-ben a tervek szerint a különleges madárvédelmi területek fenntartási tervezése is lezárul. Ezen kívül minden Natura 2000 területre ki kell dolgozni a terület-specifikus, átfogó, konkrét, mérhető természetvédelmi célokat is.

Szintén jövőbeni terv a jelenleg folyó monitorozó programok kibővítése úgy, hogy Magyarország még könnyebben meg tudjon felelni az uniós jelentési kötelezettségeknek. Ehhez feltétlenül szükséges a Natura 2000 területek jelölő fajairól és élőhelyeiről további felmérések készítése, a természetvédelmi helyzetértékelés egyes részparaméterei tekintetében továbbra is adathiányos fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetének meghatározása célzott adatgyűjtések segítségével. Ezen információk pótlására és a jelentéstételhez igazodó monitorozó program kialakításának megalapozására szolgáltak a „*közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok*” című KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 projektben elvégzett kutatások is. A projektben az élőhelyeket érintően elkészült hat Natura 2000 terület élőhelytérképe, amely több mint 25.000 hektárt érintett; a közösségi jelentőségű (Natura 2000) élőhelytípusok hazai viszonyokra adaptált értelmezési útmutatója; valamint ezen élőhely típusok objektív vizsgálatát biztosító „szerkezet és funkció” szerinti adatlapok felújítása a gyepi és erdei élőhelyek vizsgálatához, és összeállítása a vizes élőhelyek értékelésére.

A fajok esetében a projekt során a szakértők 25 többnyire adathiányos és nehezen vizsgálható fajra fejlesztettek ki új vizsgálati módszereket, illetve végeztek felméréseket a hiányzó információk pótlására. A terepi vizsgálatoknak köszönhetően jelentősen csökkent hazánkban az adathiányos fajok száma, az új módszerek pedig számos új előfordulási adatot és pontosabb állománybecslés lehetőségét eredményezték.

Fő cselekvési irányok:

- A területek kijelölése alapjául szolgáló élőhelytípusok, valamint fajok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása és helyreállítása, valamint a Natura 2000 területek lehatárolásának alapjául szolgáló természeti állapot, illetve a fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása.
- Az Európai Közösség szempontjából jelentős élőhelytípusok és fajok természetvédelmi helyzetének, a területek kezelésének megfelelő monitorozása és az ezzel összefüggő, a jelentési kötelezettségeket, a természetvédelmi kezelést és a hatósági döntéseket kiszolgáló informatikai rendszer továbbfejlesztése.
- A Natura 2000 hálózatra vonatkozóan a társadalom, a helyi közösségek, a gazdálkodók, a területhasználók által is ismert, elfogadott és támogatott rendszer kialakítása, az Európai Unió által előírt kötelezettségekkel arányos támogatási rendszer elfogadása.
- A Natura 2000 hálózat finanszírozásában kiemelt szerepet játszó mezőgazdasági politika keretében a Natura 2000 céljait hatékonyan elősegítő intézkedések fokozott

megjelenítése, összhangban a 2021-2027-es időszakra vonatkozó Natura 2000 Priorizált Intézkedési Tervvel.

- A Natura 2000 terület által érintett ingatlanok esetében a Natura 2000 terület jogi jelleg feljegyzésének, továbbá a nem indokolt feljegyzések törlésének teljes körű elvégzése az ingatlan-nyilvántartásban.
- A Natura 2000 támogatási rendszerek fenntartása, aktualizálása, illetve lehetőség szerinti bővítése (Natura 2000 szántók) és a helyi adottságokhoz való közelítése.
- A jelenleg folyó monitorozó programok fenntartása, kibővítése az Európai Közösség szempontjából jelentős fajokkal és élőhelytípusokkal, ezen túl felmérések készítése a Natura 2000 területek jelölő fajairól és élőhelyeiről, az adathiányos fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetének meghatározása célzott adatgyűjtések segítségével.
- Fenntartási terv készítése és aktualizálása minden Natura 2000 területre.
- Minden Natura 2000 területre terület-specifikus, átfogó, konkrét, mérhető természetvédelmi célok kidolgozása.
- Az állami természetvédelmi szerveknél a Natura 2000 szakkérdésekkel foglalkozó dolgozók létszámának növelése, az oktatásban, szakképzésben a „jó gyakorlat” példáinak alkalmazása, hiteles, gyakorlati munkát is végző (nemzeti park igazgatóságon dolgozó) szakemberek bevonásával.
- Folyamatos kapcsolattartás a Natura 2000 területek kezelése során a helyi lakossággal, a gazdálkodókkal és az érdekképviselői szervekkel. Tájékoztatást kell adni arról, hogy milyen módon lehet egy adott területen úgy gazdálkodni, hogy a gazdasági és a természetvédelmi szempontok is érvényesüljenek. A tájékoztatás foglalja magába a Natura 2000 területek természeti értékeinek, másrészt az irányelveknek megfelelő jogszabályok megismertetését és a gazdálkodók által igénybe vehető támogatások bemutatását.
- A Natura 2000 területekre vonatkozó publikus adatok elérhetővé tétele a Természetvédelmi Információs Rendszerben és az állami természetvédelem honlapján.

2.3. Jogi jelleg konszolidáció és a feljegyzések

Helyzetkép:

A természetvédelmi vonatkozású jogi jellegek tömeges feljegyzése, továbbá a már feljegyzett jogi jellegek felülvizsgálata és konszolidációja tovább folytatódik. Nagyon fontos előrelépés, hogy mind az eljárási (díjfizetéssel kapcsolatos), mind a technikai adatokhoz (pl. digitális ingatlan-nyilvántartási térképi állományokhoz és földkönyvi adatok) való díjmentes hozzáférés megvalósulhatott az NTA-IV. időszaka óta. Ennek eredményeként 2017 tavaszán megkezdődhetett az évek során felhalmozódott hibák és pontatlanságok kezelése. Az első jelentős lépés a természetvédelmi vonatkozású jogi jelleg megnevezések jogszabályban való egységesítése volt. Ennek eredményeként a Tvt.-ben nevesített védelmi kategóriák 2018-tól egyértelmű jogi jelleg megnevezéssel szerepelnek az ingatlan-nyilvántartási szabályozásban. Ez alapot és lehetőséget biztosít arra, hogy a jelenleg több mint 150 féle módon feljegyzett természetvédelmi jogi jelleget egyértelmű megnevezésekkel azonosítsuk.

Ennek a nagyszabású munkának a keretében a **Natura 2000 területekre** vonatkozó feljegyzés felülvizsgálata – azon földrészletekre, melyek teljes területükkel érintettek – már lezárult, a feljegyzett, de törlendő jogi jellegek felülvizsgálata már folyamatban van, és előreláthatólag

2021 végéig teljes körűen befejeződik a jogi jelleggel csak részben érintett ingatlanok esetében is.

Az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek jogi jelleg revíziója esetén a feladat nagyságrendje, illetve a jogi háttér és előzmények összetettsége miatt a megvalósítás ütemezésében elkülönítve kezeljük a négy védett természeti terület kategóriát (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület, természeti emlék). Elsőként a **természetvédelmi területek esetében** került sor 2018. év második felétől az Agrárminisztérium szakfőosztályai és a nemzeti park igazgatóságok együttműködésével a védett (és fokozottan védett) jogi jelleg feljegyzések felülvizsgálatára. Ezzel összefüggésben 2020-ban 32, természetvédelmi területek létesítéséről vagy védettségének fenntartásáról szóló hatályos miniszteri rendeletben tárt fel a szakterület technikai korrekció keretében javítható és javítandó hibákat. A felülvizsgálat eredménye alapján sor került az említett 32 miniszteri rendelet módosítására (technikai korrekciójára) irányuló tárgyi rendelet-tervezet szakmai előkészítésére. Hasonló okból és célból került sor 6 természetvédelmi terület fokozottan védett területének technikai korrekciójára irányuló rendelet-módosítások előkészítésére.

Cselekvési irány:

- A hatályos védetté nyilvánító, illetve a védettség fenntartásáról szóló rendeletek frissítése, a szakmai felülvizsgálatok során feltárt hibák javítása technikai korrekcióval vagy védetté nyilvánítási eljárás keretében a védett természeti területek további kategóriái (TK, NP) esetében.
- A Natura 2000 területekre vonatkozó, jogi jellegek ingatlan-nyilvántartási feljegyzésének és törlésének befejezése, az esetleges térképi lehatárolási pontatlanságok rendezési lehetőségeinek vizsgálata, és azok korrekciója.

2.4. Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok, karszt területek

Helyzetkép:

A Magyar Állam kizárólagos tulajdonában álló és ex lege védettséget élvező barlangok ismert száma az elmúlt 6 éves periódusban kis mértékben emelkedett. A feltárt járatok együttes hosszúsága szintén nőtt, mintegy 20 km-rel több barlangjáratot ismerünk mint 6 évvel ezelőtt (4. táblázat).

4. táblázat – Ex lege védett barlangok

	összes barlang	fokozottan védett barlang	megkülönböztetett védelmet igénylő barlang	teljes járáthossz (km)
2014. (szeptemberi állapot)	4139	145	260	278,980
2020. (szeptemberi állapot)	4177	145	260	299,380

A fokozottan védett és megkülönböztetett védelmet igénylő barlangok körében az NTA IV időszakában változás nem történt. *A barlangok felszíni védőövezetének kijelöléséről szóló 16/2009. (X. 8.) KvVM rendelet* 2014-es kiegészítését követően ismét megújításra vár. Az elmúlt időszak barlangfeltárásait és ingatlan-nyilvántartási változásait szükséges a jogszabályban lekövetni, melynek módosítása folyamatban van.

A barlangok kezelését érintő további jogszabályi változás, hogy a Tvt. módosítása értelmében a hatósági engedély helyett a nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelői hozzájárulása szükséges a barlangban, barlangszakaszban végzendő kutatáshoz, kísérlethez, gyűjtéshez,

továbbá a barlangi bűvármerüléshez és filmforgatáshoz. E módosítás által egyszerűbbé vált a barlangokkal kapcsolatos ügyintézés, mivel csökkent az ügyintézés ideje, és növekedett az igazgatóságok érdekérvényesítő potenciálja a működési területeiken lévő barlangokat érintő tevékenységek koordinálásával. Mindezzel párhuzamosan növekszik az igazgatóságok felelőssége is, első sorban a helyszíni felügyelet és ellenőrzés tekintetében.

A barlangtani értékek és a barlangokhoz kötődő élővilág megóvása, megőrzése érdekében az NTA-IV tervidőszakában mintegy 100 barlangban és 10 mesterséges üregrendszerben zajlottak le természetvédelmi célú kiépítések, rekonstrukciós munkálatok az európai uniós forrásokat (KEHOP, VEKOP) kihasználva.

Előrelépést jelent a felszín alatti természeti értékek megőrzése terén a *természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek védetté nyilvánításáról szóló 63/2015. (X. 16.) FM rendelet* megjelenése, mely révén országosan 24 mesterséges üregrendszer, ezáltal értékes földtani feltárások, bányászattörténeti emlékek, és kiemelkedő jelentőségű denevér-élőhelyek fennmaradása vált biztosítottá.

Az élettelen természet további elemei, a földtudományi természeti értékek (pl. földtani alapszelvények és képződmények, mesterséges üregrendszerek, kaptárkövek) védelme számos esetben csak egyedi védetté nyilvánítással biztosítható. E jogalkotási folyamatok terén az NTA-IV tervidőszakában jelentős előrelépések történtek.

2015-ben egyes földtani alapszelvények és képződmények kerültek természetvédelmi oltalom alá. A *földtani alapszelvények és földtani képződmények védetté nyilvánításáról és természetvédelmi kezelési tervéről szóló 55/2015. (IX. 18.) FM rendelet* 2020. évi módosítása nyomán immáron 34 helyszín szolgálja önállóan – természeti emlékként – a földtani örökség védelmét. További 31 helyszínen pedig a nagyobb kiterjedésű nemzeti parkok, illetve tájvédelmi körzetek területéből lehatárolt térrészekben kell – az előbbi rendelet alapján – a földtani értékek megőrzését kiemelten biztosítani. Mindezeket a számokat kiegészítve az Aggtelek-Rudabányai-Szendrőlci-hegység területén közel 30 évvel ezelőtt természetvédelmi oltalom alá helyezett 25 földtani alapszelvénnyel, illetve képződménnyel, valamint a mintegy tucatnyi földtani értékvédelemre alapított természetvédelmi területtel együtt, elmondható, hogy országosan mintegy 130 olyan kisebb-nagyobb kiterjedésű helyszín létezik, mely kifejezetten a földtörténeti múlt emlékeit hivatott megőrizni. A gyakorlati megőrzés megvalósítását pedig a nemzeti park igazgatóságok kezelői tevékenysége biztosítja, melynek köszönhetően – KEHOP finanszírozásból – az elmúlt hat évben mintegy félszáz földtani alapszelvény, illetve földtani képződmény természetvédelmi rekonstrukciója valósulhatott meg.

Fő cselekvési irányok:

- A barlangok teljes körű jogi védelme, a barlangi felszíni védőövezetek teljes körű ingatlan-nyilvántartási feljegyzése, a barlangok nyilvántartásának vezetése.
- Szükség esetén további, arra érdemes élettelen természeti értékek (természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek, földtani alapszelvények, ásvány- és ősmaradvány lelőhelyek) fennmaradásának, megóvásának jogi feltételeinek megteremtése.
- A barlangok és az egyéb, védelem alá helyezett élettelen természeti értékek gyakorlati védelmének további erősítése, a rekonstrukciós, állagmegóvó munkálatok továbbfolytatása.

2.5. Ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak

Helyzetkép:

Ex lege védett lápok és szikes tavak

A Tvt. megteremtette annak a lehetőségét, hogy egyes, jelentős természetvédelmi értékkel rendelkező földterületek egyedi védetté nyilvánító jogszabály nélkül is, ún. ex lege védelemben részesüljenek.

Az ex lege védett természeti területekről vezetett nyilvántartásban 2020-ban 1193 db kisebb-nagyobb kiterjedésű láp (5. táblázat) és 397 db szikes tó (6. táblázat) található.

5. táblázat – Ex lege védett lápok*

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege láp (db)
Aggteleki NPI	76
Balaton-felvidéki NPI	229
Bükk NPI	47
Duna-Dráva NPI	198
Duna-Ipoly NPI	109
Fertő-Hanság NPI	26
Hortobágyi NPI	277
Kiskunsági NPI	125
Körös-Maros NPI	0
Órségi NPI	106
ÖSSZESEN	1 193

*az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

6. táblázat – Ex lege védett szikes tavak*

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege szikes tó (db)
Aggteleki NPI	0
Balaton-felvidéki NPI	0
Bükk NPI	0
Duna-Dráva NPI	0
Duna-Ipoly NPI	56
Fertő-Hanság NPI	0
Hortobágyi NPI	111
Kiskunsági NPI	220
Körös-Maros NPI	10
Órségi NPI	0
ÖSSZESEN	397

*az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Ex lege védett kunhalmok

A természetvédelmi szakterület által vezetett országos kunhalom szakmai nyilvántartás alapján összesen 1363 ex lege védett kunhalom található egyedi jogszabállyal létesített védett természeti területen kívül. A nemzeti park igazgatóságok az erre a célra biztosított külön felmérési források felhasználásával az NTA-IV. tervidőszakában is terepi felmérésekkel aktualizálták, pontosították a szakterületi nyilvántartást (7. táblázat). Az egyedi jogszabállyal létesített védett természeti területen kívüli kunhalmok területi kiterjedését a Tvt. rendelkezése szerint egyedi hatósági határozatokban kell megállapítani. Jelenleg 161 kunhalom esetében áll rendelkezésre ilyen hatósági határozat.

Az NTA-IV. tervezési időszakában bővült az EU KAP Kölcsönös Megfeleltetés rendszerén belül megőrzendő tájképi elemként a MePAR-ban nyilvántartott ex lege védett kunhalmok köre, így jelenleg mintegy 1100 kunhalom esetében kell betartani a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot előírásait, amely nagyban elősegíti fennmaradásukat, megőrzésüket.

7. táblázat – Ex lege védett kunhalmok

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett kunhalom (db)*
Aggteleki NPI	11
Balaton-felvidéki NPI	7
Bükk NPI	105
Duna-Dráva NPI	15
Duna-Ipoly NPI	61
Fertő-Hanság NPI	18
Hortobágyi NPI	468
Kiskunsági NPI	149
Körös-Maros NPI	526
Őrségi NPI	3
ÖSSZESEN	1363

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

* a halomsírműöket egy objektumnak számítva

Ex lege védett földvárak

A természetvédelmi szakterület által vezetett országos földvár szakmai nyilvántartás alapján összesen 264 ex lege védett földvár található egyedi jogszabállyal létesített védett természeti területen kívül. A nemzeti park igazgatóságok az erre a célra biztosított külön felmérési források felhasználásával az NTA-IV. tervidőszakában is terepi felmérésekkel aktualizálták, pontosították a szakterületi nyilvántartást (8. táblázat). Az egyedi jogszabállyal létesített védett természeti területen kívüli földvárak területi kiterjedését a Tvt. rendelkezése szerint egyedi hatósági határozatokban kell megállapítani. Jelenleg 24 földvár esetében áll rendelkezésre ilyen hatósági határozat.

8. táblázat – Ex lege védett földvárak*

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett földvár (db)
Aggteleki NPI	16
Balaton-felvidéki NPI	27
Bükk NPI	45
Duna-Dráva NPI	45
Duna-Ipoly NPI	61
Fertő-Hanság NPI	3
Hortobágyi NPI	37
Kiskunsági NPI	2
Körös-Maros NPI	2
Őrségi NPI	26
ÖSSZESEN	264

*az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Ex lege védett források és víznyelők

A források országos felmérése, valamint újra-felvétele az NTA-IV tervidőszakában is folytatódott, fókuszálva a természetvédelmi szempontból kiemelkedő jelentőséggel bíró helyszínekre. Ennek eredményeképpen a megismert források száma 6636-ra növekedett, amelyek közül 2701 db felel meg az ex lege védettség kritériumainak (9. táblázat). A hat évvel ezelőtti állapothoz képest látható látszólagos csökkenés oka az időközben elvégzett

szakmai felülvizsgálat. Előrelépést jelent, hogy e törvény erejénél fogva védett természeti emlékek kiterjedésének hatósági határozattal történő kijelölése megkezdődött.

9. táblázat – Ex lege védett források*

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett források (db)
Aggteleki NPI	137
Balaton-felvidéki NPI	1549
Bükk NPI	454
Duna-Dráva NPI	309
Duna-Ipoly NPI	195
Fertő-Hanság NPI	0
Hortobágyi NPI	0
Kiskunsági NPI	2
Körös-Maros NPI	0
Órségi NPI	54
ÖSSZESEN	2701

*az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

A víznyelők országos nyilvántartásában jelenleg változatlanul négy nemzeti park igazgatóság területéről rendelkezünk adatokkal, összesen 795 objektum esetében. Ezek közül 429 db víznyelő helyezkedik el országosan védett természeti területen kívül, így ennyi tekinthető ex lege védelem alatt állónak (10. táblázat).

10. táblázat – Ex lege védett víznyelők*

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett víznyelők (db)
Aggteleki NPI	7
Balaton-felvidéki NPI	389
Bükk NPI	0
Duna-Dráva NPI	0
Duna-Ipoly NPI	33
Fertő-Hanság NPI	0
Hortobágyi NPI	0
Kiskunsági NPI	0
Körös-Maros NPI	0
Órségi NPI	0
ÖSSZESEN	429

*az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Fő cselekvési irányok:

- Az ex lege védett természeti területek országos felmérésének folytatása, az országos nyilvántartások folyamatos karbantartása. Az ex lege védettség érvényesítéséhez szükséges adminisztratív és operatív feltételek biztosítása.
- A természetvédelmi hatóság által még le nem határolt ex lege védett természeti területek hatósági határozattal történő kijelölése. A határozattal rendelkező területek törzskönyvezése, a törzskönyvezett adatok publikálása.
- Az ex lege védett vizes élőhelyeket (szikes tavakat, lápokot) hatásaikban érintő vízjogi üzemeltetési engedélyek természetvédelmi szempontú, általános felülvizsgálata.
- Az ex lege védett kunhalmok és földvárak esetében az együttműködés erősítése a kulturális örökségvédelmi szakterülettel. A „Kölcsönös Megfeleltetés” keretében megőrzendő kunhalmok esetében támogatási konstrukciók kidolgozása (gyepesítés, gyepfenntartás).

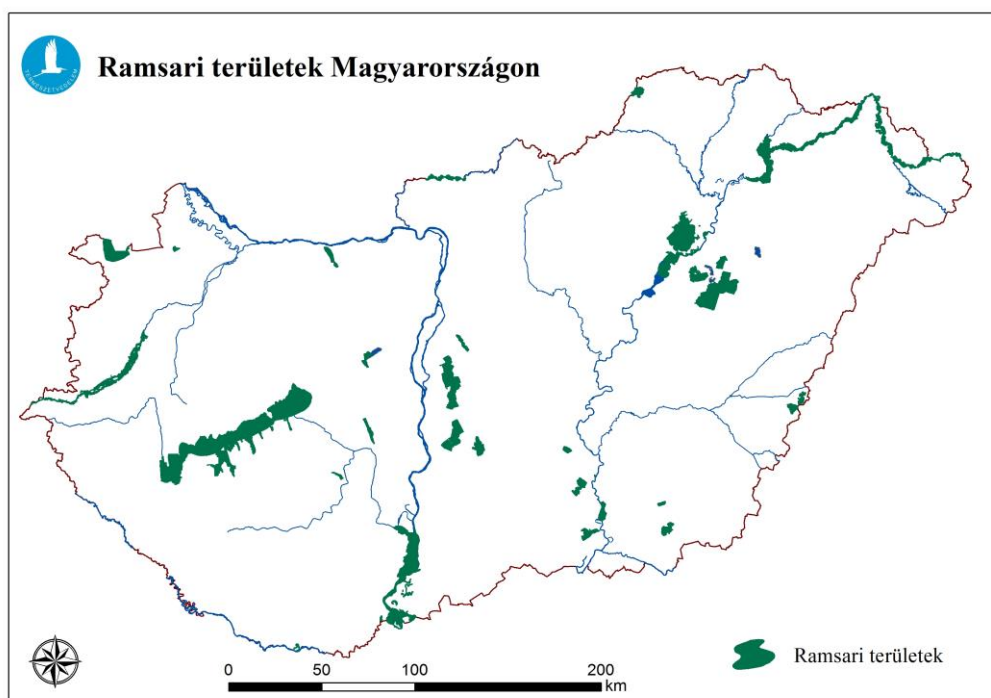
- Egységes módszerrel történő, egyidejű országos állapotfelmérés és adatgyűjtés a kunhalmok és földvárak esetében, az eredmények felhasználása a törvényi védettség érvényesítését lehetővé tevő feltételek biztosításához. Az ex lege védettség hatósági határozattal történő megállapítása a legvesélyeztetettebb halmok esetében.
- Az ex lege védett források és víznyelők kiterjedésének hatósági határozattal történő megállapítása és ingatlan-nyilvántartási feljegyeztetése.

2.6. Nemzetközi minősítésű területek

2.6.1. Ramsari területek

Helyzetkép:

A vizes élőhelyek védelméről szóló Ramsari Egyezmény alapján Magyarországon 29 nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyet, ún. ramsari területet tartunk nyilván, amelyek összesített kiterjedése meghaladja a 260 ezer hektárt (11. táblázat, 4. ábra).

4. ábra – Ramsari területek Magyarországon

Az Egyezmény végrehajtását a Ramsari Egyezmény Magyar Nemzeti Bizottság (továbbiakban: REMNB) segíti, a természetvédelemért felelős tárca tanácsadó szerveként. A REMNB elemzése alapján a legfontosabb, nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek már ki lettek jelölve hazánkban ramsari területté, ezért a végrehajtás elsősorban a területek természetvédelmi célú kezelésére és fejlesztésére fókuszál, az új ramsari területek kijelölése kevésbé hangsúlyos, de természetesen nem kizárt.

A hazánkban jellemző természetes vizes élőhelytípusok zömének természetvédelmi helyzete a 2019-ben leadott, az élőhelyvédelmi irányelv végrehajtásáról szóló országjelentés szerint azonban rossz. Egyik legfőbb veszélyeztető tényezőjük az emberi hatásokra visszavezethető vízhiány, illetve a természetes vízjárás megváltozása. Ezen élőhelytípusok a klímaváltozás hatásainak is jobban kitettek. Többek között az élőhelyi viszonyok megváltozásának következménye az idegenhonos inváziós fajok széles körű elterjedése és a szukcessziós folyamatok felgyorsulása.

A területek védelmére fel kell használni a védett természeti terület, illetve a Natura 2000 hálózat státusz által biztosított jogszabályi lehetőségeket, az uniós és hazai támogatási rendszereket, továbbá a kommunikáció, az ismeretterjesztés és a környezeti nevelés eszközeit. 2019-ben öt Ramsari területen voltak a nemzetközi kijelölést ismertető táblák (összesen 177 db), 12 Ramsari területen összesen 28, a területet érintő tanösvény, illetve látogatóközpont szolgálta a bemutatást. 2019-ben 19 Ramsari területen összesen 50 különféle, a természetvédelmi célokat szolgáló projektet, ezen belül 9 Ramsari területen összesen 7100 hektáron élőhely-rekonstrukciós munkákat végeztek a nemzeti park igazgatóságok. A sérülékeny vízháztartású vizes élőhelyek, valamint az azokhoz kötődő fajok természetvédelmi helyzetének javítása érdekében mindenképp olyan élőhely-rekonstrukciós beavatkozások szükségesek, amelyek segítségével javítható az érintett területek vízellátottsága, illetve helyreállítható az eredeti természetes vízjárás. Ezek mellett lehetőség szerint fel kell számolni, illetve csökkenteni kell az élőhelyek természetességének és természetvédelmi helyzetének javulását akadályozó egyéb körülményeket (pl. inváziós idegenhonos fajok, emberi hatásra felgyorsuló szukcesszió).

11. táblázat - Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek Magyarországon (2020.09.15.)

Megnevezés	Terület (ha)	Az Egyezmény hatálya alá kerülés (bővítés) időpontja
1. Szaporcai Ó-Dráva-meder	289,5	1979
2. Dinnyési Fertő és a Velencei Madárrezervátum	1 354,5	1979
3. Kardoskúti Fehér-tó	492	1979
4. Mártély	2 324	1979
5. Felső-Kiskunsági szikes tavak	7 393,8	1979 (2003)
6. Pusztaszer	5 000	1979
7. Hortobágy	32 037	1979 (1997 és 2008)
8. Kis-Balaton	14 659	1979 (1989)
9. Tatai-tavak (A bővítés előtt: Tatai Öreg-tó)	1 897	1989 (2006)
10. Fertő-tó	8 432	1979 (1997)
11. Balaton	59 800	1989
12. Bodrogsziget	4 220	1989
13. Ócsa	1 145,8	1989
14. Pacsmagi-halastavak	439,4	1997
15. Rétszilasi-halastavak	1 494	1997
16. Biharugrai-halastavak	2 791	1997
17. Gemenc	19 770	1997
18. Béda-Karapancsa	8 668,9	1997
19. Izsáki Kolon-tó	3 059	1997
20. Baradla	2 056	2001
21. Ipoly-völgy	2 303,7	2001
22. Felső-Tisza	26 871	2003
23. Csongrád–Bokrosi Sós-tó	865	2003
24. Felső-Kiskunsági szikes puszták	13 177	2006
25. Rába-völgy	9 552,3	2006
26. Nyirkai-Hany	419	2006
27. Borsodi-Mezőség	18 470,9	2008
28. Montág-puszták	2 203	2008
29. Dél-balatoni halastavak és berkek	9 483	2011
Mindösszesen:	260 667,8	

Fő cselekvési irányok:

- A leromlott állapotú vizes élőhelyek helyreállítása, a rekonstrukciók folytatása, a hosszú távú kezelés feltételeinek biztosítása, szükség esetén puffer területek kialakítása, a vizes

élőhelyek kialakítását és fenntartását célzó támogatási konstrukció kidolgozásával, illetve a vizes élőhelyek helyreállítására vonatkozó gazdálkodói előírások megalkotásával és bevezetésével.

- Speciális, zonális (vadlúd- és apróvad-védelmi, bemosódást/terhelést csökkentő, mezsgyék, bűvőhelyek védelmét megcélzó, illetőleg vizes élőhelyek fenntartását, működtetését támogató) célprogramok beindítása, az ettől eltérő földhasználati módoknál jobb versenyképesség és az elfogadás érdekében, a vadlúdkár kompenzálásaként is.
- A szikes tavak természetességének javítása, megfelelő kezelésük kialakítása.
- A ramsari területek bemutatási infrastruktúrájának, kitáblázottságának további fejlesztése.

2.6.2. Európa Diplomás területek

Helyzetkép:

Az Európa Diploma a Berni Egyezmény keretében adományozott, a védett területek számára adható legmagasabb díj a kiemelt európai jelentőségű biológiai, geológiai és/vagy tájképi értékeket hordozó védett területek elismerésére, amely jelentős európai presztízzsel bír. A díjat 1965-ben hozták létre, és az Európa Tanács ítéli oda. Jelenleg 29 ország 74 területe (köztük három magyarországi) kapta már meg ezt a kitüntetést. Az Európa Tanács felkért, nagy tekintélyű természetvédelmi szakértői időközönként helyszíni szemle során győződnek meg a védett területek állapotáról, az ott folytatott természetvédelmi kezelésről, az Európa Tanács által meghatározott feltételek és ajánlások betartásáról, teljesüléséről.

12. táblázat – Magyarország Európa Diplomával rendelkező területei

Megnevezés	Bejegyzés éve	Következő megújítás éve	Területe (ha)
1. Ipolytarnóci ősmaradványok	1995	2030	509,51
2. Szénás-hegycsoport	1995	2030	1.383,93
3. Tihanyi-félsziget vulkanikus képződményei	2003	2023	671,25
ÖSSZESEN			2.564,70

Hazánkban az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület és a Szénás-hegycsoport, valamint a Tihanyi-félsziget vulkanikus képződményei nyerték el az Európa Diplomát (12. táblázat). Az éves kötelező jelentések és az ellenőrzések során idáig mindig elismerőleg nyilatkoztak az auditorok az e területeken tapasztalt természetvédelmi munka színvonaláról.

Fő cselekvési irányok:

- Az Európa Tanács által megfogalmazott kezelési előírások, ajánlások maradéktalan teljesítése, a területek megfelelő kezelése, a minősítés megtartása.
- Évente országjelentés összeállítása az Európa Diplomás területek állapotáról, az Európa Tanács ajánlásainak teljesüléséről, a természetvédelmi kezelést ellátó nemzeti park igazgatóság jelentése alapján.

2.6.3. Bioszféra-rezervátumok

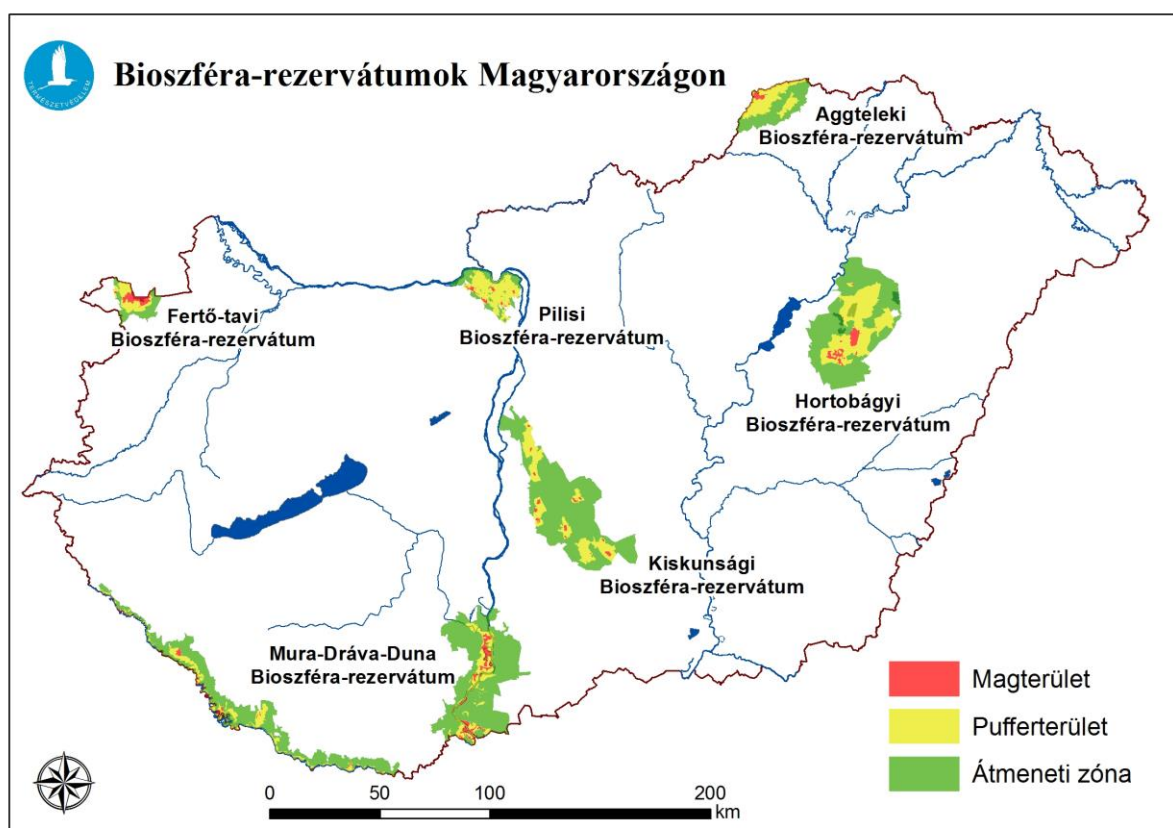
Helyzetkép:

A bioszféra-rezervátum hálózat kialakítása 1976 óta folyik az UNESCO Ember és a Bioszféra (MAB) Programja keretében. Magyarországon a 80-as évek végéig 5 bioszféra-rezervátum került kijelölésre: az Aggteleki, a Fertő-tavi, a Hortobágyi, a Kiskunsági és a Pilisi bioszféra-rezervátum (13. táblázat). Hosszú szünet után ismét élénk nemzetközi diplomáciai lépések

történtek a bioszféra-rezervátumok védelme terén. Ezek voltak az úgynevezett első-generációs bioszféra-rezervátumaink, melyeket korszerűsítettünk az UNESCO Tudományos Testületének benyújtott új zonációs és kezelési szempontoknak megfelelően, így a bioszféra-rezervátum címet az alapos és gondos munka, élénk társadalmi egyeztetés után megőrizhettünk.

13. táblázat – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon

Megnevezés	Bioszféra-rezervátum (ezer hektár)	Magterület (ezer hektár)	Elfogadás éve
1. Aggteleki Bioszféra-rezervátum	20,2	1,2	1979
2. Fertő-tavi Bioszféra-rezervátum	12,6	4,1	1979
3. Hortobágyi Bioszféra-rezervátum	55,1	5,1	1979
4. Kiskunsági Bioszféra-rezervátum	33,7	2,3	1979
5. Pilisi Bioszféra-rezervátum	25,5	1,4	1980
6. Mura-Dráva-Duna bioszféra-rezervátum	51,4	8,6	2012
ÖSSZESEN	198,5	22,7	

5. ábra – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon

A 2011. első félévi magyar EU-elnökség egyik kiemelkedő eredménye volt, hogy Ausztria, Horvátország, Magyarország, Szerbia és Szlovénia környezetvédelmi miniszterei hivatalos nyilatkozatukkal erősítették meg a Mura, a Dráva és a Duna folyók mentén kialakítandó, határon átnyúló ötoldalú bioszféra-rezervátum kialakításának szükségességét, lehetőséget teremtve a 2012-ben elfogadott kétoldalú magyar–horvát „Mura–Dráva–Duna Határon Átnyúló Bioszféra-rezervátum” ötoldalúvá bővítését. Ennek nyomán az új nevezést az öt ország 2020 júniusában konszenzussal nyújtotta be az UNESCO részére, „Ötoldalú Mura–Dráva–Duna Bioszféra-rezervátum” néven. Az UNESCO hazai képviselője és az Agrárminisztérium megújította a MAB Magyar Nemzeti Bizottságot (továbbiakban: MAB MNB) 2020-ban. A rezervátumokat kezelő nemzeti park igazgatóságok és a MAB MNB

folyamatosan biztosítja az UNESCO stratégiájában megfogalmazott célok teljesülésének nyomon követését.

Fő cselekvési irányok:

- Az Ötoldalú Mura–Dráva–Duna Bioszféra-rezervátum megalakítása. A kétoldalú magyar kezdeményezés ötoldalúvá minősítésének elfogadtatása érdekében a további feladatok ellátása, a vezető országgént való szerepünk és aktivitásunk megőrzése az UNESCO jóváhagyása után;
- Az Ötoldalú Mura–Dráva–Duna Bioszféra-rezervátum új magyarországi területeinek fejlesztése, a felzárkóztatás segítése (Mura vidéke, Zala-megyei területek); A bioszféra-rezervátum „ember és bioszféra” együttélésének további erősítése a különböző akciók, társadalmi elismertség tekintetében a régi bioszféra-rezervátumokban, a bioszféra-rezervátumokért alakult társadalmi platformok kiszélesítése (Pilisi BR, Kiskunsági BR stb.).
- Meglévő bioszféra-rezervátumok területeinek táblával történő megjelölése.

2.6.4. Geoparkok

Helyzetkép:

Geopark alatt nemzetközi téren UNESCO Globális Geoparkokat (UGG) kell érteni. A fogalmat, az UGG cím megszerzésének folyamatát, valamint az UGG-k működését az UNESCO Nemzetközi Földtudományi és Geoparki Program (IGGP) alapszabálya és más kapcsolódó dokumentumok szabályozzák.

Felismerve, hogy a biodiverzitás mellett a földtudományi értékek változatosságának (geodiverzitás) megőrzése is fontos az emberiség számára, az UNESCO Földtudományi Tagozata 1997-ben meghirdette az UNESCO Geoparkok koncepcióját, együttműködési megállapodást kötött az időközben létrejött Európai Geopark Hálózattal (EGN), majd ennek világméretűvé formálódott társszervezetével, a Globális Geopark Hálózattal (GGN) is. 2015-ben pedig döntés született az IGGP elindításáról, melynek egyik alappillére az UNESCO Globális Geoparkok alkotják. A geoparkok célja a geodiverzitás védelme, földtudományi örökségünk népszerűsítése és bemutatása mellett a történelmi, kulturális és ökológiai értékek bemutatása és védelme is, továbbá a fenntartható geoturizmus fejlesztése, mindez a helyi közösségekkel partnerségben.

Hazánkban két UNESCO Globális Geopark működik (14. táblázat).

14. táblázat – UNESCO Globális Geoparkok Magyarországon

Megnevezés	Elfogadás éve	Az együttműködésben részt vevő települések száma
Novohrad – Nógrád Geopark (határon átnyúló)	2010	92 (64 magyarországi és 28 szlovákiai)
Bakony-Balaton Geopark	2012	151

A hazai geoparkokkal kapcsolatos szakmai tevékenységeket, illetve általában az IGGP hazai megvalósulását a 2016-ban, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság kezdeményezésére létrejött Magyar Geopark Bizottság koordinálja, amelynek működtetése az Agrárminisztérium Természetvédelemért Felelős helyettes államtitkársága szakmai irányítása alá tartozik.

A természetvédelemért felelős miniszter által 2019 decemberében elfogadott „A magyarországi nemzeti geoparkok szakmai koncepciója” értelmében adott az elvi lehetőség nemzeti geoparkok létrehozásának kezdeményezésére is azon térségek számára, amelyek elköteleződnek földtudományi értékeik hosszú távú megőrzése, saját közösségeikkel és a nagyközönséggel történő megismertetése mellett. A nemzeti geoparkok szabályozása

szakmailag összhangban van az IGGP céljaival, ugyanakkor létrehozásuk és működtetésük egyszerűbb.

A geoparkok nem minősülnek hivatalos természetvédelmi kategóriának, és megalakulásukkal nem jön létre automatikusan új védett természeti terület, de fontos szerepet játszanak a hazai földtudományi természetvédelemben, a környezeti nevelésben és a geoturizmus szakmai fejlesztésében.

Fő cselekvési irányok:

- A nemzeti geoparkokkal kapcsolatos jogszabályi alapok megteremtése, a geopark szervezetek és a működési területével érintett nemzeti park igazgatóságok kapcsolatának, együttműködésének további erősítése a Magyar Geopark Bizottság keretein belül.

2.6.5. Világörökségi területek

Helyzetkép:

A világörökségről szóló *2011. évi LXXVII. törvény* (továbbiakban: Vötv.) a hazai világörökségi területek természetvédelmi érintettsége esetén (átfedés védett természeti területtel vagy Natura 2000 területtel) a nemzeti park igazgatóságok számára feladatokat határoz meg. E törvényből következően vagy a nemzeti park igazgatóság minősül világörökségi gondnokságnak, vagy kötelező együttműködniük táj- és természetvédelmi kérdésekben a világörökségi gondnokságokkal. Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága Világörökség Szakbizottságában a táj- és természetvédelmi szakterület minisztériumi delegáltakkal és az érintett nemzeti park igazgatóságok delegáltjaival képviselteti magát. A magyarországi 8 világörökségi terület közül 5 terület táj- és természetvédelmi szempontból kiemelt jelentőséggel bír (15. táblázat).

15. táblázat – Világörökségi területek Magyarországon

Megnevezés	Világörökségi listára való felvétel éve	Jelleg
1. Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete	1987	kulturális
2. Hollókő ófalu és táji környezete*	1987	kulturális
3. Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai*	1995	természeti
4. Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és közvetlen természeti környezete	1996	kulturális
5. Hortobágyi Nemzeti Park – Puszta*	1999	kulturális – kultúrtáj
6. Pécsi ókeresztény sírkamrák	2000	kulturális
7. Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj*	2001	kulturális – kultúrtáj
8. A tokaji történelmi borvidék*	2002	kulturális – kultúrtáj

* Táj- és természetvédelmi szempontból kiemelt jelentőséggel bíró világörökségi területek

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság az NTA-III. időszakában előkészítette az Aggteleki Nemzeti Park világörökségi kezelési tervnek minősülő természetvédelmi kezelési tervét és felterjesztette a jogszabályi kihirdetésért felelős minisztériumnak. A természetvédelmi kezelési terv szakmai egyeztetése az NTA-IV. tervezési időszakában folyamatban volt.

Az NTA-IV. tervezési időszakában sor került a Hortobágyi Nemzeti Park Tvt. szerinti védőövezetének kijelölésére. Az erről szóló miniszteri rendelet kihirdetése fontos nemzeti szintű (világörökségi) szakmai feltétel teljesülését biztosítja a hortobágyi világörökségi helyszín lehatárolásának technikai pontosításaira és a világörökségi védőövezet kijelölésére együttesen irányuló UNESCO-s eljárás megindításához.

Fő cselekvési irányok:

- Együttműködés a Világörökség Egyezmény hazai végrehajtásáért felelős kulturális örökségvédelmi szakterülettel a hazai világörökségi területekkel és világörökségi várományos területekkel kapcsolatos feladatok ellátásában.
- Együttműködés a Világörökség Egyezmény hazai végrehajtásáért felelős kulturális örökségvédelmi szakterülettel a világörökségi kezelési tervek kihirdetése érdekében; különös tekintettel az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjai világörökségi helyszínre.
- Világörökségi területek kezelési terveinek elkészítése.

2.6.6. Csillagoségbolt-parkok

Helyzetkép:

Az International Dark Sky Association (Nemzetközi Sötét Égbolt Szövetség, továbbiakban: IDA) alapította a „nemzetközi csillagoségbolt-park” (International Dark Sky Park) címet 2006-ban. A hálózat létrehozásának elsődleges célja az éjszakai égbolt látványának megőrzése a jövő nemzedékek számára. További fontos cél, hogy felhívják a figyelmet a fényszennyezés élővilágra, valamint tájképre gyakorolt nem kívánatos hatásaira. A címre olyan területek pályázhatnak, ahol elenyésző az éjszakai fényszennyezés és megőrizhető a természetes adottságok.

Az NTA-IV. tervezési időszakában került sor egy kiemelten a fényszennyezés hazai mérésére és hatásainak vizsgálatára irányuló projektre három hazai egyetem együttműködésében: EFOP-3.6.2-16-2017-00014, Nemzetközi kutatási környezet kialakítása a fényszennyezés vizsgálatának területén. A projekt egyik fontos eleme hazai védett természeti területek, kiemelten nemzeti parkok fényszennyezettségének felmérése, kapcsolódva a Nemzeti Tájstratégiában megfogalmazott célokhoz. A felmérések eredményei megfelelő szakmai alapot biztosíthatnak a hazai csillagoségbolt-parkok kedvező adottságainak fenntartására irányuló intézkedésekhez.

2020-ban, a Fény nemzetközi napján tette közzé az Agrárminisztérium a „Fényszennyezésről – világosan!” című szakmai útmutatót, amely remélhetően a hazai csillagoségbolt-parkokban és környezetükben különösképpen elősegíti a fényszennyezés megelőzését, csökkentését, a nemzetközi szinten is elismert természetes sötét égbolt fenntartását. A kiadvány célja, hogy a táj- és természetvédelmi szervezetrendszeren kívül is, széles körben támogassa a mesterséges éjszakai világítás felelős és környezettudatos alkalmazását, illetve ennek előmozdítását.

Szintén az NTA-IV. tervezési időszakában, 2020 szeptemberében jelent meg a Hortobágyi Nemzeti Park védőövezetének kijelöléséről szóló AM rendelet, amely az első olyan hazai jogszabály, amely célzottan és kifejezetten „éjszakai csillagos égbolt láthatóságát veszélyeztető és az élővilágra káros hatással lévő fényszennyezés megelőzése, csökkentése” érdekében állapít meg kültéri világítótestekre vagy fényforrásokra vonatkozó táj- és természetvédelmi célú rendelkezéseket. E rendelkezések hatálya a Hortobágyi Nemzeti Park (egyben csillagoségbolt-park és 2018-ban az UNESCO Csillagászat és Világörökség tematikus programjába felvett világörökségi helyszín) mintegy 91000 hektárnyi védőövezetének területére terjed ki. Ugyancsak jelentős – és követendő – előrelépés, hogy a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, mint fenntartó kezdeményezésére a Hortobágyi Csillagoségbolt-park területe, mint „csillagoségbolt-park övezet” önálló területi kategóriaként szerepel 2020-tól Hajdú-Bihar megye területrendezési tervében.

A három hazai csillagoségbolt-parkot a 16. táblázat mutatja be.

16. táblázat – Csillagoségbolt-parkok Magyarországon

Név	Cím elnyerésének éve	Fenntartó szervezet
Zselici Csillagoségbolt-park	2009	Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság, Magyar Csillagászati Egyesület
Hortobágyi Csillagoségbolt-park	2011	Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság
Bükki Csillagoségbolt-park	2017	Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

Fő cselekvési irányok:

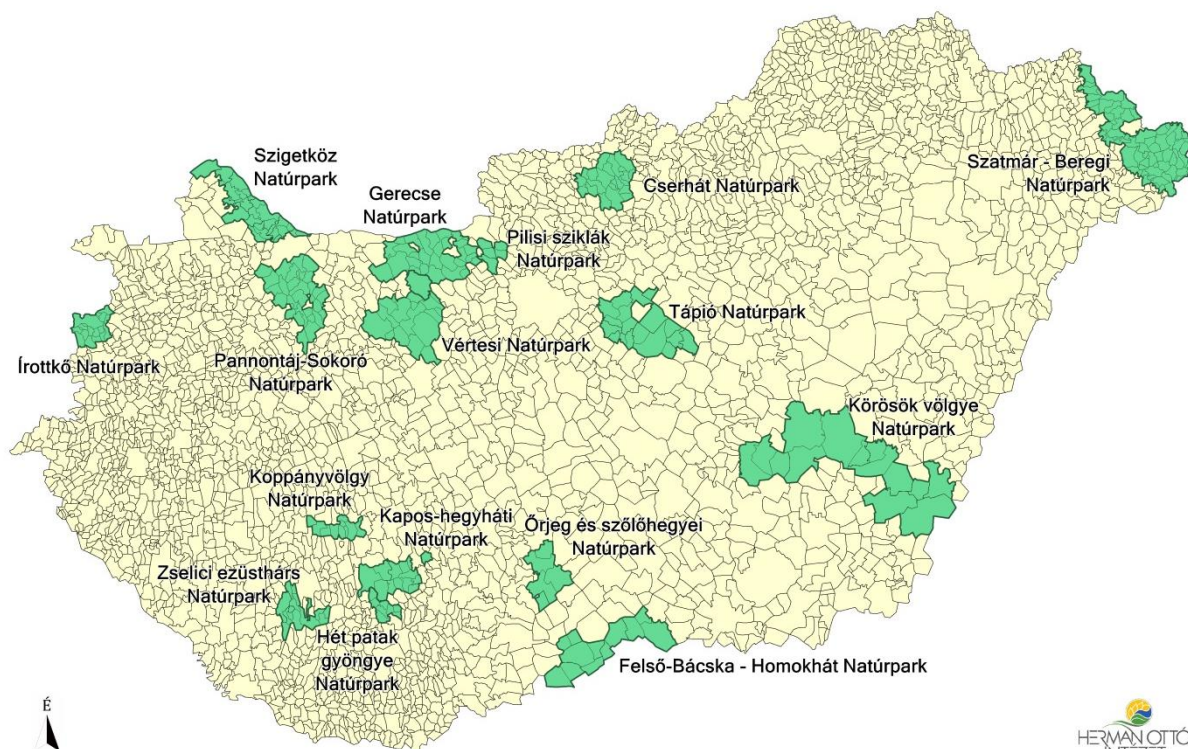
- A hazai csillagoségbolt-parkok hatékony és összehangolt tevékenységét elősegítő szakmai testület felállítása.
- A természetvédelmi és nem természetvédelmi témájú szabályozásba (pl. természetvédelmi kezelési tervek) integrálni szükséges fényszennyezés, fényterhelés megelőzésére, csökkentésére vonatkozó előírásokat.
- Újabb, az IDA által odaítélt címmel rendelkező csillagoségbolt-parkok kialakítása.

2.7. Natúrparkok**Helyzetkép:**

A natúrparkok önkéntes alapon jönnek létre, legfőbb közös jellemzőjük, hogy az együttműködés kialakításának célja a táji, természeti és kulturális értékek megőrzése és fenntartható, a közösség érdekében történő hasznosítása. E célok elérése érdekében alapvetően az önkormányzatok, a társadalmi és a gazdálkodói szervezetek, valamint a lakosság működnek együtt. A natúrparkok tevékenységében részt vesznek a területileg érintett nemzeti park igazgatóságok, a LEADER vidékfejlesztési szervezetek, a turisztikai szolgáltatók és az erdőgazdálkodók is. A natúrparki tevékenységeket maguk az együttműködésben részt vevő szervezetek valósítják meg, a leggyakrabban egyesületi formában működő natúrparki munkaszervezet koordinálásával.

A natúrpark kifejezés alatt egyszerre értünk egy együttműködési formát és azoknak a településeknek a területét, amelyen ez az együttműködés kialakul és megvalósul. A Tvt. szereplő definíció szerint a natúrpark a helyi közösségek (önkormányzatok, társadalmi szervezetek, gazdálkodó szervezetek és az érintett lakosság) összefogása eredményeként létrejövő, a táji, természeti és kulturális értékek megőrzésén és fenntartható hasznosításán alapuló terület- és vidékfejlesztési célok megvalósulását is támogató, meghatározott területre vonatkozó együttműködés. A natúrpark nem jelent új védettségi kategóriát, megalakulásukkal nem jönnek létre automatikusan új védett területek.

A natúrparkok működésének alapja – más országokban is alkalmazott gyakorlat alapján – az úgynevezett négypilléres modell, amelyben a négy pillér: a természeti és kulturális örökség védelme, a környezeti nevelés és szemléletformálás, a vidékfejlesztés, valamint a turizmus és rekreáció. A Tvt. értelmében a natúrpark elnevezés használatához a természetvédelemért felelős miniszter hozzájárulása szükséges. Az NTA-IV. tervezési időszakában elkészült és hatályba lépett a *natúrparkok létrehozásáról és működéséről* szóló 6/2020. (III.25.) AM rendelet. Az említett időszakban az agrárminiszter 8 natúrpark részére adományozott natúrpark névhasználati jogosultságot, így hazánkban jelenleg már 16 natúrpark rendelkezik a természetvédelemért felelős miniszter által adott névhasználati hozzájárulással.

6. ábra – Natúrpark címmel rendelkező területek Magyarországon (2020. március)

A natúrparki hálózat a hazai települések 9,7%-ára, az ország területének pedig 9,4%-ára terjed ki. Az ország valamennyi régiójában, azon belül a megyék döntő többségében megtalálható natúrparkok jól reprezentálják tájaink sokszínűségét, hiszen megtalálhatóak mind az alföldi, mind a domb- és hegyvidéki tájainkon, sőt, nagyvárosok közvetlen közelében is. A natúrparki hálózat bővülése, a koherens jogszabályi háttér közelmúltbeli megteremtése, a natúrparkok együttműködésének szorosabbá válása összhangban van a 2017-2026 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégia célkitűzéseivel.

A hazai natúrparkok körét a 6. ábra ismerteti. A hálózatról és magukról a natúrparkokról a www.termeszetvedelem.hu/naturparkok honlap tartalmaz bővebb információkat.

Fő cselekvési irányok:

- Natúrpark koncepció aktualizálása.
- A natúrparki hálózat koordinálásában részt vevő szervezetek munkájának szorosabb összehangolása, közös natúrparki kommunikációs módszerek fejlesztése és közös szakmai tevékenységek megvalósítása időben ütemezett módon.

2.8. Természetvédelmi oltalom alatt álló fajok köre

Helyzetkép:

A természetvédelmi oltalom alatt álló fajok körét érintően 2015-ben történt változás, a *védtett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közöttételéről* szóló 13/2001. (V.9.) KöM rendelet módosítására került sor (66/2015. [X. 26.] FM rendelet).

A jogszabály módosítást egyrészt a taxonómiai változások tették szükségessé, az aktualizálás mellett a természetvédelmi oltalomban részesülő fajok köre is nőtt. A revízió eredményeként

a védett állatfajok száma tízzel nőtt, amíg a fokozottan védett fajok száma eggyel csökkent, rendszertani változás miatt (17. táblázat).

17. táblázat – Védett és fokozottan védett fajok számának alakulása Magyarországon

	2015.01.01.		2020.09.15.	
Megnevezés	védett fajok	ebből fokozottan védett	védett fajok	ebből fokozottan védett
Gombák	58	–	58	–
Zuzmók	17	–	17	–
Növények				
mohák	77	–	77	–
harasztok	44	7	44	7
nyitvatermők	1	1	1	1
zárvatermők	611	79	611	79
Növények összesen	733	87	733	87
Állatok				
gerinctelenek	692	57	695	57
gerincesek	476	129	483	128
körszájúak	3	3	2	2
halak	31	7	31	7
kétéltűek	18	1	18	1
hüllők	15	5	15	5
madarak	352	95	359	95
emlősök	57	18	58	18
Állatok összesen	1168	186	1178	185
Hangyabolyok	6	–	6	–

Fő cselekvési irányok:

- A veszélyeztetett, vagy más szempontból védelemre érdemes fajok természetvédelmi helyzetének folyamatos nyomon követése, és szükség esetén védetté nyilvánítása.
- A fajokról szerzett ismeretek bővítése.

2.9. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme, az egyedi tájértékek megőrzése

Helyzetkép:

A tájvédelem feladata a tájkarakter (tájjelleg) értékes elemeinek, a természeti adottságokkal összhangban lévő, hagyományos tájszerkezet, a táj teljesítőképessége (potenciálja) és kedvező esztétikai adottságainak megőrzése és ezáltal a táji sokféleség (tájdiverzitás) megőrzése. A tájvédelem jogi eszközei nagyrészt a tájak természetes és természetközeli állapotát, a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek védelmére terjednek ki. A Nemzeti Tájstratégia 2017. évi elfogadásával elkezdődött a holisztikus tájszemlélet közigazgatási integrációja.

Az NTA-IV tervezési időszakában a lakosságszám növekedésének és fogyásának szélsőséges alakulása jelentős területi különbségeket mutat az ország különböző területein. A városodó térségekben a népesség koncentrálódásával párhuzamosan a lakó- és termelési funkció egyre inkább szétválak. A beépített területek növekedése, a vonalas infrastruktúra kiépítése feldarabolja (fragmentálja) a tájat, megváltoztatja a tájkaraktert és a tájképet, ökológiai gátat képez az élőhelyek között. A települések környezeti állapotát és a helyi éghajlati körülményeket befolyásoló, biológiailag aktív felületek csökkenése tovább folytatódott, és ezzel összefüggésben a biológiailag inaktív felületek kedvezőtlen aránya nem javult. Az NTA-IV tervezési időszakában a csillagos égbolt láthatósága – a csillagoségbolt-parkokhoz kapcsolódó beavatkozási területekről eltekintve – tovább csökkent. Az éjszakai tájkép védelme érdekében a fényszennyezés nyomon követésére az EFOP-3.6.2-16 - Tematikus

kutatási hálózati együttműködések égisze alatt a „Nemzetközi kutatási környezet kialakítása a fényszennyezés vizsgálatának területén” című projekt keretében az Eötvös Loránd Tudományegyetem vezette konzorcium a nemzeti park igazgatóságok közreműködésével egy állandó mérőállomásokból álló hálózat kialakításához állandó kamerákat kezdett el telepíteni és egyes kiemelt helyszíneken mobil mérési eszközökkel indultak felmérések. Elindították a védett természeti területek, nemzeti parkok fényszennyezettségi állapotának mérését, a jelenlegi állapotok rögzítését. A határ menti nemzeti parkok esetében a szomszédos országokkal együttműködve vizsgálják a határokon átívelő tájakat. A mérési módszereket tökéletesítették, ezekre nemzetközi szinten is javaslatokat tettek. A kitűzött feladatok egy részéhez a (GINOP 2.3.3-15) pályázat biztosította az infrastrukturális háttérrel. A tájkarakter és a tájpotenciál védelme jelenleg a területrendezési és településrendezési eszközök szabályozási előírásain, valamint egyedi hatósági eljárásokban, a tájvédelmi szakkérdés vizsgálatán keresztül érvényesíthető. A jogi környezet adta hiátusok mentén bőven volt példa spontán, sokszor az ökológiai szempontokat mellőző befektető szándék vezérelte tájalkakításra, amelyet a fenti folyamatok miatt vissza kell szorítani. A befektetői oldalról érkező kezdeményezésnek a településrendezési, területrendezési dokumentumban – véleményezésen keresztül – irányt kell mutatni és az adott befektetésre alkalmas területekre kell terelni. Ezt szakmailag átlátható módon alapozná meg a tájak tájkarakter alapú tipizálási rendszere, és az az alapján készülő országos tájleltár, amelynek megalapozása országos kutatás keretében 2018-ban indult. „A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 projekt keretében a TÁJKARAKTER fejlesztési elem megvalósítása során 2019-ben elkészült első változatban Magyarország Tájkarakter Alapú Rendszerezésének Módszertani Megalapozása és Útmutatója, valamint az Országos Tájkarakter-egységek Indikatív Lehatárolása és Leírása. Az országos tájkarakter elemzés mellett négy mintaterületen helyi szintű vizsgálatokra is sor került, amelyek során a kutatók a helyi közösségek bevonásával határozták meg és jellemezték a helyi tájkarakter egységeket, illetve típusokat. A mintaterületi kutatás célja a tájegységek helyi szintű tájkarakter-egységeinek azonosítása és lehatárolása, továbbá ezek védelmére, kezelésére és fejlesztésére vonatkozó módszertan kidolgozása volt. A mintaterületi tapasztalatok az országos lehatárolás és módszertan véglegesítését is szolgálják. Már a kutatás részeként megkezdődött az eredmények közigazgatási alkalmazásának feltárása.

Tárcaközi munka keretében megkezdődött a tájváltozás, a táji sokféleség változás monitorozásának előkészítése is.

A településkép és a tájkép védelmének meghatározó eszköze a tájba illesztés. 2018 óta szabvány rögzíti a tájba illesztést alátámasztó dokumentáció műszaki és tartalmi követelményeit. Az MSZ-20378 a „Tájvédelem. A tájba illesztést igazoló dokumentáció műszaki követelményei” című szabvány, általános érvényű követelményrendszert határoz meg a tájba illesztést igazoló dokumentációk elkészítéséhez. A szabvány alkalmazása abban az esetben kötelező, ha azt jogszabály előírja.

Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a nemzeti park igazgatóságok feladata, amelynek eredményeként folyamatosan bővül a már felmért egyedi tájértékek adatbázisa és az e tekintetben már felmért települések darabszáma. Az NTA-IV. időszakához képest 315-tel, 1216-ra bővült a felmért települések száma. A településrendezési terveknek tartalmaznia kell a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását.

Az NTA-V végrehajtási időszakára eső egyik kiemelt feladat a már felmért egyedi tájértékek adatbázisának országos pontosítása, illetve az egyedi tájértékekre vonatkozó fontosabb információknak az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszerben (OKIR) történő, nyilvánosan hozzáférhető, rendszeresen frissülő megjelenítése.

Fő cselekvési irányok:

- Országos Tájkarakter-tudástár, Tájkarakter-típushatározó és Módszertani útmutató alkalmazása tervezésben és a közigazgatásban.
- A tájba illesztést igazoló dokumentáció szabvány szerinti készítésének jogszabályi vagy egyéb rendelkezéssel történő megerősítése az épületek és építmények, a nyomvonalas létesítmények, valamint a tájban történő egyéb beavatkozások tervezéséhez, kialakításához és a meglévők változtatásához.
- A TIR egyedi tájérték moduljának aktualizálása – az egyedi tájértékek adatbázisának országos szintű pontosítása, az egyedi tájértékekre vonatkozó fontosabb információknak az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszerben (OKIR) történő, nyilvánosan hozzáférhető, rendszeresen frissülő megjelenítése.
- A fényszennyezéstől mentes csillagos égbolt láthatóságának megőrzése, javítása.
- További irányok a 7.7 fejezetben.

A 2. fejezetben meghatározott fő cselekvési irányokat követő intézkedések indikátorai:

- A természetvédelmi oltalom alatt álló területek és értékek száma.
- A természetvédelmi beavatkozással, élőhely-rekonstrukcióval érintett területek száma.
- A természetvédelmi tartalmú jogi jellegek közhiteles ingatlan-nyilvántartásba történő feljegyzésének aránya.
- Az elkészült fenntartási tervek száma.
- A közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének aktuális értékelése alapján kedvező, javuló, illetve ismeretlen természetvédelmi helyzetű fajok aránya.
- A közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének aktuális értékelése alapján kedvező, javuló, illetve ismeretlen természetvédelmi helyzetű élőhelyek aránya.
- Agrár- és erdei élőhelyek jellemző madárfajainak állományváltozásai.
- Jogi jelleg feljegyzések és törlések százalékos aránya a teljes körű feljegyzéshez képest.
- Natura 2000 területeken a gyepek művelési ágú földterületek arányának változása.
- A nemzetközi minősítésű területeknél e minősítések, címek megőrzése, a nemzetközi minősítésű területek arányának változása.
- Az egyedi tájérték felméréssel rendelkező települések száma.
- További indikátorok tájvédelmi kérdésekben a 7.7 fejezetben.

3. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése, valamint a genetikai erőforrások megőrzése

3.1. Természetvédelmi célú vagyonkezelés

Helyzetkép:

A természetvédelmi célú vagyonkezelés elsődleges célja állami tulajdonban álló földrészleteken természetvédelmi közcélok megvalósítása, az élő és élettelen természeti értékek védelme, a tájképi, kultúrtörténeti értékek megőrzése, a természeti vagyon megóvása, a vagyonkezeléshez használt eszkörendszer (épületek, gépek, eszközök, állatállomány) fenntartható hasznosítása, értékének lehetőség szerinti növelése. A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése 2019. december 31-i állapot szerint 304 090,9 hektár (18. táblázat), amelynek 62%-a gyeperület, 15%-a erdő, 9%-a szántó, 9%-a kivett terület, 5%-a pedig egyéb művelési ágú terület.

Az igazgatóságok a vagyonkezelésükben lévő területeknek közel 50,8%-án, 154 524,4 hektáron, jelenleg is haszonbérleti szerződések útján, gazdálkodók bevonásával végzik a természetvédelmi kezelést. A természetvédelmi célú vagyonkezelési tevékenység, ill. természetvédelmi kezelés megvalósításában kulcsszereppel bír az igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett és veszélyeztetett régi magyar haszonállatfajtákból (magyar szürke szarvasmarha, magyar tarka szarvasmarha, magyar bivaly, cikta, cigája stb.) álló állatállomány, amely a gyepterületek megfelelő állatsűrűséggel és állatfajjal/fajttával történő legeltetését biztosítja. Az igazgatóságok vagyonkezelésében lévő állatállomány egyedszáma folyamatos, de csökkenő mértékű növekedést mutat, mára meghaladja a 14 ezret.

A természetvédelmi érdekek érvényesítése leghatékonyabban a vagyonkezelői jogok gyakorlása útján valósítható meg, amelynek értelmében továbbra is célként fogalmazódik meg az igazgatóságok vagyonkezelésében álló védett természeti területek növelése.

Az igazgatóságok természetvédelmi kezelési feladatainak ellátásához szükséges fenntartható, környezetbarát eszközpark és infrastrukturális háttér kialakítása, fejlesztése, az állattartás körülményeinek javítása szintén feladatként jelentkezik. Az igazgatóságok saját kezelésben tartott földterületeinek természetvédelmi fenntartását szolgáló állatlétszám kialakítása, fenntartása alapvető a területek kedvező természeti állapotának megőrzése érdekében. Az igazgatóságoknak a természetvédelmi értékmegőrzést szolgáló gazdálkodás példaértékű gyakorlati megvalósításával, a jelenleg is betöltött szerepüket tovább erősítve, a természetkímélő gazdálkodás mintagazdaságaiként kell megjeleníteniük a térség szereplői előtt, a pillanatnyi gazdasági haszon megszerzése soha nem mehet az ökológiai célok rovására.

A 2017-ben elfogadott 10 éves hosszú távú természetvédelmi vagyonkezelési terveik lejárataival a nemzeti park igazgatóságok áttekintik a kitűzött célok teljesülését. Egyebek mellett ez teremt alapot a következő tervezési időszakra szóló új tervek kidolgozásához, amelyek keretében az igazgatóságok meghatározzák a vagyonkezelésükben lévő területek esetében az elérni kívánt célállapotot, azonosítják az annak eléréséhez szükséges tevékenységeket, továbbá meghatározzák azok ütemezését.

Az NTA-IV. időszakában a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP-4.1.0-15 számú kiírás) keretében, mintegy 5,7 MRD Ft értékben, összesen 13 olyan projekt valósult meg, amely a kezelési infrastruktúra fejlesztését, vagy kezelési és élőhely-rekonstrukciós fejlesztési célokat szolgál. Ezek mellett a LIFE program, valamint

igazgatóságok saját költségvetési forrásainak felhasználásával is valósultak meg a természetvédelmi területkezeléshez kapcsolódó infrastruktúra beruházások. E források felhasználásával az elmúlt időszakban összesen 14 esetben került sor istálló, valamint hodály vásárlására, építésére, illetve felújítására, 6 gépszín kialakítása, vagy felújítása valósult meg, 5 telepen került sor szociális épület kialakításra, továbbá megújult 1 és létrejött 3 új területkezelési központ. Az eszközpark korszerűsítésének köszönhetően több új erőgép és számos új munkagép segíti az igazgatóságok területkezelési feladatainak ellátását. Az igazgatóságok vagyongazdálkodási nyilvántartásának vezetését és a vagyongazdálkodási adatszolgáltatást a TIR vagyongazdálkodási moduljának alkalmazásával végzik, amelynek fejlesztése folyamatos feladat.

18. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése (2019. december 31. állapot szerint)

Nemzeti park igazgatóság	Terület (hektár)
Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság	13 297,70
Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság	13 878,00
Bükk Nemzeti Park Igazgatóság	31 405,52
Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság	17 799,58
Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság	16 377,08
Fertő-Hansági Nemzeti Park Igazgatóság	12 344,95
Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság	102 640,42
Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság	57 574,83
Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság	32 958,95
Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság	5 813,88
ÖSSZESEN	304 090,91

Fő cselekvési irányok:

- Az igazgatóságok vagyongazdálkodásában álló védett természeti területek növelése, a vagyongazdálkodott terület nagyságával arányos nagyságú személyi állomány és fenntartható, környezetbarát infrastruktúra biztosítása.
- Az igazgatóságok saját kezelésben tartott földterületeinek természetvédelmi fenntartását szolgáló állatlétszám kialakítása, fenntartása.
- Az igazgatóságok 10 éves hosszú távú természetvédelmi vagyongazdálkodási terveinek aktualizálása olyan módon, hogy azok a természetvédelmi értékvédelem és a klímacélok összehangolt elérését szolgálják.

Indikátorok:

- A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése.
- A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő területek ökológiai állapotában és védett fajainak állományában elért javulás/növekedés mértéke.
- A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő állatállomány egyedszáma a legeltetéssel kezelt, ill. kezelendő területek optimális kezeléséhez szükséges állatlétszámhoz viszonyítva.

3.2. Természetvédelmi őrzés

Helyzetkép

A Természetvédelmi Őrszolgálat kiemelt feladata a közel 850 ezer hektár országos jelentőségű védett természeti terület, több mint 1,2 millió hektár védett természeti területen kívül levő Natura 2000 terület, az ex lege védett természeti területek, valamint 1911 védett növény- és állatfaj őrzése, megóvása, károsításának megelőzése, továbbá 45 ezer külterületen nyilvántartott régészeti lelőhely védelme.

A nemzeti park igazgatóságok szervezetében jelenleg összesen 257 fő egyenruhával és szolgálati maroklöfegyverrel ellátott, hatósági jogosultságokkal rendelkező állami természetvédelmi őr dolgozik. Egy fő természetvédelmi őrre így átlagosan 36.200 ha működési terület, azon belül pedig 3300 hektár országos jelentőségű védett természeti terület és 4.700 hektár országos jelentőségű védett természeti területen kívüli Natura 2000 terület jut. Egy fő természetvédelmi őr tehát mintegy 8.000 hektáron lát el konkrét őrzési feladatokat.

19. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi őrszolgálati adatai (2020. szeptember)

Nemzeti Park Igazgatóság	Működési terület (ha)	Védett természeti terület (ha) *	Natura 2000 terület (ha)	Természetvédelmi őr létszám (fő)	1 főre eső működési terület (ha/fő)	1 főre eső védett természeti terület (ha/fő)	1 főre eső Natura 2000 terület (ha/fő)
Aggteleki	433 710	54 468	181 303	14	30 979	3 891	12 950
Balaton-felvidéki	1 004 660	74 026	252 193	21	47 841	3 525	12 009
Bükki	891 680	124 511	255 813	34	26 226	3 662	7 524
Duna-Dráva	1 284 740	97 285	202 449	32	40 148	3 040	6 327
Duna-Ipoly	1 354 930	125 110	267 608	40	33 873	3 128	6 690
Fertő-Hanság	409 520	47 191	88 206	14	29 251	3 371	6 300
Hortobágyi	1 772 850	143 523	358 809	41	43 240	3 501	8 751
Kiskunsági	1 005 310	82 444	168 142	33	30 464	2 498	5 095
Körös-Maros	799 560	51 410	146 952	15	53 304	3 427	9 797
Őrségi	344 270	48 951	73 505	13	26 482	3 765	5 654
Összesen ill. átlag	9 301 230	848 919	1 994 980	257	36 192	3 303	7 763

*az ex-lege védett természeti területek nélkül

A Természetvédelmi Őrszolgálatra háruló feladatok folyamatosan növekednek, míg a létszámuk állandó. Szembe kell nézni a természetvédelmi őrzés új kihívásaival is, ilyen például a védett természeti területeket érintő illegális hulladéklerakás, a gyújtogatás, a védett állatok mérgezése, a védett növények engedély nélküli gyűjtése, az illegális terepmotorozás, kvadozás, az engedély nélküli fakitermelések. Rendkívüli kötelezettséget jelent a Natura 2000 területek megóvása is, amiről számot kell adnia hazánknak az Európai Unió felé.

A rendészeti feladatok ellátása mellett a természetvédelmi őrök is végeznek zoológiai és botanikai adatgyűjtést, részt vesznek a védett területek állapotváltozásának felmérésében, nyomon követésében (monitorozás). Segítik az igazgatóságok területkezelési, vagyonkezelési tevékenységét, projektek, beruházások megvalósításában működnek közre. Részt vesznek az igazgatóságok környezeti nevelési, bemutatási tevékenységében. Fontos feladatuk a helyi lakossággal, gazdálkodókkal való kapcsolattartás, a tanácsadói, szolgáltatói feladatok ellátása, hiszen tájékoztatási tevékenységüknek köszönhetően a konfliktusok megelőzhetőek, a szankcionálás elkerülhető.

Éves szinten több ezerre tehető a lakossági bejelentések alapján végzett állatmentések száma. A sérült, védett állatok, elsősorban madarak mentése és a nagyragadozók egyre gyakoribb megfigyelése, az így kialakult konfliktus helyzetek kezelése és a folyamatos tájékoztatás komoly társadalmi elvárás, amely gyakorlatilag a hét minden napján 24 órás készenlétet követel meg az őrszolgálat tagjaitól.

A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő területek (mintegy 304.000 hektár) egy részén saját maguk látják el a természetvédelmi célú területkezelési feladatokat, más területeken a helyi gazdálkodók bevonásával, haszonbérleti szerződés útján valósul meg a kezelési tevékenység. Mindkét esetben a Természetvédelmi Őrszolgálat tagjai végzik a szükséges terepi feladatokat (területkezelési feladatok szakmai irányítása, haszonbérlet ellenőrzése).

A régészeti lelőhelyek és leletek hatósági őrzése 2005 óta a Természetvédelmi Őrszolgálat jogszabályban előírt kötelessége. Nyilvántartott régészeti lelőhely összesen 65.000 van, amelyből 45.000 külterületen helyezkedik el. Ez jelentős többletfeladatot jelent. Forrás hiányában az elmúlt években nem alakult ki országosan jó gyakorlat a feladat ellátására, ezért szükséges a megfelelő pénzügyi és személyi feltételek biztosítása régészeti örökségünk védelme érdekében.

Az állampolgárok önkéntesen, díjazás nélkül polgári természetőrként segíthetik a természetvédelmi örök munkáját. A természeti értékek megőrzése csak akkor lehet sikeres, ha abban a társadalom a mainál nagyobb mértékben vesz részt. A polgári természetőrök létszáma jelenleg mintegy 500 fő. A Természetvédelmi Őrszolgálat alacsony létszáma limitálja az érdemben felügyelhető és feladattal ellátható polgári természetőrök számát. A természetvédelmi örök létszám bővítése – a természet- és örökségvédelemmel kapcsolatos kötelezettségek színvonalasabb ellátása mellett – lehetővé tenné még több polgári természetőr bevonását az állami természetvédelmi feladatellátásba.

A 2014–2020 programozási időszakban az Európai Regionális Fejlesztési Alapból több fejlesztést is megvalósítottunk, ami a Természetvédelmi Őrszolgálat területi jelenlétének és a természetvédelmi őrzés hatékonyságának javítását célozta. A program keretében területi irodákat alakítottak ki, valamint gépjárműveket (összesen 90 db) és egyéb technikai eszközöket (laptopok, mobil telefonok, optikai eszközök, speciális monitoring eszközök stb.) szereztek be az igazgatóságok összesen mintegy 1,6 milliárd forint értékben. Hat új területi iroda lett kialakítva és további kilenc iroda felújítása valósult meg.

Fő cselekvési irányok:

- A természetvédelmi örök létszámának növelése, a természet- és örökségvédelemmel kapcsolatos kötelezettségek ellátásához szükséges személyi feltételek javítása, illetve az egy természetvédelmi őrré jutó védett természeti terület, Natura 2000 terület kiterjedésének csökkentése érdekében.
- Technikai eszközök fejlesztése. A védett természeti területek természetvédelmi kezelése, őrzése, állapotának megóvása megköveteli az idő- és költséghatékonyan biztosítható terepi jelenlétet. Ennek egyik feltétele a modern, környezetbarát járművek (terepjárók, vízi járművek) használata. Emellett, szükséges a terepi és irodai informatikai, valamint kommunikációs eszközök további modernizálása, valamint az egyéb alkalmazott korszerű technika (pl. kamerával ellátott drónok, speciális optikai képalkotó eszközök) szélesebb körben történő, általános használatának lehetővé tétele.
- Területi őrszolgálati bázisok országos hálózatának további bővítése. A védett természeti területeken és a Natura 2000 területeken élő, azokat használó gazdálkodókkal, vagy az oda látogatókkal való kapcsolattartás csak úgy lehetséges, ha megfelelő őrszolgálati területi bázisok állnak rendelkezésre. Cél, hogy javuljon a helyi közösségekkel, gazdálkodókkal, látogatókkal való kapcsolattartás, erősödjön az igazgatóságok szolgáltató tevékenysége, hatékonyabbá váljon a természetvédelmi őrzés. A tájegységi irodahálózat kialakítása már megkezdődött, de a jövőben további telephelyek létrehozása szükséges.

Indikátorok:

- A Természetvédelmi Őrszolgálati létszáma.
- Egy fő természetvédelmi őrre jutó védett természeti terület, Natura 2000 terület kiterjedése.
- A Természetvédelmi Őrszolgálat által használt technikai eszközök mennyisége és minősége.
- Területi őrszolgálati bázisok száma.

3.3. Védettségi szint helyreállítása

Helyzetkép:

Az Alkotmánybíróság 28/1994. (V. 20.) számú határozata nyomán, 1995. november 25-én lépett hatályba a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Vszt.).

2010 és 2020. év között összesen 9,501 milliárd Ft költségvetési forrásból mintegy 12.000 hektár védett és védelemre tervezett, a Vszt. hatálya alá tartozó természeti terület került, illetve kerül állami tulajdonba.

Az NTA-IV megvalósulási időszaka alatt az alábbi költségvetési források álltak rendelkezésre a Vszt. végrehajtására:

20. táblázat – Költségvetési források a Vszt. végrehajtására

Év	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Forrás* (m Ft)	2 194	1 653,20	651,11	650	596,37	601,37	173,36

*az éves költségvetési törvények és a Vszt. végrehajtására költségvetési átcsoportosításokat tartalmazó Korm.határozatok adatai alapján

2014-2020 között több mint 7000 ha földterület megvásárlására kerül sor, ami az eddigi időszakokhoz mérten a legsikeresebb megvalósulási időszaknak tekinthető.

A Vszt. végrehajtása a törvényi kötelezettségen túl az egyetlen hatékony eszköz a színlelt, esetleg illegálisnak minősülő földhasználati és birtoklási viszonyok, az ún. „zsebszerződések” felszámolására is.

Az állami tulajdonba kerülő, a Vszt. hatálya alá tartozó területek egy része tartós használati, haszonbérleti jogviszony keretében a helyben lakó, ténylegesen gazdálkodási tevékenységet folytató magánszemélyekhez kerül, elősegítve ezzel az állattartó helyi gazdálkodók földhöz jutását. A termelőszövetkezeti földhasználati jog alatt álló földrészletek tulajdonjogának rendezéséről és egyes földügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2020. évi XL. törvény 16. § (4) bekezdése a Vszt.-t 2025. január 1-vel hatályon kívül helyezi.

A 2020. évi XL. törvény 6. §-a alapján a 4. § (1) bekezdésében meghatározottak mellett az Fkbt. 12/C. §-ában foglalt, védett és védelemre tervezett területek állami tulajdonba vétele esetén, ha az ott meghatározott kártalanításra jogosult részarány-tulajdonost illetően a mezőgazdasági igazgatási szerv véglegessé vált határozata alapján a kártalanítás összegének megfizetésére 2021. január 1-jéig még nem került sor, úgy a kártalanításra jogosult részarány-tulajdonos a teljes kiadatlan részarány-tulajdona tekintetében e törvény szerinti kártalanítási összegre jogosult.

A nemzeti park igazgatóságok a VSZT keretében biztosított forrásokon túl más forrásokból is vásárolnak földet, ingatlant (pl. LIFE, saját erő).

Fő cselekvési irányok:

- Az Alkotmánybírósági határozatban megállapított feladatok lezárása

Indikátorok:

- Az állami tulajdonba és nemzeti park igazgatósági vagyonkezelésbe kerülő területek kiterjedése.
- A rendelkezésre álló költségvetési források nagysága.

3.4. Erdők vagyonkezelése, természetvédelmi kezelése

Helyzetkép:

Az erdők fenntartására, védelmére vonatkozó természetvédelmi irányelvek átfogóan a tervezési-ellenőrzési rendszeren (természetvédelmi kezelési tervek, körzeti erdőtervek és a kapcsolódó hatósági rendszer), valamint a gazdálkodók támogatásán keresztül valósíthatók meg.

Az erdőgazdálkodásban széles körben vehetők igénybe támogatások az Európai Unió társfinanszírozásával és nemzeti keretből, például erdő-környezetvédelmi intézkedések, az erdei ökoszisztémák ellenálló képességének és környezeti értékének növelését célzó, valamint a Natura 2000 erdőterületeken történő erdőgazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás.

Figyelembe véve, hogy az erdő mindenek előtt élőhely, amely számos természeti értéknek ad otthont és pótolhatatlan szolgáltatásokat nyújt, elsődleges célkitűzés az erdőállományok fenntartásának minél szélesebb körű természeti folyamatokra történő alapozása. Ökológiai, klímavédelmi és az erdők rekreációs szerepének betöltése szempontjából egyaránt kiemelkedő fontosságú a hazai erdők természetességének növelése, gazdasági szempontból pedig az erdők felújítására fordított költségek csökkentése, mely szempontoknak a természeti folyamatokra alapozott erdőfenntartás tud a legjobban megfelelni. Az erdők természetességének növelése, az ott jellemző biológiai sokféleség megőrzése és gyarapítása kiemelten hangsúlyos a természetvédelmi oltalom alatt álló erdők esetében. A természetesség növelése tekintetében be kell építeni a gyakorlatba azokat az új kutatási eredményeket, amelyek a természetesség és a faállomány-szerkezeti jellemzők összefüggésének feltárásával támogatják a folyamat minél gyorsabb és hatékonyabb megvalósítását. Az un. rendezetlen, tehát nevesített gazdálkodó nélküli erdőterületek sorsának rendezése, védett területeken állami tulajdonba vétele alapvető fontosságú nemcsak a fenti célok megvalósításához, de az erdőkárok és engedély nélküli erdészeti tevékenységek (falopás) elkerülése érdekében is.

A nemzeti park igazgatóságok különleges megközelítést igénylő kezelési, gazdálkodási feladatainak egyike vagyonkezelésükben lévő állami erdőterületek kezelése, fenntartása. A tervidőszak alatt a nemzeti park igazgatóságok által vagyonkezelt erdő művelési ágban lévő területek nagysága mintegy 40 000 hektárról közel 48 000 hektárra változott.

E természetvédelmi célú erdőkezelés az elsősorban faanyagtermelést célzó erdőgazdálkodási tevékenységgel szemben egy olyan erdőmegőrzési, erdőkezelési feladatot jelent, amelynek elsődleges célja az erdő mint élőhely biológiai sokféleségének megőrzése és gyarapítása, a természetvédelem szempontjainak érvényesítése. Ehhez a tevékenységhez a hagyományos erdőgazdálkodás egyes eljárásai (pl. fakitermelés) csak eszközök, és nem célok. Természetesen a fakitermelés elvégzése és az esetlegesen keletkező eredmény visszaforgatása a természetvédelmi tevékenységek támogatására is fontos kiegészítő célkitűzés.

Fő cselekvési irányok:

- A védett és Natura 2000 jelölő fajok közt szereplő xilofil rovarfajok és odúlakó madár- és denevérfajok számára az erdőben hagyandó holt fa, illetve lábon álló száradó fák, továbbá idős, odvas fák fenntartása/fennhagyása.
- Az erdőszerkezet-átalakítások elvégzése legalább az igazgatósági vagyonkezelésbe vett területeken, valamint a kritikus helyzetben lévő Natura 2000 erdőkben (pl. alföldi erdőssztyepp- erdők).
- A természetvédelmi célú erdőkezelés biztosítása a védett természeti területeken és Natura 2000 területeken.
- Az erdőgazdálkodási és természetvédelmi célkitűzések összehangolása a minél kiterjedtebb nemzeti és európai uniós támogatási rendszerekkel.

Indikátorok:

- Magyarország erdőterületének változása, ezen belül különösen a faanyagtermelést nem szolgáló, átalakító és az örökerdő (folyamatos erdőborítást biztosító) üzemmódban kezelt erdők területének és teljes erdőterülethez viszonyított arányának alakulása.
- Az erdőterület megoszlása elsődleges rendeltetés szerint.
- Az erdőterület megoszlása természetességi kategóriák szerint.
- Az őshonos fafajokból álló erdők területének aránya a teljes erdőterülethez képest.
- Az erdőkhöz kötődő, védett / Natura 2000 jelölő fajok, és ezek abundanciája, populációjának nagysága.

3.5. Vadállomány kezelése

Helyzetkép:

A vadgazdálkodási tevékenységgel kapcsolatos országos természetvédelmi előírásokat, célokat a vadgazdálkodási tájak vadgazdálkodási terveiről 2018-ban kiadott öt AM rendelet tartalmazza. Valamennyi rendelet kimondja, hogy a természetvédelem hosszú távú, a vadgazdálkodást is érintő célja az ország teljes területén a biológiai sokféleség, valamint a fajok közötti természetes kapcsolatrendszerek megőrzése, a veszélyeztetett fajok és élőhelytípusok, életközösségek természetvédelmi helyzetének javítása, az élőhelyvesztésből, az élőhelyek minőségének romlásából, illetve a fajok túl- és alulhasznosításából származó veszélyek csökkentése.

A vadgazdálkodás során fokozott figyelmet kell fordítani a nagyvad populációsűrűségének szabályozására. Akkora létszámú nagyvad fenntartása megengedett, amely lehetővé teszi a természetes erdőfelújítást, nem veszélyezteti a taposásra, bolygatásra érzékeny gyeptársulásokat, valamint lehetővé teszi a védett és fokozottan védett növényfajok hosszú távú fennmaradását. Szükséges a vizes élőhelyek és a gyepterületek állatvilágának (pl. földön fészkelő madarak, rákosi vipera) védelme érdekében a vaddisznó állomány drasztikus mértékű apasztása. Megállapítható, hogy a nagyvad populációsűrűségének fentebb ismertetett kívánalmak szerinti szabályozása aktuálisan nem valósul meg hazánkban. A síkvidéki keménylombú erdők felújítását gyakorlatilag mindenütt csak bekerítéssel lehet megővni a jelentős, gyakran a sikeres felújítást ellehetetlenítő mértékű vadkártól.

Javítani kell az őshonos, veszélyeztetett apróvadfajok, így különösen a mezei nyúl és a fogoly életfeltételein. A vadgazdálkodás során előtérbe kell helyezni az e fajoknak kedvező élőhelyfejlesztéseket, az e fajok számára kedvező vadföldgazdálkodást és ezzel párhuzamosan

kontrollálni kell egyes vadászható ragadozó fajok létszámát is. Mindenképpen kerülni kell a túlhasznosítást. A szárnyasvadfajok esetében is a védelmet döntően a természetes állomány védelmével, nem pedig tenyésztett madarak kibocsátásával kell biztosítani. Szárnyasvad-kibocsátás esetén biztosítani kell, hogy a tenyésztett madarak ne jelentsenek állategészségügyi kockázatot a vadon élő állomány számára, illetve a kibocsátás technológiája ne okozza a ragadozók adott területen való túlzott csoportosulását.

Fenn kell tartani, illetve szükség esetén bővíteni kell a vízivad kíméleti területek hálózatát és az azokra vonatkozó korlátozásokat. Fenn kell tartani továbbá a vizes élőhelyeken az ólomsörét használati tilalmát és erősíteni kell annak gyakorlati ellenőrzését. A vadgazdálkodók bevonásával fel kell lépni az illegális madárpusztítás (lelövés, mérgezés) ellen.

Azoknak a vadászható, nem őshonos fajoknak az állományait, melyek élettevékenységeik (táplálkozás, élőhely-átalakítás) folytán túlzott terhelést jelentenek az adott természetes és természetközeli élőhelyekre, ki kell szorítani ezekről területekről. Különösen igaz ez az olyan sérülékeny élőhelyekre, mint a domb- és hegyvidéki sziklagyepek, ahol el kell érni a muflonállomány nagymértékű csökkenését, illetve teljes kiszorítását, vagy az alföldi erdőssztyepp tölgyesek, ahol a szintén idegenhonos dämsszarvas okoz jelentős károkat. A síkvidéki, száraz területeken, ahol a nagyvadgazdálkodás alapvető természetes feltételei nem adóttak (pl. Duna-Tisza közti homokhátság) a nagyvadállományt fenntartó mesterséges beavatkozásokat (betelepítés, etetés, itatás) meg kell szüntetni.

Az inváziós fajok állományait fel kell számolni, nem honos faj szaporodásra képes, vadon élő állományának vadászati célú kialakítása nem engedhető meg.

A nemzeti park igazgatóságok saját vadászatra jogosultsága alatt 24 vadászterület van összesen 206 000 hektár kiterjedésben. A vadászterületeken a vadászat és a vadgazdálkodási tevékenység nem cél, hanem a természetvédelmi kezelés és vagyonkezelés eszköze, ennek keretében minden beavatkozást a természetvédelmi céloknak és érdekeknek kell alárendelni, hiszen a védett természeti területek és értékek megóvása az elsődleges feladat. A vadászterületeken a cél a természetközeli, külterjes (extenzív) vadállomány-kezelés, ezért a mesterséges vadtakarmányozás főszabály szerint nem megengedett. A vad csak a nemkívánatos tevékenységének (pl. természetvédelmi károk, erdő- és mezőgazdasági károk) megelőzése illetve mérséklése, állományának szükséges szabályozása céljából, továbbá állategészségügyi indokok alapján ejthető el.

Fő cselekvési irányok:

- A nagyvadlétszám csökkentése olyan szintre, amely bekerítés nélkül sem akadályozza az erdők természetes folyamatait, kiemelten azok felújulását, illetve az erdőgazdálkodással érintett erdők esetén azok természetes újulatra alapozott felújítását, valamint nem veszélyezteti a taposásra, bolygatásra érzékeny gyeptársulásokat a védett és fokozottan védett növényfajok hosszú távú fennmaradását.
- A vizes élőhelyeken és a gyepterületeken az állatvilág (pl. földön fészkelő madarak, rákosi vipera) védelme érdekében a vaddisznó állomány drasztikus mértékű apasztása.
- Vadászható, nem őshonos fajok állományának jelentős csökkentése. A muflon és a dämsszarvas esetében, amennyiben az ott található növénytársulásokra komoly veszélyt jelentenek, törekedni kell a védett természeti területeken az állományok csökkentésére, indokolt esetben felszámolására.
- Az elmúlt években újonnan megtelepedett inváziós fajok, így különösen a nyestkutya és a mosómedve, illetve a nem vadászható nutria esetében, törekedni kell az állományok teljes felszámolására. Nem őshonos állatfajok vadászati céllal történő betelepítésének tilalma.

- Erősíteni kell a vizes élőhelyeken az ólomsörét-használat tilalmának ellenőrzését.
- Az apróvadállomány védelme érdekében mezei és vízi élőhely-fejlesztések, az apróvad számára kedvezőbb mezőgazdasági kultúrák és gazdálkodási módszerek támogatása, valamint számos védett és fokozottan védett faj érdekében is egyes vadászható ragadozó fajok létszámának kontrollja.

Indikátorok:

- A nagyvadfajok (gímszarvas, dámszarvas, őz, muflon, vaddisznó) állománynagysága és állománysűrűsége.
- A mezőgazdasági és erdei vadkár mértéke.
- Mezei nyúl, fogoly, nyári lúd, tőkés réce állománynagysága.

3.6. Halgazdálkodás

Helyzetkép:

Hazánk mintegy 90 halfajból álló halfaunával büszkélkedhet, azonban az őshonos fajok aránya alig kétharmada ennek. Számos természetes és természetközeli vizünkben a halak jelentős hányadát adják nem őshonos, korábban haltermelési céllal behozott vagy behurcolt halfajok, amelyek között számos inváziós faj van. Sajnos ez az arány azokon a vizeken sem lényegesen jobb, amelyek esetében az államot megillető halgazdálkodási jogot a nemzeti park igazgatóságok vagy az általuk felügyelt gazdálkodó szervezetek gyakorolják. Az inváziós idegenhonos halfajok terjeszkedését igen nehéz megállítani, mivel szaporodásuk eredményes, és lárváik, ivadékaik a vízzel szinte minden víztérbe eljutnak, ott életteret foglalnak. Halaink egyik különösen veszélyeztetett csoportja a középhegységi patakok faunáját alkotó fajok (pl. Petényi-márna, fűrges cselle, kövicsík), amelyeket hosszabb távon a változó klíma miatt időről időre fellépő jelentős vízhiány fenyeget leginkább. E hatást csak megfelelő élőhely-fejlesztésekkel, ahol lehetséges, vízutánpótlással, adott esetben átgondolt visszatelepítési programokkal lehet mérsékelni vagy ellensúlyozni. Egy másik veszélyeztetett csoport, a mocsaras és a lápi élőhelyekre jellemző fajegyüttes, melynek védelméért is sokat lehet és kell tenni a nemzeti parki vagyonkezelésű területeken és az érintett halgazdálkodási vízterületeken, hiszen az élőhelyek védelmével, a nem őshonos halfajok e vizekbe történő bejutásának megakadályozásával, egyes inváziós vízinövények visszaszorításával a veszélyeztetett fajok (pl. széles kárász, compó, lápi póc, réti csík) megmenthetők.

Jól látható folyamat, hogy természetes vizeinken jelenleg a halászati hasznosítás jelentősége csökken, miközben a horgászhasznosítás kerül egyre inkább előtérbe. Azonban a természetvédelmi célú kezeléssel a horgászhasznosítás az adott víz egyes részterületein nem mindig összeegyeztethető, így ezekben az esetekben (pl. Fertő) szabályozottabb halgazdálkodási hasznosításnak, ill. ennek keretében az ökológiai célú szelektív halászatnak is lehet létjogosultsága. Amennyiben a védelmi célokkal összeegyeztethető a halállomány hasznosítása, akkor is elengedhetetlenek az olyan fejlesztések, amelyek a természetes szaporodás elősegítésével, illetve ha másképp nem megoldható, haltelepítéssel növelik a fogható halállományokat. Fontos feladat azonban a haltelepítéssel kihelyezett állományok szerkezetének megváltoztatása, a faji, illetve korosztályi összetétel optimalizálása. Kiemelendő, hogy azokon a vizeken, ahol nemzeti park igazgatóság gyakorolja a halgazdálkodási jogot, az őshonos halfajok telepítése is csak olyan mértékig végezhető, amely összhangban van a természeti értékek fennmaradásával.

Fő cselekvési irányok:

- A vizek természetes halfaunájának, őshonos halállományának felmérése és a kívánatos halfaj-szerkezet kialakulásának elősegítése élőhely-védelemmel és -rekonstrukcióval, indokolt esetben egyes halfajok mesterséges szaporításával és kihelyezésével, szükség szerint a hasznosítás szabályozásának felülvizsgálatával, módosításával, inváziós tájidegen fajok szelektív halászatával.
- A nemzeti park igazgatóságok vagy általuk felügyelt szervezet halgazdálkodási jogosultsága alatt álló területek esetében kíméleti területek kijelölése, indokolt esetben a különleges rendeltetésűvé nyilvánítása.
- A dombsági, középhegységi, illetve a lápi és mocsaras élőhelyek halállományának védelme érdekében a károsítások (pl szennyvízkezelés, erdőgazdálkodás károkozása) megelőzése, a védett területeken élőhely-fejlesztések támogatása.
- A halállományok természetes szaporodásának elősegítése, ívőhelyek, halbölcsők létesítése, illetve rekonstrukciója elsősorban vízi élőhelyek helyreállítása útján, a halállományok telelésének elősegítése (vermelőhelyek védelme, lékelés).
- A halgazdálkodási és természetvédelmi célkitűzések összehangolása a minél kiterjedtebb nemzeti és európai uniós támogatási rendszerekkel

Indikátorok:

- A nemzeti park igazgatóságok halgazdálkodási jogosultsága alatt álló területeinek kiterjedése.
- A hegyvidéki patak-, illetve a mocsaras élőhely-rekonstrukciók száma.
- Vízi élőhelyek helyreállításával létrehozott ívőhelyek, halbölcsők száma és kiterjedése.
- Az idegenhonos, inváziós halfajokból szelektíven kifogott, fogási intenzitásra vetített fajlagos mennyiség.

3.7. Élőhelyek megőrzése

3.7.1. Élőhelyek helyreállítása

Helyzetkép:

Az élőhelyek természeti értékeinek hosszú távú megőrzését és fenntartását célzó, a fejezet előző pontjaiban ismertetett feladatok mellett számos esetben aktív helyreállításra irányuló célzott beavatkozások szükségesek. A társadalom folyamatosan növekvő terület-, energia- és anyagiigénye miatt a természeti környezet és az élő rendszerek egyre súlyosabb terheléseknek vannak kitéve. A legfőbb veszélyeztető tényező az élőhelyek csökkenése, feldarabolódása, pusztulása, a környezetszennyezés, a nem megfelelő földhasználatból fakadó túlhasznosítás, esetleges felhagyás, az özönfajok terjedése és az éghajlatváltozás. A biológiai sokféleség megőrzéséhez, elemeinek fenntartható használatához kapcsolódóan kiemelten fontos az élőhelyek védelme, természetvédelmi helyzetük megőrzése, javítása és helyreállítása. Erre hazánk a nemzetközi egyezmények részes feleként is kötelezettséget vállalt.

Az élőhelyek fontos szerepet játszanak az éghajlat szabályozásában, a jó természetességi állapotban lévő ökoszisztémák és azok ökoszisztéma-szolgáltatásai hozzájárulnak az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásban és mértékének enyhítésében. A biológiai sokféleség folyamatos csökkenése és az ökoszisztémák pusztulása oly mértékben gyengítheti a természeti rendszerek működését, hogy annak következtében azok már a klímaváltozás hatására kialakuló káros folyamatokkal szembeni enyhítést és adaptációt sem képesek kellően

ellátni. A természetes élőhelyeknek és azok ökoszisztémáinak megőrzésével, helyreállításával csökken a sebezhetőségük, továbbá nő a káros hatásokkal szembeni ellenálló képességük, ezáltal az éghajlatváltozás helyi sebessége és mértéke mérsékelhető.

Az élőhelyek megőrzése a természetvédelmi oltalom alatt álló területek mellett a gazdasági hasznosítás alatt álló területek természeti értékeire is kiterjed ugyan, amelyek megőrzését az agrártámogatási rendszerek is elő kívánják segíteni az éghajlat és környezet szempontjából előnyös gazdálkodói gyakorlatokra nyújtandó támogatásokkal. Az előző időszakban a kiemelt jelentőségű vizes élőhelyek helyreállítása mellett megkezdődött a Kárpát-medence egyedi értékeit és társulásait őrző élőhelyek leromlásának megállítása, a korábbi állapot visszaállítása. A 2014–2020 közötti időszak európai uniós forrásainak (Európai Regionális Fejlesztési Alap, LIFE, Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap) felhasználásával az előző időszak (2007-2013) eredményeivel összevethető nagyságrendben, a Natura 2000 területeink 6%-át, illetve országos jelentőségű védett természeti területeinknek mintegy 14%-át érintően (kb. 117 000 ha) történtek beavatkozások az élőhelyek helyreállítása és a hosszú távú kezelés megalapozása érdekében.

Emellett sor került számos kiemelt fontosságú állat- és növényfaj (pl. túzok, rákosi vipera, tartós szegfű stb.) élőhelyének javítására is.

Fő cselekvési irányok:

- Az élőhelyek állapotára negatívan ható különböző emberi tevékenységek által okozott élőhely-vesztés megállítása, hatásai mérséklése.
- Az élőhelyek eredményes megőrzése érdekében az agrártámogatási rendszerek módosítása, kellő mértékű átalakítása.
- A gazdasági beruházások, fejlesztések következtében bekövetkező élőhely-vesztések szükséges minimum szintre korlátozása, illetve megállítása.
- Az élőhely-rehabilitációs és rekonstrukciós munkák (pl. visszagyepesítés, vizes élőhelyek helyreállítása) folytatása, folyamatos monitorozása, támogatása, a befejezett helyreállítások fenntartása, az elért állapot fenntartásához szükséges pénzügyi források biztosítása.
- A jövőben a rehabilitációs és a rekonstrukciós feladatok esetében is kiemelt figyelmet kell fordítani az éghajlatváltozás élőhelyekre és életközösségekre, illetve egyes fajokra gyakorolt hatására, kiemelten a sérülékeny vízháztartású vizes és ártéri élőhelyek vízháztartásának helyreállítására, vízellátottságának javítására.
- Vizes élőhely-rekonstrukciók és rehabilitációk esetében a térségi vízgazdálkodás, vízviszatarítás megoldási lehetőségeinek előtérbe helyezése a talajvíztükör megemelésével, összhangban a klímaváltozás hatásainak lehetséges puffereklésére, a VKI szellemiségének a VGT-be való beültetésével és a szükséges földhasználati mód váltásokkal (bizonyos, mély fekvésű, rendszeresen belvízjárta területek feladása), szemben a korábban alkalmazott, gátakkal körül vett árasztásokkal.
- A helyreállításhoz kapcsolódóan elő kell segíteni az egyes természeti értékek károsodásához vezető folyamatok megfékezését, így többek között az inváziós fajok terjedését vagy az eutrofizációs folyamatok gyors előrehaladását.
- Az élőhelyek védelme érdekében megfelelő szennyvízkezelés és települési csapadékvíz-elvezetés kialakítása.

Indikátorok:

- Az élőhely-rekonstrukciós beavatkozások során jelentős hazai előfordulásaikkal érintett közösségi jelentőségű élőhelytípusok száma, a természetvédelmi helyzet várható javulásának szintje (országos, regionális, lokális).
- Élőhely-rekonstrukciós fejlesztésekkel, a kezelési infrastruktúra fejlesztésével érintett Natura 2000 területek, illetve védett természeti területek kiterjedése.
- Élőhelyrekonstrukciós fejlesztésekkel érintett területeken a „célfajok” egyedszámának alakulása.

3.7.2. Ökoszisztéma-szolgáltatások

Helyzetkép:

Az élővilág azon javainak és szolgáltatásainak állapota, amelyeket az ember élete során közvetlenül vagy közvetve felhasznál, létfontosságú az emberi egészség és jólét szempontjából. Ezt felismerve az *idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről* szóló 2014. október 22-i a 1143/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: 1143/2014/EU rendelet) 3. cikk 6. pontja ökoszisztéma-szolgáltatásokként nevesíti azokat a javakat (termékeket és szolgáltatásokat), amelyeket az ökológiai rendszer természetes vagy átalakított formájában nyújt, növelve a társadalom és a tagjainak jólétét. Megőrzésük, értékelésük és lehetőség szerint helyreállításuk szükségessége egyre inkább előtérbe kerül mind nemzetközi, mind hazai szinten, így az ökoszisztéma-szolgáltatások fogalma 2017-ben a Természetvédelmi törvény alapfogalmai közé is bekerült.

Az ökoszisztémák megléte és állapota alapozza meg szolgáltatás-nyújtó képességüket. Csak a megfelelő állapotban lévő ökoszisztémák képesek arra, hogy a megfelelő mennyiségű és minőségű szolgáltatást biztosítsák az emberiség számára. Az ökoszisztémák-szolgáltatásaira is épülő jólétünket nem szűkíthetjük le csak az anyagi javakra, hiszen életminőségünket további kritikus tényezők, így az egészség, a szociális kapcsolatok, a döntési és cselekvési szabadság, és a biztonság is meghatározzák. Az emberi élet minősége sokféle módon függ a természettől, az ökoszisztémák számos módon járulnak hozzá, hogy teljes és jó életet éljünk.

Az EU Biodiverzitás Stratégia 2020 második célkitűzéséhez („Az ökoszisztémák és az általuk biztosított szolgáltatások fenntartása és helyreállítása”) kapcsolódó 5. intézkedés előírta az Európai Unió tagállamai számára, hogy térképezzék és értékeljék a területükön található ökoszisztémákat és szolgáltatásaikat. Ennek megvalósítása 2016-ban hazánkban is elindult „A biológiai sokféleség, természeti és táji értékeink megőrzését megalapozó stratégiai vizsgálatok (KEHOP-4.3.0.-VEKOP-15-2016-00001)” című, 2021-ben záruló projekt keretében, amely egyebek mellett az alábbiak megvalósulását tette lehetővé

- az európai szintű rendszerekhez illeszkedve 2019-ben elkészült Magyarország Ökoszisztéma-alaptérképe, amely teljes térbeli lefedettséget adva, országos szinten mutatja meg ökoszisztémáink elhelyezkedését, kiterjedését, gyakoriságát. Ez alapot biztosít az ökoszisztéma-állapot és az ökoszisztéma-szolgáltatások országos léptékű értékeléséhez és térképezéséhez, a zöldinfrastruktúra jelenlegi állapotának, szerkezetének felméréséhez, és a fejlesztések tervezéséhez. Az adatintegrációs módszerrel létrejött, 20x20 méteres, rasztergrafikus térkép referenciaéve 2015, és a nemzetközi rendszerekhez igazodóan, 3 szinten, összesen 56 kategóriába sorolja be az ökoszisztémákat. Az alaptérkép szabadon elérhető és letölthető a <http://alapterkep.termeszetem.hu> weboldalon.

- számos mutató kidolgozásával elkészült a hazai ökoszisztémák állapotértékelésének módszertana, valamint a rendelkezésre álló adatok felhasználásával megtörtént az állapot értékelése és térképezése.
- elkészült 12 kiválasztott ökoszisztéma-szolgáltatás (pl. beporzás, klíma-szabályozás, mikroklima-szabályozás, árvíz-kockázat-csökkentés, rekreáció) értékelésének és térképezésének módszertana, amelynek megfelelően egy négyszintű kaszkádrendszer mentén (ökoszisztémák állapota, potenciális szolgáltatás-nyújtó képesség, tényleges szolgáltatások és jóllét) értékelték a kutatók az ökoszisztémákat és szolgáltatásaikat természeti, társadalmi, és bizonyos esetekben gazdasági mutatók, indexek és térképezésük segítségével.
- jövőkép-elemzések segítségével bemutatásra került természeti környezetünk néhány, különböző irányú lehetséges változása és az ökoszisztéma-szolgáltatások potenciálja.

Az így napvilágot látott számos módszertani újítás, elemzés, térkép és szintézis alapján a stratégiai keretek meghatározása, az ágazati integrálás, a restaurációs területek és tevékenységek tervezése a következő ciklusban folytatódik összhangban az EU biodiverzitás stratégiájában foglalt természet-helyreállítási célokkal.

Fő cselekvési irányok:

- A hazai ökoszisztémák és szolgáltatásaik térképezése, értékelése, kutatása, a változások kimutatása (módszertanok kidolgozása, elemzések) és megismertetése, az értékeléshez szükséges hiányterületek fejlesztése.
- A kidolgozott országos ökoszisztéma- alaptérkép, ökoszisztéma-állapot térkép és ökoszisztéma-szolgáltatás térkép tematikus bővítésének, validálásának, illetve a későbbi, megújuló adatokon alapuló változáselemzés (országos és regionális) módszertani megalapozása, a változáselemzés elvégzése.
- Az ökoszisztéma-szolgáltatások megőrzése és helyreállítása érdekében az ökoszisztéma-alapú gazdálkodási megközelítés támogatása, továbbá gyakorlat-orientált eszközrendszer kidolgozása annak érdekében, hogy az ökoszisztéma-szolgáltatások értékelése beépülhessen a természeti javak felhasználására és kezelésére épülő ágazatok tervezési és döntéshozatali folyamataiba.

Indikátorok:

- Ökoszisztémák és azok szolgáltatásainak térképe, állapotjellemzőinek változásai.
- Az ökoszisztéma-szolgáltatások értékelésének ágazati integrációját segítő stratégiai ajánlások és gyakorlat-orientált ágazati útmutatók.

3.7.3. Zöld Infrastruktúra

Helyzetkép:

A zöld infrastruktúra a biológiai sokféleség megőrzéséhez kapcsolódó új koncepció, amely a természetes és természetközeli élőhelyek létező vagy megtervezendő elemeinek hálózatával az ökológiai és tájökológiai kapcsolatok működőképességének fenntartására, illetve kialakítására törekszik. Ez a megközelítés természetesen túllép a védett természeti területek hálózatán vagy az ökológiai hálózaton is. A zöld infrastruktúra a vidéki és települési környezetben – például belterületi zöldfelületek formájában – egyaránt jelen van. A hazánkban általánosan ismert kategóriák közül a zöldinfrastruktúra leginkább a zöldfelület fogalmával mutat hasonlóságot, köztük azonban jelentős a különbség. A zöldfelület fogalma elsősorban a területek borítottságára, növényzettel való fedettségére utal. A zöldinfrastruktúrát

ezzel szemben – a biológiai sokféleség megőrzéséhez kapcsolódóan – úgy értelmezzük, mint egy stratégiaiilag tervezett hálózatot, amely egyaránt magába foglalja a vidéki és a városi, biológiaiilag aktív, növényzettel borított területeket a természetes és természetközeli területektől kezdve a tervszerűen telepített, intenzíven fenntartott települési zöldfelületekig.

A települési környezetben található, funkcionálisan jól működő, biológiaiilag aktív, magas ökológiai értékű zöldfelületi rendszer a zöld infrastruktúra hálózat fontos része, amely a biodiverzitás mellett a települési életminőség javítása szempontjából is fontos tényező.

A zöldinfrastruktúrát multifunkcionális erőforrásnak tekintjük, amely hozzájárul többek között:

- az élőhelyek összekapcsolásához, az ökológiai és tájökológiai kapcsolatok revitalizálásához, működőképességének fenntartásához;
- az ökoszisztéma-szolgáltatások működéséhez;
- az életminőség javításához, az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz (elsősorban városi területeken).

A hazai zöldinfrastruktúra gerincét a védett természeti területeket és Natura 2000 területeket is magában foglaló, az ország területének több mint 36%-át lefedő országos ökológiai hálózat (lásd 5.6 fejezet) képezi. A megközelítés azonban túlmutat a védett természeti területek hálózatán és az ökológiai hálózaton, ezáltal a zöldinfrastruktúra fogalmát egyaránt értelmezhetővé teszi országos, térségi és helyi léptékben, valamint kül- és belterületen is.

Az EU biodiverzitás stratégiája kimondja, hogy a zöldinfrastruktúra hozzájárul a városi területek hőmérsékletének csökkentéséhez és a természeti katasztrófák hatásainak mérsékléséhez, ezért alkalmazásának, fejlesztésének fontos szempontként kell érvényesülnie a területhasználat rendszerében.

Az NTA-IV. megvalósítási időszakában „A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című KEHOP-430-VEKOP-15-2016-00001 projekt keretében elkészült az ország első részletes zöldinfrastruktúra térképe, valamint szakmai javaslatok és útmutatók kerültek kidolgozásra a zöldinfrastruktúra felmérésére, állapotértékelésére, megőrzésére és fejlesztésére vonatkozóan.

Fő cselekvési irányok:

- A meglévő és potenciális zöld infrastruktúra-elemek fejlesztése, a klímaváltozás negatív hatásainak mérséklése és az alkalmazkodás elősegítése, a természetes és természetközeli területek közötti átjárhatóság javítása.
- A hazai zöldinfrastruktúra további részletes, tudományos igényű kutatása országos, térségi és települési léptékben egyaránt.
- Táj- és helyi léptékű változások összesítésére, az ökoszisztéma-szolgáltatásokat befolyásoló beavatkozások nyomonkövetésére, értékelésére alkalmas, ágazati alkalmazásba építhető indikátorok kidolgozása.
- A zöldinfrastruktúra állapotának javítására irányuló fejlesztési célok és beavatkozási területek korábbinál részletesebb meghatározása elsősorban helyi és térségi léptékben.
- A zöldinfrastruktúrával kapcsolatos kutatási eredmények átvezetése a közigazgatásba jogszabályok módosítása, tervezési útmutatók és ajánlások kidolgozása által.

Indikátorok:

- A zöldinfrastruktúra megőrzése és fejlesztése érdekében kiadott helyi és térségi léptékű tervezési útmutatók és tervjavaslatok száma.

3.8. Idegenhonos inváziós fajok elleni védekezés

Helyzetkép:

Napjainkban az élőhelyek eltűnése, területük csökkenése és degradálódása mellett az egyik legnagyobb veszélyt a természetes életközösségekre az idegenhonos inváziós fajok terjedése jelenti. Az idegenhonos inváziós fajok természetes elterjedési területükön kívül előforduló, ott megtelepedni képes, és térhódításukkal a természetes életközösségeket veszélyeztető fajok, amelyek minden esetben emberi közvetítéssel jutnak el természetes elterjedési területeiken kívülre.

A 1143/2014/EU rendelet 2015. január 2-án lépett hatályba. A Rendelet célja, hogy a tagállamok hatékonyabban tudjanak fellépni az inváziósan terjedő, nem őshonos állat- és növényfajok ellen. Az európai uniós jegyzéken szereplő 66 fajból Magyarországon a természetben 33 fajt észleltek (17 növény, 5 ízeltlábú, 4 emlős, 3 hal és 3 madár, valamint 1 hüllő). Zárt tartásban még további 11 faj fordul elő. A későbbiekben tervben van a hazai nemzeti jegyzék miniszteri rendeletben való kihirdetése, ezáltal még nagyobb lehetőség nyílik a valóban jelentős inváziós fajok elleni fellépésre.

A hazai jogharmonizáció keretében, törvényi szinten *(Az egyes törvényeknek az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzésével és kezelésével összefüggésben történő módosításáról* szóló 2016. évi CXXXVII. törvény) az egyes szakterületi (természetvédelem, élelmiszerlánc-felügyelet, növénytermesztés, vad-, erdő- és halgazdálkodás) jogszabályokba beépültek az uniós Rendelet alkalmazására vonatkozó, inváziós hatáskört biztosító felhatalmazások. Az inváziós fajok kezeléséért felelős hatóságok és kezelő szervek kijelölésének és feladatainak részletszabályait *az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről* szóló 408/2016. (XII. 13.) Korm. rendelet tartalmazza.

Az idegenhonos inváziós fajok elleni intézkedések gyakorlati megvalósításához *az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről* szóló, 2014. október 22-i, 1143/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hazai megvalósításához szükséges költségvetési források biztosításáról szóló 1738/2016. (XII. 13.) Korm. határozat (a továbbiakban: 1738/2016. (XII. 13.) Korm. határozat) teremtette meg az anyagi feltételeket, mely alapján 2017. évtől a magyar állam biztosítja az évente szükséges személyi és dologi kiadások költségét. 78 fős létszámbővítés történt a magyar államigazgatás több szervezetére elosztva, beleértve a nem természetvédelmi hatóságok létszámbővítését is. A fő koordinációt az Agrárminisztérium Természetmegőrzési Főosztálya látja el.

A Rendelet 24. cikk (1) bekezdésének értelmében 2019-ben készült el az első országjelentés, a Rendelet 13. cikke értelmében 2020-ban pedig a cselekvési terv, mindkettő az Európai Bizottság részére került benyújtásra. A cselekvési terv *(Az európai uniós jegyzéken szereplő idegenhonos inváziós fajok terjedési útvonalainak magyarországi átfogó elemzése és értékelése, valamint a terjedési útvonalak cselekvési tervei)* végrehajtása minden érintett ágazat számára kötelező, így a későbbiek során be kell majd számolni az elvégzett feladatokról. Az idegenhonos inváziós fajok kezelése nem kizárólag természetvédelmi probléma, hanem komoly társadalmi, gazdasági kérdés, amit nem lehet csak és kizárólag

természetvédelmi eszközökkel kezelni, más ágazatok, a társadalom és az államigazgatás sokkal szélesebb bevonására van szükség.

Elkészültek az európai uniós jegyzéken szereplő fajok határozólapjai. Ezeket egyrészt a kormányhivatali munkatársak az ellenőrzések során magukkal vihetik, tájékoztatva a kereskedőket az érintett inváziós fajokról. Másrészt mind a nagyközönségnek, mind a szakembereknek adatokat és információkat szolgáltatnak az egyes fajokról, beleértve a legfrissebb kutatási adatokkal alátámasztott országos elterjedési térképeket is. Az uniós jogszabály hatálybalépése óta az Agrárminisztérium Természetmegőrzési Főosztálya üzemeltet egy aloldalt a magyar állami természetvédelem honlapján belül, mely kimondottan az idegenhonos inváziós fajokkal foglalkozik (<http://www.termeszetvedelem.hu/idegenhonos-invazios-fajok>). 2019 őszén elindult egy új idegenhonos inváziós fajok tudásbázisa (<http://www.invaziosfajok.hu/hu>) honlap is, melynek modern, interaktív felülete szakemberekhez, gazdálkodókhoz, érdeklődő állampolgárokhoz és gyerekekhez egyaránt szól.

Az idegenhonos inváziós fajok állományainak visszaszorítása folyamatos, amelyhez a központi költségvetésből, és különböző pályázati programok keretében minden évben jelentős forrás áll rendelkezésre a nemzeti park igazgatóságok részére. Ennek felhasználásával az igazgatóságok több, az idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos feladatot is elvégeznek, források jelentős részét a biodiverzitást veszélyeztető, széles körben elterjedt fajok (pl. közönséges selyemkóró) állományainak visszaszorítására fordítva. Az elmúlt időszakban számos helyen történt beavatkozás, elsősorban védett, illetve Natura 2000 területeken, idegenhonos inváziós fajok visszaszorítására, jellemzően pályázati forrásokból (LIFE, KEHOP). A Vidékfejlesztési Program „Az erdei ökoszisztémák ellenálló képességének és környezeti értékének növelését célzó beruházások (VP5- 8.5.1-17)” című felhívás keretében az erdőgazdálkodók 2017 óta pályázhatnak az intenzíven terjedő, idegenhonos fa- és cserjefajok visszaszorítása is. A felhívásnak köszönhetően eddig összesen 246 db erdőrészletre érkezett be támogatási kérelem, illetve várhatóan ennyi erdőrészleten fog megvalósulni az intenzíven terjedő, idegenhonos fa- és cserjefajok visszaszorítása. Ugyanakkor el kell fogadni azt is, hogy bizonyos területeken értelmetlen felvenni a harcot a fajok ellen, és inkább az erőforrásokat más területekre kell összpontosítani (pl. ahol nem tudjuk legeltetéssel kezelni a területeket, mert nincs állatállomány, ott nem érdemes inváziós irtásban gondolkodni).

A leggyakrabban a közönséges selyemkóró visszaszorítása valósult meg, emellett medvetalp fajok, mirigyes bálványfa, illetve bíbor nebáncsvirág ellen történt védekezés. Az idegenhonos inváziós fajok visszaszorítása érdekében kezelt területek aránya védett, illetve Natura 2000 területeken 2015-től 4768,2 hektárról 5172,2 hektárra növekedett 2017-re.

A nemzeti park igazgatóságok az uniós jegyzéken felsorolt fajok mellett a jegyzéken nem szereplő, de Magyarországon súlyos problémát okozó idegenhonos inváziós fajok elleni védekezésre is jelentős erőforrásokat fordítanak, az általuk végzett természetvédelmi kezelés (pl. zöld juhar, gyalogakác, aranyvessző fajok irtása, visszaszorítása) évek óta folyamatosan zajlik az ország különböző, fertőzött területein.

Fő cselekvési irányok:

- Az Európai Unió idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos rendeletének, illetve ezen belül különösen a Rendelet 13. cikke alapján elkészült cselekvési terv folyamatos végrehajtása.
- A legjelentősebb természetvédelmi problémát okozó idegenhonos inváziós fajok elleni fellépések.

- Szoros ágazati együttműködés és intézményi háttér kialakítása a feladatok hatékony végrehajtása érdekében.
- Megfelelő területhasználatok ösztönzése.
- Az európai uniós jegyzéken lévő fajokra költség-haszon elemzést is tartalmazó kezelési terv kidolgozása.
- A természetvédelmi szempontból kiemelt ökológiai kockázatot jelentő fajok esetében a védekezés folytatása, a kezelt területek kiterjedésének és a kezeléssel érintett fajok számának növelése.
- A kereskedelem és illegális szaporítás nyomon követése és szükség szerinti korlátozása.
- Idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos tudásbázis, ismeretszerzés folytatása, bővítése.
- Az idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos ismeretterjesztés és szemléletformálás erősítése.
- Az európai uniós jegyzéken és a hazai listán lévő fajok által fertőzött területek felméréséhez módszertan kidolgozása.

Indikátorok:

- Az európai uniós jegyzéken lévő fajokra vonatkozó kezelési útmutatók és határozó lapok.
- Az európai uniós jegyzéken lévő fajok által fertőzött területek nagysága.
- Az európai uniós jegyzéken lévő fajok által fertőzött, célzott kezelések által érintett területek kiterjedése.
- A hazai kontextusban fontos fajok nemzeti listája.

3.9. Fajok megőrzése, kezelése

Helyzetkép:

A védelem alatt álló fajok száma az elmúlt tervezési időszakhoz képest nem változott jelentősen, a védett fajok száma 10-zel nőtt (lásd. 3.7. fejezet). Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti, 2019-ben leadott jelentés alapján a közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetében 168 faj esetében nem történt változás (a fajok 79,24 %-a), 15 faj esetében javulás történt (a fajok 7,07%-a) és 29 faj természetvédelmi helyzete romlott (13,68%) (3. ábra).

A védett fajok állományainak megőrzését, javítását számos (elsősorban uniós pályázati forrásból megvalósuló) projekt biztosította: a konkrét fajmegőrzést célzó tevékenységek (pl. egyes növényfajok ex situ szaporítása, majd kihelyezése, denevérek biztonságos felszíni és felszín alatti szálláshelyeinek fenntartása és kialakítása) mellett az élőhely-rekonstrukciók és az élőhelyek kezelését szolgáló intézkedések, továbbá a kutatási és a monitorozást megalapozó projektek is ide sorolhatók. Természetvédelmi szempontból kiemelkedő jelentőségű fajok esetében kutatási projektek indultak, melyek genetikai változatosságuk vizsgálatára, alfaji helyzetük tisztázására, populációik eredetiségének vizsgálatára irányultak.

Az ökoszisztémák és a biológiai sokféleség szempontjából lényeges a genetikai és faji sokféleség fenntartása, amelynek eredményeképp e rendszerek ellenálló képessége fokozódik azáltal, hogy az olyan előre nem látható káros hatások esetére is biztosítja az ökológiai folyamatok fenntartásához szükséges kellő számú és változatosságú egyedeket, mint például a klímaváltozás és annak következményei.

Az NTA-IV. időszakában áttekintettük a védett és fokozottan védett állatfajok sérült egyedei mentésének gyakorlatát, és az érintettek bevonásával útmutató készült a tevékenység gyakorlásához és engedélyezéséhez, valamint a jogszabályok értelmezéséhez. Az állami természetvédelem hivatalos oldalán publikáltuk az egyes kormányhivatalok illetékességi területén található mentőközpontok adatait és a védett fajok mentésével kapcsolatos tudnivalókat.

A leginkább veszélyeztetett fajok védelmét szolgáló ismereteket és fő feladatokat fajmegőrzési tervek foglalják össze. Az NTA-IV. időszak alatt különböző projektek keretében összesen 11 faj esetében történt meg a fajmegőrzési terv felülvizsgálata, aktualizálása, további 13 fajra pedig új fajmegőrzési terv készült. Így az NTA-IV. időszak végére 23 növény- és 35 állatfajra vonatkozóan rendelkezünk fajmegőrzési tervvel, illetve számos faj esetében a tervek végrehajtása is megkezdődött. A leginkább veszélyeztetett fajok esetében cél olyan vizsgálatok végzése, amelyek alapján meghatározhatóak a fennmaradáshoz szükséges legfontosabb tényezők, úgymint a minimális életképes populációméret, továbbá a veszélyeztető tényezők (pl. élőhelyvesztés, fragmentáció, klímaváltozás, inváziós fajok) és az azokkal szemben szükséges intézkedések.

A gyűjtés és hasznosítás számos védett, fokozottan védett, illetve közösségi jelentőségű növényfajunkat érinti. Ezek hatékonyabb megőrzése érdekében egyes tevékenységekre (pl. birtokban tartás, hasznosítás) egységes eljárásrendi útmutató készült az eljáró hatóságok részére.

A szabadvezetékek 2020-ig történő madárbarát átalakítását célzó Akadálymentes Égbolt megállapodás érvényessége hivatalosan 2020. februárig tartott. Az elmúlt években jelentős előrehaladást sikerült elérni mind a konkrét szabadvezeték-átalakítások, mind a gyakorlati munkát megalapozó, segítő intézkedések (jogszabály-módosítás, konfliktus-térkép elkészítése, pályázati keretek kialakítása, továbbá eleve madárbarát, átalakítást nem igénylő műszaki megoldások közös kidolgozása) tekintetében, ugyanakkor ez a közös munka várhatóan még hosszú ideig fog feladatot jelenteni a partnerek számára. Biztató azonban, hogy szoros együttműködés alakult ki a természetvédelmi és az áramszolgáltatói oldal között, amit a jövőben is folytatnak. A megállapodás aláírásának 10 éves évfordulóján erről 12 pontos vállalást is tettek a hálózati engedélyesek. Azóta több gyakorlati projekt is megkezdődött, például légvezetékek kiváltása földkábelrel tűzokáklományok megőrzése érdekében, valamint egy új, madárbarát oszlopkapcsoló kialakítása és tesztelése.

A pannon biogeográfiai régió biológiai sokféleségének megőrzésében kiemelkedő hazánk szerepe, hiszen a régió több mint háromnegyede Magyarország területére esik. Az érintett fajok védelméhez iránymutatásul szolgál mind a hazai, mind pedig az biodiverzitás stratégia, amelynek megvalósítása során külön figyelmet szentelünk a védett fajok természetvédelmi helyzetének javítására.

Fő cselekvési irányok:

- A kedvezőtlen természetvédelmi helyzetben lévő fajok helyzetének javítása, különös tekintettel az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv mellékletein szereplő fajokra, illetve a fokozottan védett fajokra.
- Az EU biodiverzitás stratégia vonatkozó részeinek adaptálása a fajok megőrzéséhez és kezeléséhez.
- A megőrzéshez szükséges tudásbázis fejlesztése, a természetvédelmi helyzet hosszú távú nyomon követéséhez szükséges feltételek megteremtése (kutatás, monitorozás, etikai megközelítés).

- A leginkább veszélyeztetett fajok fennmaradásához szükséges legfontosabb tényezők – pl. minimális életképes populációméret, veszélyeztető tényezők – meghatározását célzó vizsgálatok elvégzése.
- A természetvédelmi oltalom alatt nem álló területeken előforduló védett fajok oltalma érdekében a gyepterületek megőrzését támogató agrártámogatások fenntartása és fejlesztése.
- Az elfogadott fajmegőrzési tervekben meghatározott intézkedések végrehajtása, fajmegőrzési tervek kidolgozása különösen veszélyeztetett fajokra, fajcsoportokra.
- A szabadvezetékek madárbarát átalakításának lehető legnagyobb mértékben történő elvégzése.
- Az állatok vonulása szempontjából legveszélyesebb útszakaszokon a terelők és átjárók kiépítésének folytatása, a folyók hossz- és keresztirányú átjárhatóságának javítása és biztosítása.
- A fényszennyezés állatvilágra gyakorolt hatásának csökkentése az e téren elért előrelépések mentén (lásd. 3.5.6 fejezet).
- A rendőri szervekkel közös fellépés a vadon élő védett állat- és növényvilág elleni illegális cselekményekkel szemben, mint például az illegális mérgezés, a fészkelések szándékos tönkretétele, az illegális gyűjtés.
- A védett, fokozottan védett, illetve közösségi jelentőségű növényfajokkal kapcsolatos hatósági eljárásrend egységesítése.
- A vizes élőhelyekhez kötődő madárvilág nyugalma biztosító vadászati kíméleti területek rendszerének fenntartása, illetve szükség szerint erősítése.
- Őshonos fajaink megőrzését szolgáló kezdeményezések támogatása (pl. madárbarát kert, lepkebarát kert, lepkebarát szőlőművelés).
- A védett fajokkal kapcsolatos konfliktushelyzetek megoldását szolgáló intézkedések folytatása és erősítése (épületlakó denevér-, és madárfajok, vetési varjú stb.).
- A védett, fokozottan védett vagy közösségi jelentőségű fajok megőrzése szempontjából kulcsfontosságú mikro-élőhelyek és refúgiumok (pl. mezsgyék, cserjesorok, fasorok) kiemelt oltalom alá helyezése, például a helyi szintű védelem biztosításával.
- Fokozottan védett fajok kulcsállományai helyzetének javítása.
- Egyes közösségi jelentőségű fajok (pl. denevérek) megőrzése szempontjából kulcsfontosságú védett és ex lege védett természeti értékek (barlangok, mesterséges üregek és források) természeti állapotának javítása.
- Erdőterületen kívüli faállományok, fasorok, facsoportok, faegyedek arborétumok, parkok megőrzése, különös tekintettel az idősebb, odvas fákra (elhalt faanyagot fogyasztó fajok és denevérek érdekében).

Indikátorok:

- Azoknak a fajoknak a száma, amelyek megőrzését jóváhagyott fajmegőrzési terv alapozza meg.
- Az élőhelyvédelmi irányelv, illetve a madárvédelmi irányelv által védett, kedvező vagy javuló természetvédelmi helyzetben lévő fajok száma

3.10. Vízgazdálkodás

Helyzetkép:

A természetben élő fajok elterjedésének és az élőhelyek eltartó-képességének egyik kulcsfaktora a rendelkezésre álló víz: annak mennyisége, minősége és időbeli eloszlása. Főképpen síkvidéki élőhelyeinket és azok nemzetközileg is kiemelkedő természeti értékeit érintették igen kedvezőtlenül az elmúlt mintegy két évszázad megváltozott földhasználati igényeket kielégíteni igyekvő, ugyanakkor a természeti igényeket figyelemen kívül hagyó vízrendezési munkálatok. Bár a klímaváltozás kiváltó okairól vannak viták, magát a jelenséget általánosan elismeri a tudomány és a közvélemény. A rendelkezésre álló modellek alapján a Kárpát-medencében a léghőmérséklet, valamint a csapadék mennyisége és időbeli eloszlása jelentősen – a jelenlegi természeti értékeink szempontjából kedvezőtlen irányban – módosulhat. Főként az alföldi területeinken már érzékelhető és a jövőben is várható folyamat az aszályok gyakoribbá válása és súlyosbodása. Ez nem csak a vízigényes (például lápi), vagy speciális vízjáráshoz kötött (szikes) életközösségekre lehet hatással, hanem például az erdőfelújulások sikerességén keresztül a domb- és hegyvidéki területekre is.

Előzőek miatt kiemelt figyelmet kell fordítani a vízgazdálkodási kérdésekre, a vízmegőrzésre, a vízminőség és a vizek ökológiai állapotának javítására, valamint a természetes kisvízfolyások megfelelő védelmére. Az árvízvédelmi művek rendszere, a belvízvédelmi csatornarendszer és a belvíztározók nagy része védett és Natura 2000 területek vízgazdálkodását is alapvetően befolyásolja. A vízgazdálkodási és természetvédelmi ágazatok kölcsönös egymásrataltsága miatt a szakmai kooperációt a kölcsönös és ingyenes biotikai adatcserén túl javítani szükséges.

Az elmúlt 5 évben Magyarország, ill. az állami természetvédelem számos természetvédelmi beruházást valósított meg, amelyek jelentős része a vizes élőhelyek helyreállítására és a víztől függő ökoszisztémák természeti értékeinek megőrzésére irányult. 2015-től a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP), illetve a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) keretében összesen 88 természetvédelmi beruházás indult el és részben valósult meg, összesen 37,2 milliárd Ft értékben, 101 502 hektárnyi védett természeti területet és Natura 2000 területet célozva. E fejlesztések közül 31 projekt irányul vizes élőhelyek helyreállítására a teljes célterület 48%-át érintve, 18,4 milliárd Ft (a teljes keret 49%-a) felhasználásával. E fejlesztések keretében az ország számos pontján történt, illetve történik meg a feltöltődés előrehaladott fázisában lévő vizes élőhelyek revitalizációja (pl. kotrással), a megfelelő mennyiségű és minőségű vízzel történő vízellátás és vízpótlás, valamint a vízviSSzatartás műszaki feltételeinek megteremtése, a természetes vízáramlást akadályozó depóniák elbontása, vagy a területek kiszáradását eredményező használaton kívüli csatornák betemetése. A beruházások által érintett helyszínek között számos ismert, esetenként nemzetközi hírű vizes élőhely található – pl. a Fertő-tó, a Hanság, a Velencei-tó és a Dinnyési-fertő, a Duna és a Tisza egyes mellékágai (Táti mellékág, Bezerédi Duna-ág, dunaszekesői „Telelő” Duna, tiszakürti Kis-Tisza) a tihanyi Belső-tó, de találunk közöttük kisebb kiterjedésű, kevésbé ismert mégis nagyon fontos vizes élőhelyet is (pl. dávodi Földvári-tó, karapancsai erdei tavak, tiszalpäri Nagy-tó, Péteri-tó, egyes beregi és nyírségi lápok).

Fő cselekvési irányok:

- A belvízvédelmi csatornarendszer üzemeltetésének élet- és vagyonvédelemmel összefüggő vízkár-elhárítási szempontokat is érvényesítő átfogó, rendszerszintű felülvizsgálata; szükség szerint a vízviSSzatartás érdekében szükséges kisajátítások és műtárgyépítések elvégzésével.

- Az árapasztó-tározók üzemeltetésének élet- és vagyonvédelemmel összefüggő vízkár-elhárítási szempontokat is érvényesítő átfogó, rendszerszintű felülvizsgálata; a rendszeres, alacsonyabb vízszintekhez kapcsolódó megnyitásokkal történő üzemeltetés feltételeinek kidolgozása.
- A vizes élőhelyek rekonstrukciójának lehetőségét biztosító vízgazdálkodás megteremtése a rendszeresen vízjárta területeken.
- Kisvízfolyások kezelésének természetvédelmi szempontú felülvizsgálata, intézkedések bevezetése jó ökológiai állapotuk fenntartására, helyreállítására.
- A Magyarország Vízyűjtő-gazdálkodási Tervében meghatározott, a Natura 2000 területek víztől függő élőhelyeinek jó ökológiai állapotára vonatkozó intézkedések végrehajtása.
- A vizes (VKI védett) Natura 2000 élőhelyeken történő vízvi sszatartás biztosítása – megfelelő intézkedések beépítésével és megnyitásával – a vidékfejlesztési program megfelelő alakításával.

Indikátor:

- Vízgazdálkodási és természetvédelmi szempontból felülvizsgált és módosított vízjogi üzemeltetési engedélyek száma.
- A mélyártéri tározást lehetővé tevő műszaki beavatkozások helyeinek száma, az érintett folyószakasz hossza.
- Vizes élőhely rekonstrukcióval érintett terület nagysága.
- A VGT-ben meghatározott, a Natura 2000 területek víztől függő élőhelyeinek jó ökológiai állapotára vonatkozó intézkedések közül a teljesült intézkedések száma.
- A jó ökológiai állapotú vizes élőhelyek kiterjedésének aránya a VGT hatálya alá tartozó vizes élőhelyek országos kiterjedéséhez képest.
- Natura 2000 élőhelyeken történő vízvi sszatartást szolgáló új vidékfejlesztési intézkedések száma.

3.11. Régi magyar növény- és haszonállatfajtáink génmegőrzése

Helyzetkép:

A régi magyar növény- és haszonállat-fajták nemzeti örökségeink, közkincseink, nemzeti identitásunk részei és Magyarország szimbólumai is. Az agrárbiológiai sokféleséget (agrobiodiverzitás) jelentő genetikai erőforrások megőrzése, fenntartása, a hazai természetföldrajzi körülmények között kialakult növény- és állatfajtáink, fajtáink jó tulajdonságainak, környezeti változásokhoz való alkalmazkodóképességének hosszú távú átörökítése elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a jövő társadalma megfelelő válaszokat tudjon adni a természeti és gazdasági kihívásokra, különösen a klímaváltozásra.

Mind a Biológiai Sokféleség Egyezmény (8.3. fejezet), mind a mezőgazdasági és élelmezési célú növényi genetikai erőforrásokról szóló nemzetközi egyezmény (FAO egyezmény) az egyik legfontosabb feladatként tűzte ki a mezőgazdaságban használt növényeink, állataink sokszínűségének megőrzését. Ez a záloga ugyanis az emberiség, így hazánk jövőbeni élelmiszer-ellátásának is.

Magyarország a világon elsők között ismerte fel a génmegőrzés fontosságát, a kormányprogramban a mezőgazdasági célú genetikai erőforrások, azaz a régi magyar haszonállatok és növények megőrzése kiemelt szerepet kapott.

A génmegőrzési tevékenységben, illetve a génmegőrzési feladatokban való állami szerepvállalás növelésére irányuló kormányzati szándék megvalósítása érdekében 2017-ben a tárca ún. génmegőrzési stratégiát készített, amelyet a Kormány az egyes génmegőrző intézmények fejlesztésének és kiemelt programjainak támogatásáról szóló 1049/2018. (II. 20.) Korm. határozattal fogadott el. 2019-ben indult el a génmegőrzési stratégia megvalósítása, amely a génmegőrző intézmények fejlesztésének és kiemelt programjainak négy éven át tartó támogatását jelenti, összesen mintegy 12,3 milliárd forint állami támogatással. Mindez óriási lehetőséget jelent a mezőgazdaság és élelmiszertermelés alapjait biztosító genetikai erőforrások megóvására, fejlesztésére, a génmegőrzésben való állami szerepvállalás megerősítésére, egy igazi állami génbanki hálózat kialakítására.

A génmegőrzéssel összefüggő feladatokat a Vidékfejlesztési Program több felhívása is támogatja, így többek között az alábbiak:

- VP4-10.2.1.1.-15 - A védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának in situ megőrzése;
- VP4-10.2.1.2-17 Védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának ex situ vagy in vitro megőrzése, továbbá a genetikai beszükülést megelőző tanácsadói tevékenységek támogatása;
- VP4-10.2.2.-15 Ritka és veszélyeztetett növényfajták genetikai erőforrásainak és mikroorganizmusok ex situ megőrzése.

A génmegőrzési feladatok országos szintű szakmai koordinálása és a génbankok hálózattá szervezése a Nemzeti Biodiverzitás- és Génmegőrzési Központ (a továbbiakban: NBGK) feladata. Az NBGK-n kívül ugyanakkor számos más intézmény, egyesület és magánszemély foglalkozik génmegőrző tevékenységgel, köztük a nemzeti park igazgatóságok, az állami ménesgazdaságok, a felsőoktatási intézmények, a különböző tenyésztőszervezetek, minisztériumi háttérintézmények, kutatóintézetek és civil szervezetek.

Fő cselekvési irányok:

- A növényi genetikai erőforrások hosszú távú ex situ megőrzésének biztosítása, a génbankokban őrzött tételek számának növelése és in situ megőrzésük ösztönzése
- Az állati genetikai erőforrások hosszú távú megőrzése, a hazai értékes védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták állományainak in vivo, valamint génbanki tételeinek in vitro megőrzése.

Indikátor:

- A génbankokban őrzött növényi genetikai erőforrások tételszáma.
- Az in vitro megőrzött fajták és egyedek száma.
- Az in vivo megőrzött fajták és egyedek, állományok száma.

3.12. Géntechnológiával módosított szervezetek

Helyzetkép:

A géntechnológiával módosított szervezetek (GMO) felhasználásából eredő környezeti, ökológiai, egészségügyi, társadalmi és gazdasági kockázatok kiszámíthatatlanok, előre nem megjósolhatóak. Amennyiben ezek a szervezetek kijutnak a környezetbe, azokat nyomon követni és visszavonni gyakorlatilag lehetetlen és előre nem látható hatással lehetnek az ökoszisztémák bonyolult működésére. Éppen ezért kiemelten fontos, hogy az elővigyázatosság elvét szem előtt tartva megelőzzük a GMO-k környezetbe való

ellenőrizetlen kijutását megvédve hazánk egyedülálló természeti értékeit, továbbá megőrizve mezőgazdaságunk GMO-mentességét.

Magyarország kezdetektől fogva határozott GMO-mentes politikát folytat. A Tvt. rendelkezett először GMO-król. Ezt követően került elfogadásra Magyarországon, a közép-kelet európai országok közül elsőként a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény, amely alapján minden géntechnológiai tevékenység hatósági engedélyhez kötött.

Hazánk kiemelten fontos stratégiai kérdésként kezeli a GM növényekkel kapcsolatos tevékenységek szabályozását, és a magyar mezőgazdaság GMO-mentes státuszának megőrzését, amelyet Alaptörvényünk is rögzít.

GMO-mentes mezőgazdasági politikánk eredményeként soha, egyetlen GM növény sem került köztermesztésbe hazánkban, a termesztést jelenleg is teljes körűen tiltjuk. A GMO-mentes élelmiszerlánc kialakítása érdekében 2016-ban megteremtettük a GMO-mentes jelölés jogszabályi alapjait. A rendelet alapján lehetővé vált, hogy a GMO-mentes alapanyagokból készült élelmiszerek külön erre vonatkozó jelölést kapjanak. A rendelet megalkotása mellett az Agrárminisztérium bevezette a GMO-mentes védjegyet is, amely fokozott biztonságot jelent a fogyasztóknak és az előállítóknak egyaránt.

A hatóságok kiemelt ellenőrzéseket folytatnak a hazánkba kerülő élelmiszer- és takarmány alapanyagok GMO vizsgálatára, a kötelező jelölés betartatására. A szigorú ellenőrzések eredményeképpen évről évre kisebb az olyan termékek száma, amelyekben GMO-szennyezések fordulnak elő.

Fő cselekvési irányok:

- A géntechnológiával módosított szervezetekre vonatkozó szabályozást továbbra is megfelelő körültekintéssel, az elővigyázatosság elvét szem előtt tartva, alapos környezeti és egészségügyi hatásvizsgálatokat megkövetelve kell végrehajtani.
- Továbbra is biztosítani kell a magyar érdekek megfelelő képviselését az európai uniós tárgyalások és döntéshozatal során.

4. Természetvédelmi vonatkozású adatok gyűjtése, a Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR)

4.1. Természetvédelmi célú monitorozó programok

4.1.1. A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó rendszer (NBmR)

Helyzetkép:

A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer az Agrárminisztérium Természetmegőrzési Főosztály irányításával 1998 óta működő országos program, amelynek feladata a magyarországi biológiai sokféleség állapotának és változásainak hosszú távú megfigyelése, állandó helyszíneken, egységesített módszerekkel, melyek széles szakmai konszenzus mentén a részletes mintavételi leírásokban, az ún. protokollokban kerültek rögzítésre. Az országos programok kidolgozását, összehangolását központi irányítás biztosítja, míg a helyi feladatokat a területi szervek (nemzeti park igazgatóságok) koordinálják. Az NBmR-ben felhalmozódott adattömeg jelentős részét a nemzeti park igazgatóságok munkatársai által gyűjtött, illetve az igazgatóságok megbízásából lebonyolított felmérések eredményei (több millió adat országosan) adják, amelyek a mindennapi természetvédelmi munkának is fontos eszközei.

Az EU csatlakozást követő időszakban az európai uniós elvárásokhoz igazodva szükség szerint bővült a vizsgált taxonok (komponensek) és mintavételi helyek száma, új mintavételi protokollok készültek. A meglévő módszertanok esetében azokat számos esetben pontosítottuk és továbbfejlesztettük szakértők és a nemzeti park igazgatóságok bevonásával. Az élőhelyek, fajok és közösségek vizsgálatához szükséges protokollok a program internetes oldalán (www.nbmr.hu) elérhetők.

Az NBmR által jelenleg monitorozott komponensek a következők: élőhelyek; növénytársulások; védett és idegenhonos inváziós hajtásos növényfajok; mohák; nagygombák; emlősök (kisemlősök – bagolyköpetek elemzésével külön komponensként, északi pocok, denevérek, ürge, güzügér, pelék); fokozottan védett és telepesen fészkelő madarak (31 ritka, stabil költőhelyű és 28 telepesen költő madárfaj); hüllők; kételtűek; halak; vízi makroszkopikus gerinctelenek; szitakötők; nappali lepkék; éjszakai nagylepkék; talajfelszíni ízeltlábúak; egyenesszárnnyúak. Egyes kapcsolódó regionális monitorozó programok keretében történő adatgyűjtés további élőlénycsoportokra is kiterjed, a területek sajátosságainak megfelelően. A biodiverzitást veszélyeztető tényezőként pedig több inváziós faj felmérése is kitüntetett figyelmet kap.

A több, mint 20 éve működő NBmR bizonyos időközönként felülvizsgálatra szorul, annak érdekében, hogy a folyamatos működés fenntartása mellett igazodni tudjon a változó igényekhez és új kihívásokhoz, továbbá hogy biztosítható legyen az időközben megjelent korszerű technológiák és új lehetőségek integrálása. Az NBmR felülvizsgálata programszerűen valósul meg, a legutóbb felülvizsgálati program 2005-ben sikeresen zárult, míg a következő felülvizsgálat megvalósítására 2021-től kerülhet sor. A hazánkban előforduló védett és veszélyeztetett természeti értékek helyzetének hatékonyabb és pontosabb nyomon követése, a megőrzés lépéseinek meghatározása, illetve az idegenhonos inváziós fajok állományainak visszaszorítására irányuló fejlesztések megalapozása érdekében egy átfogó fejlesztés megvalósítása tervezett. Ennek keretében megtörténik a meglévő előfordulási adatforrások (adatbázisok) részletes feltérképezése és hiányelemzése, a bevonható és bevonandó állami és társadalmi szereplők, közösségi adatgyűjtők, tudományos intézmények és szakemberek körének meghatározása, a szakrendszerek és nyilvántartások fejlesztése, hiányosságainak kiküszöbölése, a meglévő monitorozó rendszerek (pl. Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer) műszaki fejlesztése, valamint a természeti értékek aktuális

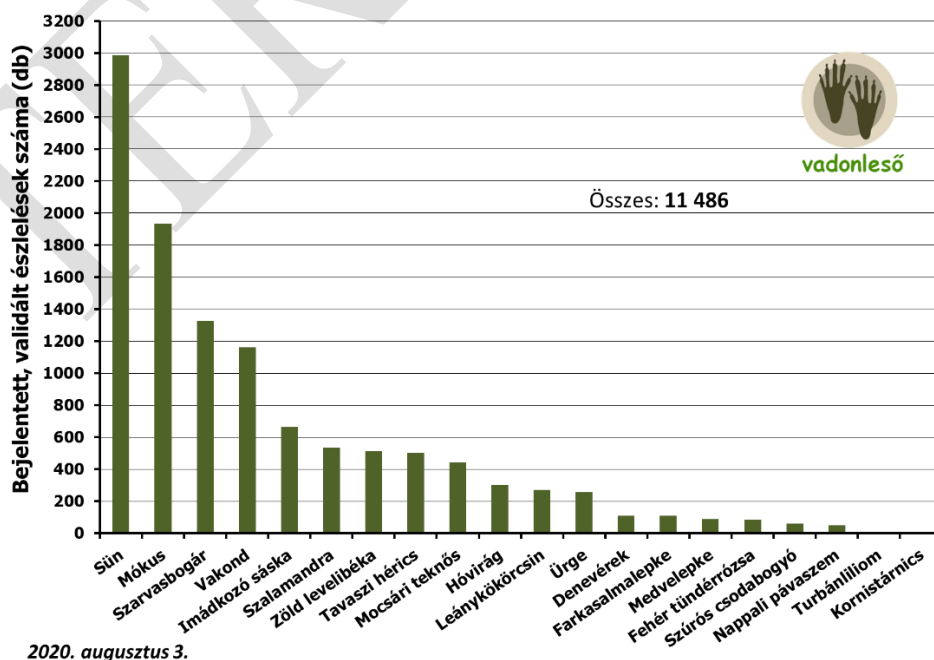
természetvédelmi helyzetének felméréséből és monitorozásból származó adatok rendszerezéséhez, tárolásához, értékeléséhez, továbbá az ágazaton belüli és külső felhasználók felét történő megosztásához, regionális és országos kommunikációjához szükséges infrastrukturális háttér megteremtése.

A „közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok” című KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 projekt keretein belül 25 közösségi jelentőségű faj és 44 közösségi jelentőségű élőhely mintavételi protokolljának kidolgozása, illetve módosítása történt meg, amelyek kiegészültek az NBmR keretein belül gyűjtött és egyéb kutatási adatok feldolgozásának eredményeivel, így jelentősen bővült a vizsgált taxonok és mintavételi helyek száma.

A monitorozás rendszerének felülvizsgálata a jelenlegi működés részletes elemzése, a működést akadályozó hiányok és nehézségek feltárása, valamint az ezek feloldására, illetve a rendszer fejlesztésére, bővítésére vonatkozó konkrét javaslatok megfogalmazása mára nagyon időszzerűvé vált.

A monitorozás során keletkezett hosszú távú adatsorok a fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetének trend-elemzése, a változások irányának és nagyságának megállapítása érdekében a későbbiekben sem nélkülözhetők, így a további lépések tervezésének egyik fontos szempontja a folytonosság megőrzése, a teljes adatsorok elemezhetőségének biztosítása. Emellett a felülvizsgálatot követően is szükséges gondoskodni a monitorozó rendszer működtetéséről, a mintavételi protokollok szerinti adatgyűjtés hosszú távú fenntartásáról, valamint az eredmények bemutatásáról és széles körű ismertetéséről.

2009-től elindult a Vadonleső Program, amely internetes adatgyűjtő felületén keresztül a társadalom széles rétegei számára teszi lehetővé, hogy a védett fajokra vonatkozó adatszolgáltatással bekapcsolódjanak a természetvédelmi munkába, a fajok elterjedés-térképeinek tökéletesítésével. Az adatgyűjtés mellett a Program a természetvédelmi szemléletformálás hatékony eszközévé is vált. A rendszer működése alatt a megfigyelhető fajok számát többször bővítettük, a 18 védett fajra vonatkozóan a program évtizedes működése alatt több mint 11 000 valós megfigyelést regisztráltak az oldalon (8. ábra).

7. ábra – A vadonleső észlelések faji megoszlása

4.1.2. Egyéb monitorozó és adatgyűjtő programok

Madárfajok állományainak monitorozására irányuló programok

A magyarországi madárfajok állományainak monitorozása – legyen szó költő, átvonuló vagy telelő állományokról – állami és civil szervezetek összefogásával, több párhuzamosan futó programon keresztül valósul meg. Az előző pontban már említett „Fokozottan védett és telepesen költő madárfajok állományának monitorozása” program célja a Magyarországon fészkelő ritka, veszélyeztetett és telepesen költő madárfajok állományának becslése, rövid- és hosszú távú trendek felállítása regionális és országos szinten, valamint a fészkelésük sikerességét veszélyeztető tényezők feltárása. Az egyes fajok felmérését elsősorban a nemzeti park igazgatóságok munkatársai végzik (természetvédelmi örök és zoológiai szakemberek), kivételes esetekben külső szakértőket bevonva. Az állami program összesen 63 fajt fed le, ezek jellemzően a természetvédelmi szempontból legfontosabb, fokozottan védett fajok. A szintén állami forrásból megvalósuló Magyar Vízimadár Monitoring Program keretében a vonuló és telelő vízimadár állományokról gyűjtenek adatokat: 78 madárfaj állományáról az év nyolc hónapjában havi gyakorisággal, állandó mintavételi helyeken folyik az adatgyűjtés az egész ország területén 49 megfigyelési egységben.

A hazai előfordulású madárfajok állományainak nyomon követésében a természetvédelemi civil társadalom, illetve különösen a koordináló szerepet ellátó Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (a továbbiakban: MME) hagyományosan fontos szerepet játszik. Ezen tevékenységek finanszírozása sok esetben az állami természetvédelem közreműködésével történik, a keletkezett adatokat pedig az állami természetvédelem is felhasználhatja, pl. a madárvédelmi irányelv alapján hatévente esedékes tagállami jelentés összeállításához.

Az MME Monitoring Központja által 1998-ban útjára indított Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM, <http://www.mme.hu/mindennapi-madaraink-monitoringja-mmm>) program a gyakori fészkelő madárfajok állományaiban bekövetkezett változások hosszú távú nyomon követésére biztosít lehetőséget. Szintén az MME indította útjára a Madáratlasz Programot (MAP, <https://www.map.mme.hu/>), amely 2014-ben kezdődött és napjainkban is tart. Ennek keretében alapvetően a fészkelő madarak felmérése a cél a legmagasabb fészkelési valószínűség megadásával. A program keretében megvalósuló felmérések kiegészítéseként a KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 projekt keretében az állami természetvédelem koordinációjával 82 jellemzően közepesen gyakori madárfaj felmérése történt meg a 2017-2019 közötti időszakban.

Kételtű és hullótérképezés (HERPTÉRKÉP, <https://herpterkep.mme.hu>)

Az MME Kételtű- és Hullóvédelmi Szakosztálya által 2011 óta üzemeltetett program a hazai kételtű és hulló fajok természetvédelmi célú térképezését és elterjedésük pontos felmérését végzi önkéntesek bevonásával (lakossági adatgyűjtés/ „citizen science”). A bejelentett adatok ellenőrzését az MME munkatársai végzik, ezt követően azok megjelennek a program honlapján elérhető térképen, illetve az MME által fenntartott adatbázisból elérhetők. Az NBmR Vadonleső Programjával az érintett fajok (mocsári teknős, szalamandra, levelibéka) tekintetében kölcsönös adatcsere valósul meg.

Nagylepkék állományainak monitorozása fénycsapda hálózattal

Az erdészeti fénycsapda-hálózat (<http://klima.erti.hu/home/a-fenyecsapda-halozat-rovid-tortenete/>) 1962 óta üzemel erdővédelmi előrejelzés céljából, az Erdészeti Tudományos Intézet irányításával. Napjainkban 23 db erdészeti fénycsapda működik az ország jelentősebb és jellemző erdőterületein. Az erdészeti kártevő fajokra vonatkozó adatok mellett a csapdák nagylepkékre vonatkozó teljes gyűjtött anyagát feldolgozzák, így ennél a taxoncsoportnál

valamennyi faj azonosítása, illetve az egyes fajokra vonatkozó adatok szétválogatása is megtörténik. A több évtizedes adatsorokat az NBmR is hasznosítja; az adatsorok elemzésekor a fajszaám, egyedszaám, fajdiverzitás és a nagylepke fajok ökológiai besorolás szerinti (elterjedés, élőhely-igény, életmód) összetételének, változásának értékelésére nyílik lehetőség. Korábban az ország különböző pontjairól 16 fénycsapda fogási adatait elemezték a szakemberek. Jelenleg mind a 23 fénycsapda több mint tíz éve működik (egyes csapdák 1962-től, azaz közel 60 éve), így az adatok ismételt feldolgozása időszerű.

Természetvédelmi őrszolgálati adatgyűjtés

A nemzeti park igazgatóságok intézményrendszerébe ágyazottan működő természetvédelmi őrszolgálat egyik fontos feladatköre az igazgatóság működési területére, így különösen az ott található védett természeti területekre és Natura 2000 területekre vonatkozó biotikai adatgyűjtés. Az ehhez szükséges speciális terepi eszközök és szaktudás számos élőlénycsoport tekintetében rendelkezésre áll, az adatgyűjtés az igazgatóságok saját adatgyűjtő rendszerében valósul meg. Mivel minden igazgatóság eltérő adatgyűjtő rendszert üzemeltet, ahol az adatok tárolása az egységes térinformatikai adatbázistól a természetvédelmi örök egyedi naplóiinak tárolásáig sokféle formában történik, az adatszerkezet rendkívül heterogén. Az adatgyűjtés eredményeként összegyűlő és az igazgatóságok egyéb szórványadataival kiegészülő évi több mint százezer rekord, az adatok egységesítését, illetve komoly erőforrásokat igénylő konverziós folyamatok futtatását követően, éves frissítéssel a TIR adattartalmát gazdagítja. Az így összegyűjtött adatok elsősorban szórvány előfordulási adatokként kezelhetők, a legtöbb esetben az adatgyűjtés nem előre rögzített nyomon követési módszertan következetes alkalmazásával történik.

Egyes rovarfajok állományainak monitorozására irányuló közösségi (lakossági) adatgyűjtés

Az elmúlt öt évben több, magánszemélyek által üzemeltetett közösségi adatgyűjtési program indult. Ezekben az adatbázisokban mára jelentős mennyiségű (több tízezres nagyságrendű) észlelési adatsor gyűlt össze, az ország szinte teljes területéről. A gyűjtött adatokat nagyrészt szakértők ellenőrzik (validálják), így az adatminőség és megbízhatóság megfelelő.

A természetvédelmi helyzet értékelése, illetve a tagállami jelentés összeállítása szempontjából két, célkitűzésében eltérő programot indokolt kiemelni. Az „izeltlabuak.hu” adatgyűjtő oldal pontos, megbízható, fajsztintű előfordulási adatokat gyűjt az összes rovarrendre vonatkozóan, de kiemelten a nagylepkék, bogarak, poloskák és egyenesszárnnyúak csoportjához tartozó fajokról. A gyűjtött adatok mindenki számára hozzáférhetők és exportálhatók. A védett fajok pontszerű koordinátái kivételt képeznek, viszont természetvédelmi célú felhasználásra – pl. a természetvédelmi helyzetről szóló tagállami jelentés összeállításához – az üzemeltető speciális jogosultságot biztosít az Agrárminisztérium számára, így az „érzékeny adatok” is letölthetők, pontkoordinátával együtt.

Az Országos Lepke Monitorozó Program (OLM) keretében kijelölt transzektek mentén, rendszeres számlálások folynak (faj és egyedszaám), önkéntesek és a nemzeti park igazgatóságok munkatársainak bevonásával. A protokoll megegyezik az Európai Nappali Lepke Monitoring Program (eBMS) által ajánlottal, és a felmérés adatai is bekerülnek az európai programba. A gyűjtött adatok alkalmasak a fajsztámban és egyedsztámban megfigyelhető trendek meghatározására. Az adatok a nemzeti park igazgatóságokhoz is eljutnak.

A fenti programok biotikai adatai közvetlenül vagy közvetve (nemzeti park igazgatóságokon keresztül) eljutnak az Agrárminisztérium által, a TIR részeként működtetett központi biotikai adatbázisba, ahol rendelkezésre állnak a természetvédelmi célú lekérdezésekhez (pl. jelentések összeállításához).

Független szakértői adatgyűjtés

A közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetéről számot adó tagállami jelentés összeállításához számos kutatóműhely és egyéni kutatók, specialista szakemberek járulnak hozzá szaktudásukkal, adataikkal, terepi ismereteikkel, kiemelten az egyes közösségi jelentőségű fajok és élőhelytípusok aktuális előfordulásai tekintetében. Az így biztosított adatok elsősorban az elterjedési térképek elkészítése, illetve a rendelkezésre álló adatok értékelése és elemzése során nyújtottak nélkülözhetetlen segítséget, lényegében valamennyi közösségi jelentőségű élőlény-csoportnál. A szakértők bevonása eseti jelleggel, külön szerződés, vagy önkéntes adatszolgáltatás, illetve egyes szervezetek esetében együttműködési megállapodás alapján történik, elsősorban a tagállami jelentés összeállításához kapcsolódóan.

Fő cselekvési irányok:

- A helyi és országos szintet egyaránt lefedő monitorozó rendszer továbbfejlesztése, fenntartása, az adatgyűjtés, értékelés és adatszolgáltatás intézményi, szakmai és anyagi feltételeinek folyamatos biztosítása.
- Az európai uniós és nemzetközi monitorozási és jelentéstételi kötelezettségekhez is igazodva a rendszer további bővítése, fejlesztése, a vizsgált taxonok és mintavételi helyek számának növelése.
- Az adatok TIR-be történő folyamatos betöltése, a betöltés automatizálásának megalapozása többek között a gyors és objektív hatósági munkavégzés, valamint az adat alapú döntéshozatal támogatására.
- A lakosság (önkéntesek) széles rétegének az adatgyűjtésbe való bekapcsolására tett erőfeszítések folytatása, felkeltve és fenntartva az érdeklődést természetes környezetünk maradáno értékeire.
- Az NBmR eredményeinek bemutatása a hazai és nemzetközi tudományos és gyakorlati természetvédelmi szakmai közösség, valamint a hazai és nemzetközi nagyközönség számára.
- A Vadonleső Program szélesítése decentralizálással, szakértők, civil szervezetek, szervező-önkéntesek bevonásával, a lakosság környezettudatosságának növelése, továbbá a jobb és hatékonyabb civil adatszolgáltatókkal fenntartott kapcsolat érdekében (a bejövő adatszolgáltatás növelése érdekében), valamint a nemzeti koordinációs szerep felvállalása.

Indikátorok:

- A korábbi időszakokban monitorozott, illetve a jövőbeli nyomon követés céljából újként felvett komponensek száma.
- Az adatminőségben bekövetkezett változások, a jobb adatminőség felé történő elmozdulás mértéke.
- Működő mintavételi protokollok száma.
- Továbbfejlesztett és új protokollok száma.
- Az NBmR-ből működése során keletkezett adatok száma.
- Validált bejelentések száma a Vadonleső Programban.

4.2. A TIR és moduljai, funkciói

Helyzetkép:

A területi és központi államigazgatási szervek természetvédelmi tevékenységének szakmai és tudományos megalapozását jelentő élővilág-védelmi, biodiverzitás-monitorozási, földtani, tájvédelmi, természetvédelmi terület- és vagyonkezelési, valamint további adatok a Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) adatbázisaiban gyűlnék össze. A szakrendszer az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (OKIR) önálló részeként működik ESRI térinformatikai környezetben és Oracle adatbázis alapon.

A TIR jelenlegi műszaki informatikai struktúrája az OKIR Környezet és természetvédelmi alapinfrastruktúra fejlesztés, alrendszerek továbbfejlesztése (Projekt azonosítója: KEOP6.3.0/2F/11-2012-0002) projekt keretében valósult meg.

A rendszer moduláris felépítésű: a TIR-en belül Biotika, Ingatlan, Vagyon, Védett objektum, Területhasználat, Ökoturisztikai objektum és Természetvédelmi Őrszolgálat almodulok találhatók. A TIR komplex információkat biztosít a természetvédelmi stratégiai tervezéshez, a hatósági tevékenységhez, hazai és nemzetközi jelentésekhez, a nyilvánosság igényeinek kiszolgálásához valamint a természetvédelmi kezelések, beavatkozások és egyéb külső hatások következményei értékeléséhez. E központi rendszer mellett, azt támogatandó, (az adatgyűjtést, adatminőség ellenőrzést, karbantartást és feltöltést segítő) ún. kiegészítő rendszerek működnek, mind a nemzeti park igazgatóságoknál (pl. OpenBioMaps szerverek), mind pedig minisztériumi szinten.

A TIR-ben történik a természetvédelmi állami nyilvántartások (például: védett természeti területek, védett természeti értékek, természetvédelmi vagyonelemek) vezetése. A rendszer moduljainak adatfeltöltése és napi használata nemzeti park igazgatóságokként eltérő mértékű a területen dolgozó szakemberek motiváltsága és térinformatikai felkészültsége függvényében.

Fő cselekvési irányok:

- A TIR rendszer adatfeltöltésével, illetve állandó adatkapcsolatainak biztosításával eléréndő, hogy az állami nyilvántartások egymással összehangoltan működjenek, ezáltal növelve a nyilvántartások pontosságát, megbízhatóságát.
- Meg kell teremteni a műszaki-technikai, jogi, közgazdasági lehetőségét annak, hogy a TIR szakrendszer és a kapcsolódó, azt kiszolgáló (adatelőkészítést segítő) egyedi rendszerek külső adatkapcsolatai megbízhatóan, tervezhetően és hosszú távon ki tudják szolgálni a felhasználókat.
- A TIR közönségszolgálati moduljában az adatkörök bővítése (pl. Natura 2000 fenntartási tervekben szereplő, kezelési egységekre vonatkozó térképek javaslatokkal együtt, helyi jelentőségű védett természeti területek, „ex lege” védett szikes tó és láp fedvény, fokozottan védett természeti területek lehatárolása stb.). Ezeknek az adatköröknek az előállítása, felülvizsgálata és pontosítása a nemzeti park igazgatóságok bevonásával. Az interaktív térképi felület funkcióbővítése (reszponzivitás, aktuális pozíció megjelenítése, távolságmérési lehetőség stb.)
- A TIR interaktív térkép adattartalmának megjelenítése az új www.termeszetvedelm.hu oldalon.
- A TIR közönségszolgálati modul adatkereső felületének frissítése, adatkörök bővítése az interaktív térképi felülettel összhangban, az adatelérés megkönnyítése a felhasználók számára.

Indikátor:

- Betöltött adatok, lekérdezések, adatszolgáltatások száma.
- A publikált új adatkörök (térképi rétegek) száma
- A térképi frissítések, felülvizsgált adatkörök száma

4.3. Közhiteles barlangnyilvántartás

Helyzetkép:

A közhiteles Országos Barlangnyilvántartásban rögzítendő alapadatok, mellékletek és egyéb dokumentumok körét a *barlangok nyilvántartásáról* szóló 392/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet (a továbbiakban: 392/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet) szabályozza. Bár a nyilvántartás felállítása a 2000-es évek derekán befejeződött, az új barlangok, barlangszakaszok megismerése, felfedezése révén közel sem tekinthető teljesnek, folyamatos aktualizálása szükséges.

Fő cselekvési irányok:

- A nyilvántartás közhitelességének teljesülése érdekében gondoskodni kell annak napra készen tartásáról. Ide tartozik az új barlangok, barlangszakaszok helyszíni adatfelvételeinek elkészítése (barlangtérkép, alapadat felvétel), valamint a korábbi hiányok pótlása.
- A kiadásra kerülő hatósági engedélyek, beérkező kutatási jelentések, pályamunkák feldolgozása, a nyilvántartásba vétele és folyamatos aktualizálása.
- a barlangtérképezés új technológiáinak integrálása a kutatásokba.

Indikátor:

- Az Országos Barlangnyilvántartás teljességének százalékos aránya.

5. Természetvédelmi tervezés

5.1. Természetvédelmi és tájvédelmi célok integrálása más ágazatok terveibe/stratégiáiba

Helyzetkép:

A természeti adottságokra alapuló használatok intenzitását jelenleg nem a természeti erőforrások megújuló képessége, teherbíró képessége határozza meg, hanem a mindenkori gazdasági igény. A táj terhelhetőségét figyelmen kívül hagyva, nem mértékletes módon használjuk természeti erőforrásainkat, sőt gyakran tapasztalható a természeti adottságokkal ellentétes tájhasználati érdekek megjelenése.

A technológiai fejlődésnek és területi beavatkozásoknak köszönhetően a területhasználat részben függetlenné vált a természeti adottságoktól, ami egyre növekvő kockázatokat, emiatt társadalmi és gazdasági ráfordításokat indukál. Az okszerű földhasználat helyett megjelenik a környezeti adottságoknak nem megfelelő területhasználatok térnyerése és a kedvezőtlen területhasználati szerkezetek fennmaradása. Amikor a tájhasználatok a természeti adottságokat veszélyeztetik védelmi intézkedésre van szükség.

A területhasználat alakulása kulcsfontosságú a természetvédelem minden szintjének fenntartásában.

A természet és táj védelmének szempontjait a településektől az országosig minden döntési szinten figyelembe kell venni, mert csak így épülhet be a társadalmi szervek, a vállalkozók és kamaráik, az önkormányzatok és szövetségeik programjába. A megkezdett integrációs munkát a 2020. október 20-án, az Európai Táj Egyezmény végrehajtására elfogadott Lausannei Nyilatkozat (ld. <https://rm.coe.int/landscape-convention-of-the-council-of-europe-lausanne-declaration-lan/1680a00bae>) szellemében folytatjuk.

A természetvédelmi előírások érvényesítése számos tervben és ágazati jogszabályban szükséges. Az elmúlt tervidőszakok eredményeit az alábbi példák szemléltetik:

- Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény övezeti rendszere magába foglalja egyebek mellett a fenntartható területhasználat kereteinek megteremtését célzó ökológiai hálózat és a tájképvédelmi területek övezeteit, valamint azok védelmére vonatkozó szabályozási előírásokat.
- A különböző beruházások hatásainak enyhítése és a megjelenő természetvédelmi problémák kezelése, szakfelügyelete, ellenőrzése tekintetében a jelentkező hatásokat bemutató, azok enyhítését célzó intézkedéseket és hatósági előírásokat megalapozó tanulmányok – Natura 2000 hatásbecslési dokumentációk, környezeti hatásbecslési dokumentációk, egységes környezethasználati engedélyek stb. – rendszerére vonatkozó előírások kiemelkedő jelentőségűek.
- 2018-ban megjelent a „Tájvédelem. A tájba illesztést igazoló dokumentáció műszaki követelményei” című szabvány, amelynek célja, hogy általános érvényű követelményrendszer határozzon meg a tájba illesztést igazoló dokumentációk elkészítéséhez.
- 2019-ben publikussá vált Magyarország Ökoszisztéma alaptérképe, amely a szakemberek számára segítséget nyújt az egyes európai uniós jelentőségű élőhelyek elterjedésének vizsgálatában védett természeti területeken kívül is, a zöld infrastruktúra elemeiként felhasználható értékes vagy restaurációra szoruló területek lehatárolásában, a településrendezési tervek készítésében, a hatósági ügyek döntés-

előkészítési szakaszaiban, továbbá bizonyos esetekben felhasználható a speciális élőhelyek keresésében.

Fő cselekvési irányok:

- A természet- és tájvédelmet közvetlenül vagy közvetve érintő stratégiák, tervek, programok kidolgozása és megvalósítása során a természeti és táji szempontok integrálása.
- Más ágazatok által előkészített jogszabályokba a természet- és tájvédelmi szempontok beépítése.

Indikátorok:

- Tájvédelmi, illetve természetvédelmi intézkedéseket tartalmazó tervek/stratégiák száma.
- A stratégiákban és tervekben a tájvédelmi, illetve természetvédelmi célokat szolgáló intézkedések száma.

5.2. Az országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési tervei

Helyzetkép:

A természetvédelmi kezelési tervek jogszabályi kihirdetése esetében a védetté nyilvánításokéhoz hasonló tendencia érvényesül. Ez egyrészt abból adódik, hogy védetté nyilvánítás csak a természetvédelmi kezelési terv egyidejű kihirdetésével történhet a Tvt. rendelkezése szerint, így a két tevékenység szorosan kötődik egymáshoz, másrészt a szakterület prioritásai és lehetőségei elsősorban a kis kiterjedésű gyepek területén tették lehetővé a természetvédelmi kezelési tervek kihirdetését. Később, az NTA-II és NTA-III időszakában elmozdulás történt a nagyobb kiterjedésű, erdő borította védett természeti területek felé is. Az elmúlt tervezési időszakokban mind jogszabályi (2008), mind belső utasítások (2009) szintjén módosult a vonatkozó szabályrendszer.

Az NTA-IV. tervezési időszakra jellemző, a valamely különleges természeti értékkel rendelkező területek megőrzésére irányuló intézkedésekkel összefüggő tendencia, hogy jelentősen megnövekedett már meglévő országos jelentőségű védett természeti területeken belüli, valamely különleges természeti értékkel rendelkező részterületekre vonatkozó, jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervek száma. Kis kiterjedésű részterületekről lévén szó (földtani alapszelvények vagy -képződmények speciális természetvédelmi kezelésének elősegítésére) ez elsősorban számbeli, mint területi növekedést jelent.

21. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése az első négy NTA időszaka alatt

	Nemzeti park		Tájvédelmi körzet		Természetvédelmi terület		Természeti emlék		Összesen		Jogszabállyal kihirdetett kezelési tervvel rendelkező országos jelentőségű védett természeti területek területi aránya
	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha	
NTA-I (1997-2002)*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0%
NTA-II (2003-2008)	0	0	4	31 966	41	4 209	0	0	45	36 175	4,4%
NTA-III (2009-2014)	0	0	3	19 136	27	2 276	41	60	71	21 532	2,5%
NTA-IV. (2015-2020)**	0	0	0	0	17	2 369	60	68	77	2 437	0,29%
ÖSSZESEN	0	0	7	51 102	85	8 854	101	128	193	60 084	7,1%

* a természetvédelmi kezelési tervek készítésére stb. vonatkozó részletes szabályokat tartalmazó végrehajtási rendelet 2001-ben jelent meg

** már meglévő országos jelentőségű védett természeti területeken belüli, valamely különleges természeti értékkel rendelkező részterületekre vonatkozó, jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervek nélkül

Összességében megállapítható, hogy továbbra is jóval kevesebb védett természeti terület rendelkezik jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervvel, mint amennyi esetben rendelkezésre áll a kezelési terv dokumentáció (21. táblázat).

Fő cselekvési irányok:

- A természetvédelmi kezelési tevékenységek hatását nyomon követő és dokumentáló rendszer kiépítése és működtetése. Az adatok, illetve elemzésük eredményeinek felhasználása a természetvédelmi kezelési tervek kötelező felülvizsgálatai, a természetvédelmi kezelési tervek előkészítése során.
- A természeti kezelési terv előkészítése és kihirdetése a jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervvel nem rendelkező védett természeti területek minél nagyobb aránya esetében.
- A már védett természeti területek körében a hazai nemzeti parkok természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése, amelyet a nemzeti parkok övezeti besorolásának kihirdetése várhatóan jelentős mértékben elő fog segíteni, illetve megfelelő stratégia alapot nyújt hozzá.
- Az ágazatok közötti egyeztetésre és kihirdetésre váró tervek jogszabályban történő megjelenítésének felgyorsítása.
- A természetvédelmi kezelési tervek ütemezett, hatékony előkészítésének, kötelező időszaki felülvizsgálatának és jogszabályi kihirdetésének biztosítása az állami természetvédelem szervezetrendszerében.

Indikátorok:

- A kezelési terv dokumentációval rendelkező országos jelentőségű védett természeti területek száma és összterülete.
- A jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervvel rendelkező országos jelentőségű védett természeti területek száma és összterülete.

5.3. Natura 2000 területek fenntartási tervei

Helyzetkép:

A Natura 2000 fenntartási terv az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikk (1) bekezdésével összhangban, a területek kijelölésének alapjául szolgáló közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzését és fenntartását biztosító egyik eszköz. A Natura 2000 fenntartási tervek olyan stratégiai dokumentumnak tekinthetők, amelyek egységes szerkezetbe foglalva tartalmazzák a területek célkitűzéseikhez illeszkedő, valamennyi szakterületet érintő fenntartási és fejlesztési javaslatot. A tervek hozzájárulnak ahhoz, hogy az adott Natura 2000 területtel érintett valamennyi terület- és földhasználó megismerje a terület természeti értékeit, a terület kijelölésének szempontrendszerét, a területek hosszú távú természetvédelmi célkitűzéseit és az ehhez illeszkedő gazdálkodási és területhasználati ajánlásokat. A fenntartási tervek a gazdálkodók részére kötelező érvényű előírásokat nem tartalmaznak, az azokban foglalt kezelési javaslatok, ajánlások alkalmazása közvetett csatornákon keresztül valósul meg, amelyet például támogatási jogszabályok, erdőtervek rögzítenek vagy egyes pályázati konstrukciók tesznek lehetővé. A fenntartási tervekben megfogalmazott, a Natura 2000 terület adottságaihoz és a jelölő értékek igényeihez illeszkedő gazdálkodási előírás-javaslatok megalapozhatják a Natura 2000 támogatási programok jövőbeli kidolgozását. A tervek készítésének folyamata jó lehetőséget nyújtott az egyes Natura 2000 területek természetvédelmi céljai és az ott folytatandó kezelések

gazdálkodókkal és más érintettekkel történő egyeztetésére, javítva a Natura 2000 területek helyi szintű elfogadottságát is.

A Natura 2000 fenntartási tervek összeállítása pályázatok keretében (LIFE, Átmeneti Támogatás, Svájci Alap), az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap, valamint költségvetési források felhasználásával történt. Az Agrárminisztérium által elfogadott Natura 2000 fenntartási tervek száma 2020 szeptemberében összesen 377, ezáltal a 2015. évi 54%-ról 72%-ra nőtt a jóváhagyott tervekkel rendelkező területek aránya. A fennmaradó, különleges természetmegőrzési területeket érintő fenntartási tervek már elkészültek vagy az összeállításuk folyamatban van, elfogadásuk 2021-re tervezett. Ezen kívül 28 különleges madárvédelmi terület terve 2021-ben készül el, 2022-es elfogadással, így a következő két évben valamennyi Natura 2000 területnek lesz elfogadott fenntartási terve.

Fő cselekvési irányok:

- A különleges természetmegőrzési területek esetén a még nem elfogadott fenntartási tervek jóváhagyása 2021-ben.
- 28 különleges madárvédelmi terület fenntartási tervének elkészítése 2021-ben és jóváhagyása 2022-ben.
- A hiányzó tervek elkészítése, jóváhagyása mellett a régebbi készítésű tervek szükség szerinti felülvizsgálata.
- A fenntartási tervekben foglaltakra alapozott kezelés megvalósítása, a tervekben megfogalmazott javaslatok érvényesítése az érintett szakterületi jogszabályokban, tervekben és a pályázati források felhasználásánál.
- Az elkészült fenntartási tervek alapján Natura 2000 specifikus támogatási programok kidolgozása.

Indikátorok:

- Jóváhagyott Natura 2000 fenntartási tervvel rendelkező területek aránya.

5.4. Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv

Helyzetkép:

A Natura 2000 területek megőrzésével kapcsolatos tagállami feladatok finanszírozásának jogi kereteit az élőhelyvédelmi irányelv 8. cikke határozza meg, egyrészt elismerve az uniós társfinanszírozás e célú felhasználásának létjogosultságát, másrészt rögzítve a társfinanszírozás biztosításának kereteit. A irányelv alapján 2014-től a Natura 2000 finanszírozás egyik központi elemeként az Európai Bizottság tagállami szintű Natura 2000 priorizált intézkedési tervek (Prioritised Action Framework, PAF) alkalmazását irányozza elő valamennyi tagállam részére. Ez a többéves tervezést segítő szakmai dokumentum rögzíti a Natura 2000 területek megőrzésével, valamint az uniós természetvédelmi irányelvek hatálya alá tartozó fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetének javításával kapcsolatos tagállami prioritásokat és stratégiai célkitűzéseket, meghatározza a szükséges beavatkozásokat, továbbá azonosítja az előírányzott feladatokhoz illeszkedő uniós finanszírozási eszközöket.

A 2021-2027 közötti pénzügyi időszakra új intézkedési terv összeállítása vált esedékké, amelyhez az Európai Bizottság és a tagállamok, a fentebb jelzett alapelveket megőrizve új kitöltő sablont és útmutatót állítottak össze. Ezt felhasználva 2020 júliusára elkészült és az Európai Bizottság felé hivatalosan benyújtásra került a következő pénzügyi időszakra szóló Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv hazai szereplőkkel (szakmai érdekképviselők, érintett civil szervezetek, releváns kormányzati szereplők) előzetesen

egyeztetett munkaváltozata, amely elérhető a <http://termeszetvedelem.hu/natura-2000-finanszirozas-2021-2027> weboldalon.

Fő cselekvési irányok:

- Az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv megvalósításához szükséges pénzügyi háttér megteremtése és az abban foglalt intézkedések végrehajtása, elsősorban a 2021–2027 időszak európai uniós fejlesztési forrásainak felhasználásával.

Indikátorok:

- Élőhely-fejlesztési és fajmegőrzési intézkedések által érintett Natura 2000 területek kiterjedése.
- A megfelelő kezelési infrastruktúrával rendelkező állami tulajdonú és nemzeti park igazgatósági vagyongazdálkodású Natura 2000 területek kiterjedése.
- A természetvédelmi helyzet értékelésének valamely részparamétere tekintetében „ismeretlen” besorolású közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek aránya.
- A „kedvező” természetvédelmi helyzetű közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek aránya.

5.5. Területrendezési tervek és településrendezési eszközök

Helyzetkép:

A területi és települési tervek rendszere lehetővé teszi, hogy a természetvédelmi és tájvédelmi szempontból homogénnek tekinthető területekre a település- és területrendezés jogrendszerébe illeszkedő terület-felhasználási szabályok születhessenek. A tervezés és az arra épülő jogszabályalkotás folyamatában a természetvédelmi államigazgatási szervek adatszolgáltatóként és véleményezőként vesznek részt.

A területhasználathoz kapcsolódó természet- és tájvédelmi érdekek érvényesítése két tervezési szinten, a terület- és településrendezés keretében történik meg. Az övezetek területi lehatárolásával és a hozzárendelt szabályok hatékony alkalmazásával biztosítható számos természeti és táji érték megőrzése és védelme a védett természeti területen és a nem védett tájakon egyaránt. A védelmi célú övezetek, mint az országos ökológiai hálózat és a tájvédelmi jelentőségű övezetek lehatárolásával, a térszerkezeti elemek és egyéb terület-felhasználási egységek kijelöléséből adódó természet- és tájvédelmi konfliktusok kezelésével, a szakági alátámasztó munkarészek megfelelő alkalmazásával, illetve ajánlások nem védelmi jellegű területekre történő integrálásával valósul meg. A fenntartható területhasználat kereteinek megteremtését célzó területi kategóriák, a tájképvédelmi területek, az ökológiai hálózat mellett a világörökségi és világörökségi várományos területek, a kiváló és jó termőhelyi adottságú szántók, az erdőtelepítésre javasolt területek, a vízminőség-védelmi területek övezetei, valamint az ezekhez kapcsolódó szabályozási előírások.

2018-ban az Országgyűlés elfogadta a Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvényt (továbbiakban: MaTrt), mely a korábbi szabályozástól eltérően egységes szerkezetbe foglalta az ország, a megyék és a kiemelt térségek (Balaton Kiemelt Üdülőkörzet, Budapesti agglomeráció) területére vonatkozó szabályokat. A védelmi övezetek, mint az országos ökológiai hálózat és a tájképvédelmi övezetek lehatárolásának felülvizsgálata 2017-2018-ban megtörtént. A tájkép védelmét két övezet biztosítja, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület övezete (MaTrt), a megyei tervek tervezési területén a Tájképvédelmi terület övezete (9/2019. (VI. 14.) MvM rendelet).

2018-2020. között lezajlott a megyei tervek felülvizsgálata. A korábbi tervezési környezethez képest új a digitális alapadat-szolgáltatás, az ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisra épülő alaptérkép és számos térítésmentes digitális téradat-szolgáltatás, valamint az Egyedi övezetek kijelölésének lehetősége.

A településrendezési eszközök mellett a településkép-védelem biztosítására új szabályozási elemeket vezetett be a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény (településképi önkormányzati rendelet, településképi arculati kézikönyv). A jogalkotó célja a települések jellegzetes és értékes építészeti arculati értékeinek megóvása, mindezt a helyi nyilvánosság bevonásával előkészítve. A nemzeti park igazgatóságok adatszolgáltatással és véleményezéssel segítik a táji örökség védelmét szolgáló szempontok integrálását a településkép-védelem eszközrendszerébe.

Fő cselekvési irányok:

- A területrendezés és településrendezés során tájkarakter alapú tájosztályozási rendszeren alapuló tájkarakter-védelem megvalósítása, tájkarakter egységekre vonatkozó minőségi célkitűzésekből következő területhasználati követelmények meghatározása. A tájkarakter alapú tervezés bevezetése.
- A terület- és településrendezés számára, a táji- és a településképi arculati kézikönyvek számára információ szolgáltatása a tájjelleg/tájkarakter megőrzendő és rehabilitálandó elemeiről.
- A tájvédelmi szempont érvényesítése megyei szinten.
- A települési arculati kézikönyvek jogi szabályozásának megerősítése a külterületre vonatkozóan.

Indikátorok:

- A tájkarakter elemek védelmét biztosító felülvizsgált településrendezési tervek száma.
- Védelmi célú Egyedi övezetek száma és kiterjedése megyei területrendezési tervekben
- Országos Tájkarakter Tudástár, Tájkarakter-típushatározó és Módszertani útmutató elkészítése.

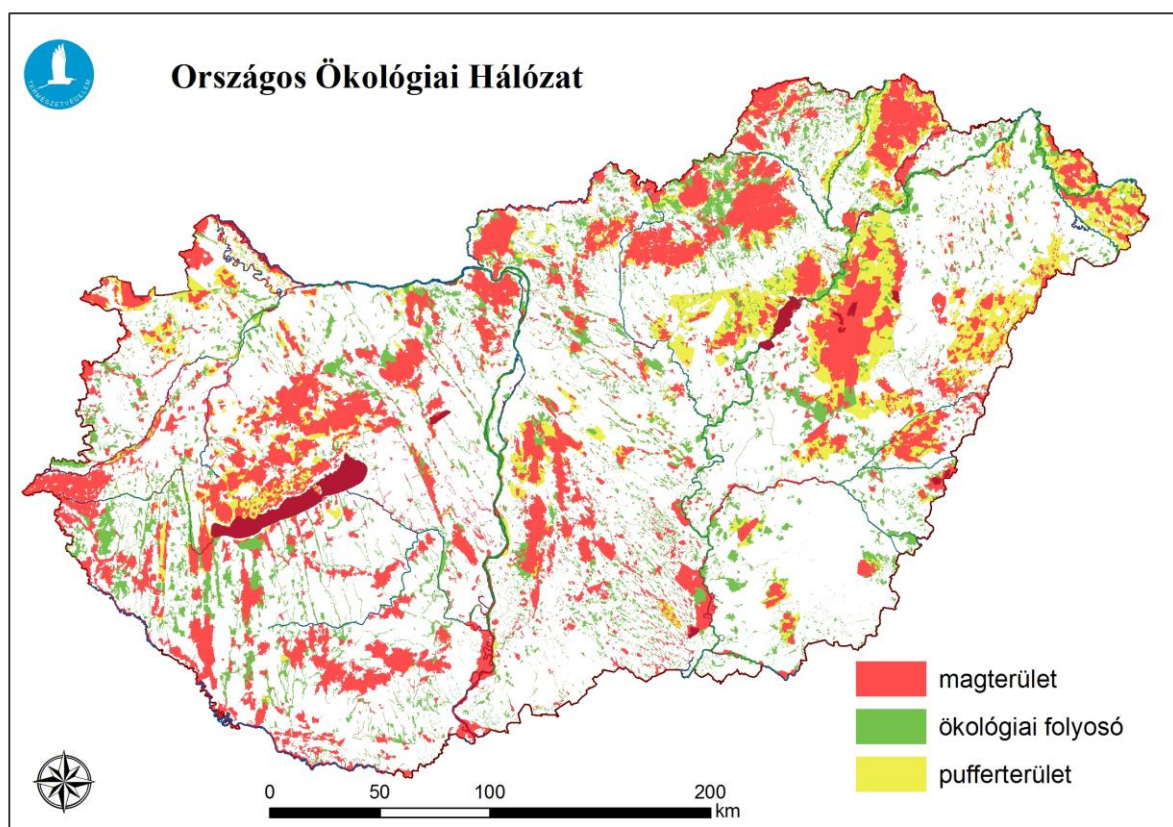
5.6. Országos Ökológiai Hálózat

Helyzetkép:

Az ökológiai hálózat célja a biológiai sokféleség és a biológiai kapcsolatok fenntartása, helyreállítása, amely kiterjed mind az élőlények, mind állományaik, mind pedig életközösségeik megóvására, valamint az ökológiai rendszert képező területek működőképességének, természetes dinamikájának biztosítására. Az ökológiai hálózatot a természetes és természetközeli területek és a köztük kapcsolatot teremtő ökológiai folyosók, valamint a körülöttük a hatások mérséklését biztosító védőterületek egységes, összefüggő rendszere alkotja (9. ábra). A hálózat csaknem teljes egészében magába foglalja a védett természeti területeket és Natura 2000 területeket, valamint az érzékeny természeti területek egy részét.

A korábbi Országos Területrendezési Terv, majd a jelenleg hatályos MaTrt Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről is igazodik a páneurópai ökológiai hálózat (magterület, puffterület, ökológiai folyosó) rendszeréhez és figyelembe veszi az élőhelyek ökológiai funkcionalitását. A magterület, ökológiai folyosó és puffterület övezetbe sorolt területeken a fenti törvény szabályokat fogalmaz, amelyek biztosítják az ökológiai hálózat

funkciójának fenntartását. Az országos ökológiai hálózat kiterjedése 3 365 510 hektár, amely az ország területének 36,18 %-a.

8. ábra – Az országos ökológiai hálózat Magyarországon (2020. szeptember)

Az EU 2020-ig szóló biodiverzitás stratégiája külön célként fogalmazza meg az ökoszisztéma szolgáltatások fenntartása és helyreállítása érdekében a zöld infrastruktúra létrehozását és területrendezési eljárásba törté nő beemelését. A nemzeti (országos) ökológiai hálózat e rendszernek a gerincét alkotja.

Fő cselekvési irányok:

- Az ökológiai hálózattal a védett területek koherens hálózatának segítése és támogatása, a transzeurópai természetvédelmi hálózat szerves részeként, az EU biodiverzitás stratégiáját követve;
- Az ökológiai hálózat fenntartásának biztosítása a területrendezési tervekbe integrált természetvédelmi szempontok megadásával. A MaTrt törvényben, a kiemelt térségek, illetve a megyék és a Balaton területrendezési terveiben az ökológiai hálózat védelmének biztosítása és erősítése.
- Az ökológiai hálózat funkcionalitásának fenntartása és fejlesztése a zöld infrastruktúra elemek létrehozásával és hálózatba történő integrálásával.
- Az ökológiai hálózat felmérése az aktuális állapot és a fejlesztési irányok meghatározása érdekében.
- A zöld infrastruktúra elemek kialakításával a hálózat koherenciájának javítása, ezzel hozzájárulás a városi területek hőmérsékletének csökkentéséhez és a természeti katasztrófák hatásainak mérsékléséhez.

Indikátorok:

- Az ökológiai hálózat területeinek kiterjedése.
- A felszínborítás változása, különös tekintettel a magterületekre.

5.7. Barlangok kezelési tervei

Helyzetkép:

A 392/2017. (XII. 13) Korm. rendeletben foglaltaknak megfelelően a megkülönböztetett védelmet igénylő és fokozottan védett barlangokra (összesen 405 db) részletes állapotfelmérést és kezelési tervet kell készíteni. A kezelési tervek és állapotfelmérések készítése már közel két évtizede elkezdődött, azonban a munka volumene és jelentősége miatt az eredeti koncepció (egyedi kezelési tervek) felülvizsgálata vált szükségessé. Így a kezelési terveket tájegységenként (hegységenként) csoportosítva, adott területre vonatkozóan szükséges elkészíteni.

Cselekvési irányok:

- El kell végezni a hiányzó állapotfelmérések pótlását, valamint prioritizált sorrendben a régi állapotfelmérések felülvizsgálatát.
- El kell készíteni a barlangok hegységenkénti kezelési tervét

Indikátor:

- Elkészült barlang kezelési tervek száma.

6. Társadalmi kapcsolatok, szemléletformálás, bemutatás

6.1. Tudásbázis, szakmai kapcsolatok, szemléletformálás

Helyzetkép:

A természetvédők (laikus és szakértő önkéntesek, kutatók, állami alkalmazottak stb.) tevékenysége szorosan és mind szorosabban összefonódik. Egyre erősebb Magyarországon is a Citizen Science megközelítés, amelynek jelentőségét és előnyét napi szinten tapasztalhatjuk a természeti értékek megőrzésében, monitorozásában, az ismeretterjesztésében. A természetvédelem iránt elhivatottak tevékenysége nem elszigetelten, hanem egyre szorosabban összefonódva kell, hogy megvalósuljon, ezért a természetvédelmi igazgatás kiemelten kezeli az együttműködéseket a hazai tudományos és társadalmi szervezetekkel. A szakmai háttérbázissal is rendelkező, természetvédelmi célú társadalmi szervezetekkel való partneri kapcsolat fenntartása (stratégiai partnerség, együttműködési megállapodás), valamint a közösen szervezett, közvetlen eszmecserét szolgáló rendezvények, fórumok és a célzott egyeztetések nélkülözhetetlenek. Sikeresek a továbbképzések, a konferenciák keretében történő konzultációk is. A természetvédelmi céllal alakult társadalmi szervezetek, szakmai csoportok hagyományosan jelentős szerepet játszanak a természeti értékek megőrzésében, bemutatásában, az ismeretterjesztésben, valamint a környezetvédelmi és természetvédelmi nevelésben, mintegy kiegészítve az állami természetvédelem, a nemzeti park igazgatóságok ilyen irányú munkáját.

A természetközpontú gondolkodásmód kialakítása és ápolása egyre nagyobb szerepet kap a környezet-és természetvédelemben. Az elköteleződés alapvető eszköze pedig az érdeklődés felkeltése. Ahhoz, hogy a minket körbevevő tájat, az ott élő növényeket és állatokat, azok élőhelyét meg tudjunk, meg akarjunk óvni, rá kell csodálkoznunk a szépségére, meg kell ismernünk az értékeit.

Hazánkban több olyan, alapvetően civil, illetve térségi szintű összefogásként megvalósuló kezdeményezés is működik, amelyek célul tűzték ki a hazai tájak változatosságának, a megóvásra érdemes természeti és táji értékeknek a megőrzését a helyi közösségekkel együttműködésben. Ilyen kezdeményezéseknek tekinthetők többek között a natúrparkok (3.6 fejezet), amelyek – szemben a nemzeti park igazgatóságokkal – nem részei az állami természetvédelem intézményrendszerének, de civil szereplőként végzett tevékenységük szervesen kiegészítheti az igazgatóságok jogszabályokban előírt feladatainak megvalósítását, valamint a társadalmi elérés és elköteleződés fontos letéteményesei. A natúrparkok mellett a 3.5.4. fejezetben bemutatott geoparkok ugyancsak térségi együttműködéssel jönnek létre (még ha működésükben az eddigi példákat tekintve közvetlenebb is a nemzeti park igazgatóságok szerepvállalása). Mivel a geoparkok deklarált célja a területükön található gazdag földtudományi örökség megőrzése és bemutatása, a helyben élő emberek és közösségek bevonásával, különböző ismeretterjesztő és geoturisztikai programok beindításával, így egy geopark – adott esetben az őt alapító és fenntartó nemzeti park igazgatósággal karöltve – széles spektrumú lehetőségeket nyit meg a tudományos ismeretterjesztés, szemléletformálás, geoturizmus, környezeti nevelés terén. A 3.5.6. fejezetben ismertetett csillagoségbolt-parkok pedig szintén egyfajta térségi együttműködéssel képesek csak eleget tenni vállalt céljaik megvalósításának. Fentiek okán e három kezdeményezést együttesen táji léptékű, közösségi alapú kezdeményezésnek tekinthetjük. Részben ilyen szemléletűek már az újonnan alapított bioszféra-rezervátumok és a régi bioszféra-rezervátumokhoz kapcsolódó övezetek is, amelyek az önkormányzatok széleskörű összefogásával jöttek létre (2.6.3. fejezet).

A természetvédelmi szemléletformálás akkor hatékony, ha a társadalom minden szintjét el éri: az óvodás kortól a felnőtt korig. A köznevelésnek ismert és bevált természetvédelmi céljai és

eszközei, tanulási helyszínei a zöld óvodák, az ökoiskolák, az erdei óvoda, iskola programok, a szakkörök, a kirándulások, táborok, az intézmények körüli akciók, a közösségi szolgálat, és a különféle versenyek. Ezek finanszírozása egymástól nagyon különböző, és időben is változik. Az érzelmi kapcsolat, a hazai tájjal való ismerkedés és azonosulás azonban sokkal biztosabbá válhatna, ha a fiatalok számára több lehetőség nyílna a természetvédelmi akcióban, cselekedetben, szolgálatban, vagy egészséges természeti környezetben zajló versenyben, kutatómunkában való részvételre.

A környezeti szemléletformálás időszerűségét, az ökológiai szemléletű magatartás kialakításának fontosságát a környezeti problémák sokasodása, környezethasználoi magatartásunk térnyerése is jól mutatja. Fontos, hogy viselkedésünk és szokásaink környezetalakító hatása, a klímaváltozás következményeinek tudatosítása minél korábban elkezdődhessen. Mindennapi életünkben ismertté váljanak a megelőzés és alkalmazkodás útján elérhető változások természetire gyakorolt hatásai, és a kapcsolódó összefüggések (pl. erdők CO₂-nyelő és megtartó kapacitása, az ÜHG kibocsátás hatása az éghajlatra és az élővilágra stb.)

A táj- és természetvédelmi szakképzést végző közép- és felsőfokú oktatási intézmények, de a köznevelés számára is a gyakorlati természetvédelmi ismeretek letéteményesei a nemzeti park igazgatóságok, ahol a – megfelelő képesítéssel (akár tudományos fokozattal) rendelkező – szakmai személyzet segíti az elmélyült tapasztalatszerzést és gyakorlati feladatellátást.

Magyarország természetvédelmi oltalom alatt álló területeihez mérhetetlen természeti gazdagság és természeti érték kötődik, amely közül számos a pásztorhagyományok, az extenzív legeltető állattartásra alapozott gazdálkodás nélkül nem maradt volna fent. A természetvédelem szakterülete számára ezek a hagyományok, a hagyományos gazdálkodási módok megőrzése és fenntartása kiemelt célként jelenik meg, éppen ezért, 2010-ben életre hívta a Nemzeti Parki Termék védjegyet. A védjegy célja, hogy a természeti erőforrások fenntartása és védelme mellett hozzájáruljon a térségi ökoturizmus minőségi fejlődéséhez, a helyi termékek megismertetésével, a helyi gazdasági lehetőségek kiaknázásával, a falusi önfoglalkoztatás fejlesztésével.

Az elmúlt tíz évben a helyi közösségekkel, kis- és középvállalkozókkal való együttműködés erősítésének egyik fontos eszközévé vált, amely sajátos kialakításának köszönhetően eredményesen hozzájárul a természetközeli gazdálkodási gyakorlatok nagyobb ismertségéhez, elterjedéséhez és megbecsültségéhez. A védjegy összekötő hídként segíti az igazgatóságok, a gazdálkodók, valamint a látogatók partneri kapcsolatainak erősödését.

Fő cselekvési irányok:

- A nem nagy létszámú, de erre szakosodott társadalmi és tudományos szakértők tapasztalatszerése.
- Évente 2-3 nagyobb rendezvény megtartása a természetvédelem kulcsszereplői számára.
- A természetvédelmi céllal alakult társadalmi szervezetek feladatátvállalásának és a természetvédő értékrend terjedésének támogatása.
- A geoparkok, natúrparkok csillagoségbolt-parkok ismertségének és láthatóságának növelése.
- Önkéntesek toborzása.
- Az országos természetvédelmi könyvtár (Keve András Könyvtár) modernizálása, digitális szolgáltatóvá, élővé tétele.

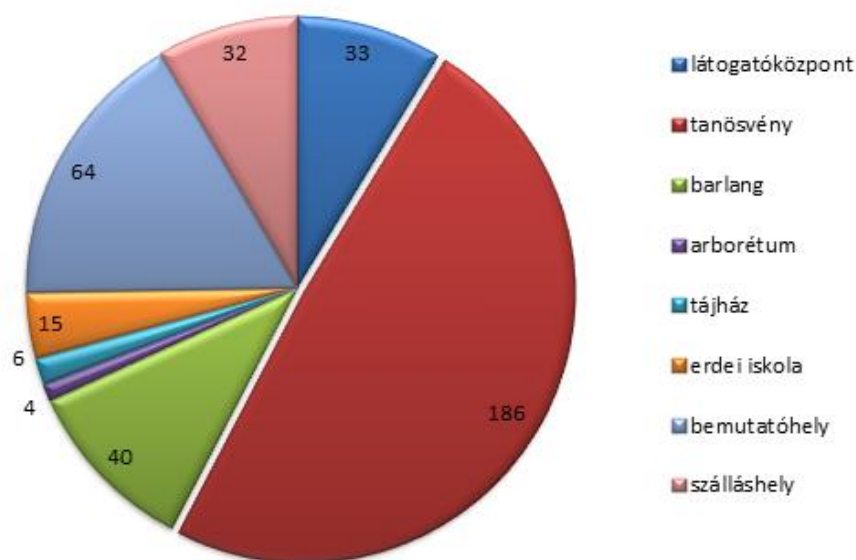
Indikátorok:

- Nemzeti park igazgatóságok önkénteseinek száma.
- Természeti környezetben zajló, legalább egynapos természetvédelmi programon részt vevők száma.
- Szakmai közönség számára szervezett hazai természetvédelmi rendezvényen elért természetvédelmi szakértők száma (a közönség mérete).

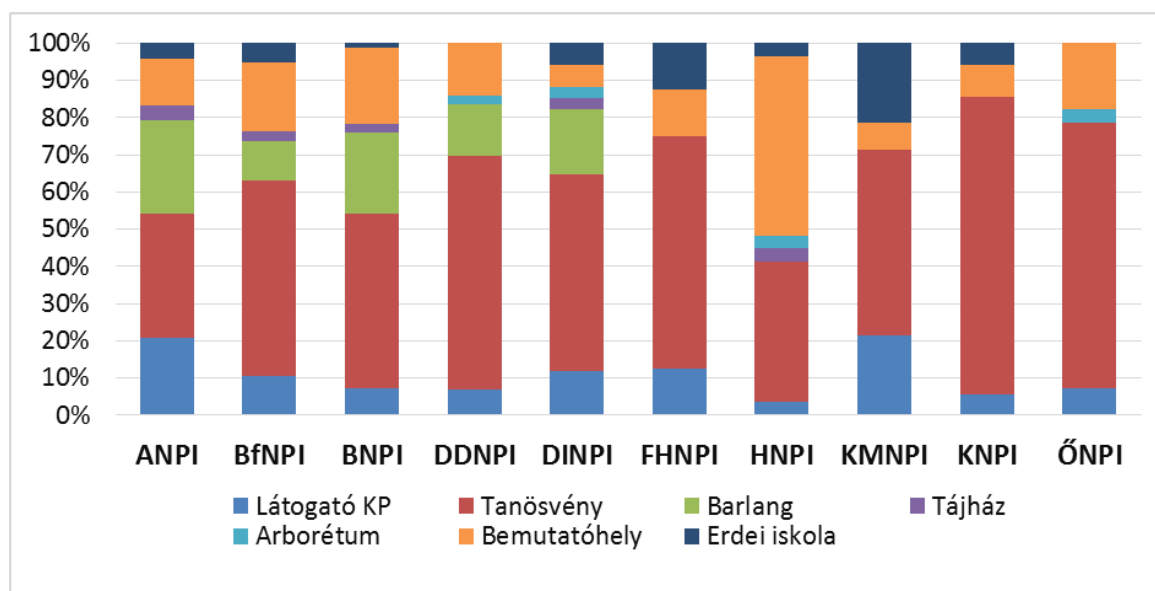
6.2. Bemutató, szemléletformálás, ökoturisztika, környezeti nevelés

Helyzetkép:

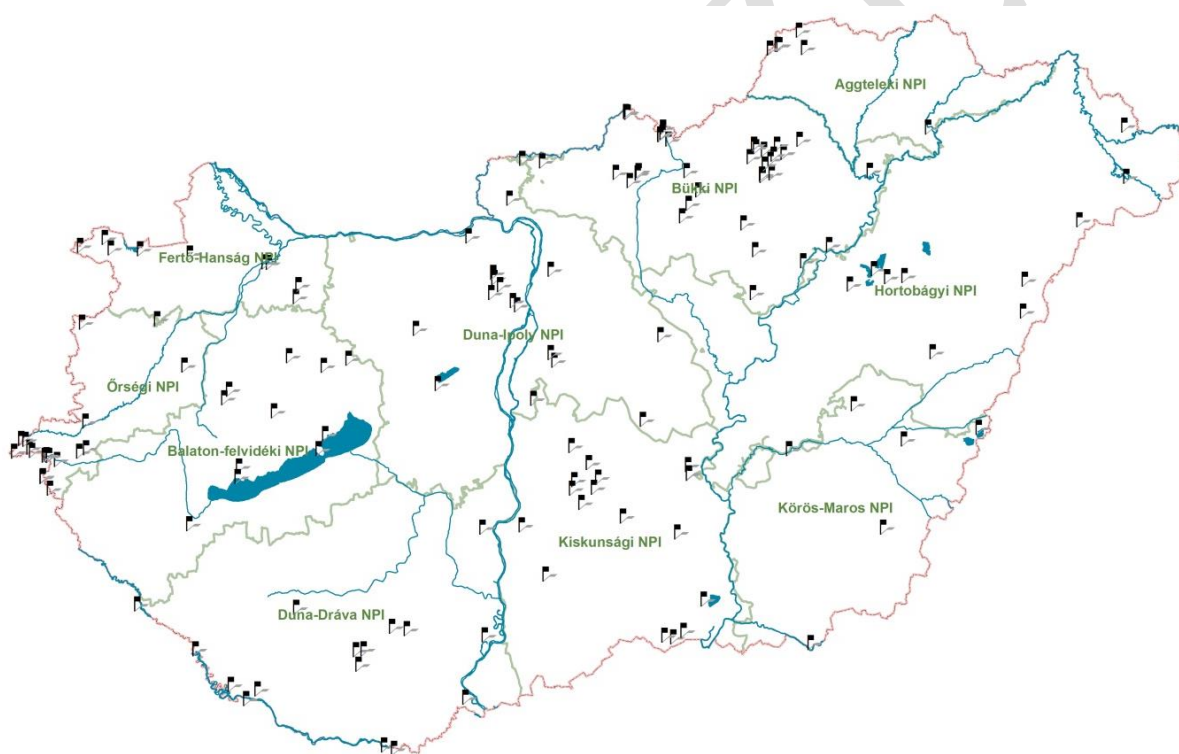
A természetvédelmi bemutató és szemléletformálás elsődlegesen az ökoturisztika és a környezeti nevelés eszköztárán keresztül jut el a célközönséghez. A hazánkban nyilvántartott ökoturisztikai és környezeti nevelési tevékenységet végző létesítmények csaknem fele valamely nemzeti park igazgatóság fenntartásában van. Az igazgatóságok területén zajló nevelő, ismeretterjesztő munka csak részben valósul meg a szakemberek által vezetett túrák révén. Ugyancsak fontos a védett területek természeti és kultúrtörténeti értékeit bemutató infrastruktúra hálózat, amit a 10. és 11. ábra szemléltet. Az igazgatóságok ökoturisztikai portfóliójában minden esetben kiemelkedő arányban megjelenő – összességében közel 1000 km-t kitevő – tanösvények országos eloszlását a 12. ábra mutatja be.

9. ábra – A nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményeinek hálózata (2019. december)

10. ábra – Az egyes nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményeinek kínálata

11. ábra – A nemzeti park igazgatóságok kezelésében lévő tanösvények elhelyezkedése

A Kormány kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánította a turistaszálláshelyek megújítását, azzal a céllal, hogy vonzó szálláshelyek fogadják a természetjárókat és családokat. A szálláshely fejlesztések közvetve támogatják a természetvédelmi oktatási és bemutatói helyszínek elérhetőségét, az ott eltöltött napok számának növelését. Az igazgatóságok immár csaknem 1100 fő számára képesek felszerelt szálláshelyet biztosítani, melyek színvonala a mindenki által elérhető, megfizethető, nomádabb turistaszállásoktól a komfortos, akár 3*-os panziókig terjed.

A hazai nemzeti park igazgatóságok öt országos kampányának (januári Téli túrák, márciusi Barlangolás, áprilisi Csillagséták, októberi Tájséták) zászlóshajója a 2007-ben indított Magyar

Nemzeti Parkok Hete, amit hagyományosan konferenciával/gálarendezvénnel egybekötött, több ezres látogatót vonzó, fesztivál jellegű nyitóhétvége előz meg.

A 2014-2020 időszakban a Környezetvédelmi és Energiahatékonysági Operatív Program keretében 8, a Versenyképes Közép-Magyarorszáért Operatív Program keretében 3, míg a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program keretében 4 ökoturisztikai, illetve a Natura 2000 területek bemutatásával kapcsolatos fejlesztés megvalósulását célozzák összesen 8 Mrd Ft értékben. Ezek a helyi viszonyokhoz igazított természetvédelmi bemutatási célú és ökoturisztikai létesítmények (információs pontok, tanösvények, fogadó- és látogatóközpontok stb.) kiszolgálják a szabadidő aktív eltöltése kapcsán egyre fokozódó társadalmi igényeket, miközben szemléletformálási, környezeti nevelési feladatokat is ellátnak.

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium által 2005-ben készített A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója c. dokumentum az évek során több tekintetben elavulttá vált. Az abban megfogalmazott célok áttekintése, az ökoturizmus, illetve a természeti adottságokra épülő rekreáció jelenlegi trendjeinek feltérképezése, valamint az ökoturizmus térségfejlesztő szerepének mérhetősége módszertanának kidolgozása megalapozott szakmai igény.

A gyakorlati tapasztalatokra alapozott tervezésnek és innovatív fejlesztéseknek, és a nemzeti park igazgatóságok magas színvonalú és élményben gazdag programkínálatának eredményeként létesítményeinkben, programjainkon a regisztrált látogatószám 2010. óta csaknem 30%-kal nőtt, immár éves szinten meghaladja az 1,65 millió főt (13. ábra).

12. ábra* – A nemzeti park igazgatóságok regisztrált látogatószáma (2010-2019)

*Megjegyzés: a diagram csak a nemzeti park igazgatóságok kezelésében álló bemutatóhelyeken belépőjegyet váltott és térítés ellenében igénybe vehető szolgáltatást igénybe vevő látogatókat, továbbá az igazgatóságok működtetésében lévő szálláshelyek vendégeit tartalmazza, az ingyenesen látogatható bemutatóhelyek látogatóit, az ingyenes szakvezetési túrákat, valamint a védett természeti területeken túrázókat, kirándulókat nem.

A természetvédelmi bemutatás és környezeti nevelés a nemzeti park igazgatóságok státusában nevesített feladat. Az ebből a célból kialakított oktatóközpontok és az azokban megvalósuló környezeti nevelési programok szervezése, folyamatos tartalmi bővítése meghatározó eleme a hazai környezeti szemléletformálásnak. Ennek intézményi alapjait a nemzeti park igazgatóságok által működtetett, a természetvédelmi kérdések mellett más kiemelt fontosságú témaköröket – mint a fenntarthatóság, biodiverzitás, tájvédelem, klímaváltozás, helyi tájszerkezethez kapcsolódó kultúrtörténet stb. – is felölelő természetismereti műhelyek, erdei iskolák és erdei óvodák országos hálózata teremti meg.

Hasonló profilú intézményeket más szervezetek is működtetnek (pl. civil szervezetek, önkormányzatok, állami erdészeti vállalatok), ezek azonban az oktatott tartalom tekintetében sok esetben más szakterületre fókuszálnak.

A nemzeti park igazgatóságok által meghirdetett környezeti nevelési programokon (szakvezetési túra, nyílt nap, jeles nap, erdei iskolák, természetvédelmi táborok stb.) regisztrált látogatószáma 2019-ben meghaladta a 335 ezer főt (lásd 22. táblázat). A nemzeti parki erdei iskolákhoz és bemutatóhelyekhez köthető környezeti nevelési tevékenység a 3-5 napos erdei iskolai programszolgáltatás mellett számos kihelyezett mobil programmal biztosítja az iskolás korosztály elérését, mivel a támogatási pályázatok nélkül számos térségben gondot okoz az iskoláknak a terepei helyszínekre való eljutás.

Szükségessé vált a környezeti nevelési tevékenység terén, az egységes kínálat és a növekvő minőségbiztosítási elvárásokra válaszolva, az aktuális kérdéseket és kihívásokat felvállaló nemzeti parki Természetiskola minősítési rendszer kidolgozása.

A 2015–2020-as időszakban a Natura 2000-rel kapcsolatos szemléletformálás kiemelt szerepet kapott a fejlesztési projektek kidolgozásakor. A társadalom minden szintjét megcélzó bemutatási projektek valósultak meg Natura 2000 területekhez kapcsolódó KEHOP, VEKOP és GINOP fejlesztésekből.

22. táblázat – Az NTA-IV időszakában a nemzeti park igazgatóságok környezeti nevelési programjain részt vett regisztrált látogatók száma éves bontásban

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ANPI	15 924	19534	19003	17967	17187	17377
BFNPI	51 400	65653	67997	52377	50851	56477
BNPI	26 015	5572	11152	19343	5567	9838
DDNPI	23 940	18460	20412	22374	16284	15134
DINPI	49 103	55963	56785	52518	61863	53591
FHNPI	13 182	15 997	17775	21183	28349	24925
HNPI	18 887	23 593	40882	26425	28843	28651
KMNPI	18 602	20 332	23576	24545	24362	25552
KNPI	71 664	75 391	82547	82455	85740	86303
ÖNPI	10 844	7 918	13288	12946	13225	17667
Összesen	299 561	308413	353417	332133	332271	335515

Fő cselekvési irányok:

- A (létesítményen belüli és azon kívüli) látogatószám mérés fejlesztése, valamint a látogatók igényeinek, elvárásainak pontosabb megismerése.
- A társadalmi kapcsolatok fejlesztése, a helyi lakossággal és a látogatókkal interaktív kapcsolat kialakítása, a civil mozgalom segítése.
- Az új tanösvények egy részén az interaktivitás lehetőségének biztosítása, a bemutató jellegű tanösvények egy részének foglalkoztató tanösvénnyé való átalakítása, lehetőség szerint digitális technológiák (kiemelten mobiltelefonos applikációk, túravezetők) egyidejű felhasználásával
- Létesítményeken kívüli, táji környezetben megvalósuló élményalapú programkínálat erősítése.
- A környezeti nevelés, az erdei óvoda, iskola programok további bővítése, a nemzeti park igazgatóságok infrastrukturális hátterének fejlesztésével, igénybevitelével.
- A nemzeti park igazgatóságok létesítményei esetében új, differenciált minősítési rendszer kidolgozása és az ennek megfelelő, „Természetiskola” minősítés megszerzése.

- 3-5 napos természetiskolai programok igénybevételéhez támogatás biztosítása az általános iskolák számára pályázati formában.
- A nemzeti park igazgatóságok egész országot lefedő hálózatában, négy évszakos vendégváró tevékenységében rejlő lehetőségek jobb kihasználása, összehangolt kommunikációja.
- Kapcsolatfelvétel és hatékony együttműködés a működési területeken érintett turisztikai szereplőkkel. Közösségi portálokra való aktív részvétel. Nemzeti parki közösségi internetes oldalak létrehozása és fejlesztése, folyamatos frissítéssel és interaktivitással.
- Minden, nevelési-oktatási intézményben lévő gyermek és tanuló 4-16 éves kora között vegyen részt évente legalább egyszer természeti környezetben megrendezett, terepi élményt adó természethez kapcsolódó munkában /programon.
- A természetvédelmi kommunikációs akcióban, illetve terepi foglalkozáson részt vevő 8-16 éves korú tanulók számának növelése
- A terepi környezeti nevelési programok a 14-19 éves – középiskolai korosztály – nevelési programjába is épüljön be (3-5 napos természet iskola, legalább 1 napos természeti környezetben megrendezett program beépítése a tanévi programba).
- Hírlevél adatbázis növelése, valamint rendszeres, közvetlen hangú hírlevél szolgáltatás;
- A programkínálat növelése, és a szezonális mértékének csökkentése érdekében.

Indikátorok:

- A működő természetvédelmi bemutatást szolgáló létesítmények (látogatóközpontok, tanösvények, minősített természetiskolák és óvodák) száma.
- Új, Természetiskola minősítéssel rendelkező nemzeti parki létesítmények száma.
- Regisztrált látogatószám és aktív elérés alakulása
- Hírlevél adatbázis (a hírlevelekre feliratkozó természetes személyek és intézmények, szervezetek száma).

6.3. Honlapok, közösség portálok, on-line társadalmi kapcsolatok

Helyzetkép:

A 2005-ben létesített, állami természetvédelmi honlap (www.termeszetvedelem.hu) elsődleges célja, hogy a magyar természetvédelemben rendelkezésre álló, és könnyen megosztható információt hozzáférhetővé tegye az érdeklődők számára. Ez a honlap, amelyet az AM szakmai természetvédelmi főosztályai üzemeltetnek, kizárólag tények, adatok, főbb szakmai hírek közlésére szolgál. Az NTA-IV. időszakában már szükségessé vált a weboldal továbbfejlesztése, így a kor követelményeinek megfelelő, rezponzív, interaktív funkciókkal bővített honlap kialakítása valósult meg 2020-ban. Az alapvető funkciók ellátása mellett ennek célja egyúttal egy térinformatikai alapú alkalmazás fejlesztése is, amely akár független oldalként is működik és kizárólag a térképi megjelenítést és a kapcsolódó információk lekérdezhetőségét szolgálja.

Önkéntesek természetvédelmi adatgyűjtését biztosítja a 2009 óta működő, rendkívül népszerű Vadonleső Program (www.vadonleso.hu), amelyet az Agrárminisztérium Természetmegőrzési Főosztálya, a Herman Ottó Nonprofit Kft. és a Magyar Természettudományi Múzeum gondoz, több ezer civil önkéntes bevonásával. A Program szolgáltatásai már Android és iOS operációs rendszereket futtató mobiltelefonokról is külön alkalmazással elérhetőek.

A társadalmi szemléletformálás 2014. óta bevezetett, hatékony eszköze a Vadonleső Programhoz kapcsolódó Év Emlőse programsorozat, mely minden évben, egész éven át a kiválasztott emlősfaj köré szervezett akciókon, programokon, pályázatokon keresztül éri el a társadalom széles rétegeit. Az éves programsorozatban különböző művészeti ágak ismert képviselői, népszerű sportolók, kutatók bevonásával, játékos, ismeretterjesztő és tudományos szinteken is közvetíti a kiválasztott fajhoz, élőhelyéhez, környezetéhez, viselkedéséhez stb. köthető természetvédelmi üzenetet. Az egyes évek színes eseményei akár utólag is követhetők a program honlapján (www.vadonleso.hu/evemlose).

Az idegenhonos inváziós fajok tudásbázisa (<http://www.invaziosfajok.hu/hu>) 2019. óta működik az Agrárminisztérium és a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság közös koordinációjában. A cél egy többnyelvű, hazai inváziós fajokról szóló internetes oldal létrehozása volt, mely a szakmában dolgozókon túl a társadalom szélesebb rétegeinek nyújt ismereteket a témakörben, egyúttal a lakosság tájékoztatására is szolgál. A fejlesztés során a honlap nemcsak Magyarország, hanem az egész Európai Unió számára veszélyt jelentő valamennyi idegenhonos inváziós fajjal kapcsolatos információval is bővül – bemutatásuk mellett kiemelt szerepet kap többek között a vonatkozó hazai és uniós jogi szabályozás szemléltetése, valamint a visszaszorításukra irányuló, gyakorlatban is alkalmazható lehetőségek ismertetése az állami természetvédelmi kezeléstől kezdve a civilként, egyénileg végezhető tevékenységekig.

A hatósági munkát nagyban segíti a CITES-es állatfajokkal kapcsolatos jogszabályi kötelezettségek bemutatása (www.cites.hu).

A nemzeti park igazgatóságok egyedi honlapjainak célja a nemzeti parkok és az igazgatóságok kezelésében lévő más védett természeti területek és Natura 2000 területek bemutatása, illetve aktuális információk biztosítása a folyamatosan növekvő számú érdeklődők számára. Az aktuális ökoturisztikai kínálat bemutatására a legtöbb igazgatóság egyéb önálló honlapot is működtet, valamint jelen vannak már a főbb közösségi felületeken (pl.: Facebook, Instagram) is. A keresőfelülettel ellátott, nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai profilját és infrastrukturális rendszerét átláthatóan bemutató, www.magyarnemzetiparkok.hu címen elérhető ökoturisztikai felület 2013-ban készült el. Az oldalon részletes információk találhatók az adott nemzeti park igazgatóság tevékenységéről, területi, természeti adottságairól, programjairól. A programok alapvetően időben, térben, és célcsoport szerint is szelektálhatóak, ezért megkönnyíti az érdeklődőknek a megfelelő vezetett túrák, programok, események megtalálását.

„A biológiai sokféleség, természeti és táji értékeink megőrzését megalapozó stratégiai vizsgálatok (KEHOP-4.3.0.-VEKOP-15-2016-00001)” című, 2021-ig futó országos stratégiai fejlesztés 4 fejlesztési elemének (Natura, Ökoszisztéma-szolgáltatások, Zöldinfrastruktúra, Tájkarakter) munkája, eredményei a projekt számára kialakított weboldalon érhetők el (www.termeszetem.hu). Az Ökoszisztéma-szolgáltatások fejlesztési elem fő feladataként elkészült Ökoszisztéma-alaptérkép önálló aldomainen érhető el a <http://alapterkep.termeszetem.hu> címen. Szintén e fejlesztési elem feladata társadalmi szemléletformálási, ismeretterjesztési feladatok ellátása az ökoszisztéma-szolgáltatások sokszínűségével kapcsolatban, melyeket többnyire külső szervezésű eseményeken végez.

A Nemzeti Parki Termék védjegy népszerűsítését célzó szakmai honlap (www.nemzetiparkitermek.hu) a védjegyes termelőkről és termékekről, hírekről, eseményekről nyújt friss információkat. A honlapon elhelyezett térképes kereső segíti a termelők és a vevők egymásra találását országszerte, valamint a weboldalra felkerült védjegyes kisfilm színesíti, illusztrálja és kiegészíti a szöveges tartalmakat. A gasztronómiai aloldal ízelítőt nyújt a védjegyes termékekből készíthető ételek receptjeiből. Az igazgatóságok

aktuális pályázati felhívásai mellett, a védjegyesek részvételével megvalósuló helyi rendezvényekről szóló részletes információkat is elérik ezen a felületen az érdeklődők.

A társadalmi kapcsolatok sokrétűségét biztosítja az ökoturisztikai létesítmények bemutatását lehetővé tevő cikksorozat megjelentetése a szakmai folyóiratokban, az igazgatóságok központi rendezvényeken, kiállításokon való részvétele, valamint az együttműködés a működési területükkel érintett szervezetekkel, közintézményekkel, egyetemekkel.

Az igazgatóságok továbbra is lehetőséget biztosítanak az ökoiskolás, zöld óvodás gyermekek jeles napi, ingyenes nemzeti parki létesítmények látogatására, a természet megismerése céljából. Nagyon népszerű és az igazgatóságok lakossági kapcsolattartását szolgálja a facebook megjelenésük, amelyet hírek, rendezvények, programok, események publikálására használnak.

Az információk napra kész átadása kerül előtérbe a dinamikusan változó közösségi oldalakon és tartalom megosztó (fénykép, videó) oldalakon, ahol az egyes bejegyzések látogatottsága azonnal mérhető.

Fő cselekvési irányok:

- A meglévő honlapok fejlesztése (pl. interaktív, dinamikus tartalmak, kereshető térképes adatbázisok fejlesztése), bővítése (pl. Vadonleső programban szereplő fajok számában, új tartalmi elemek kialakításában) arculati és tartalmi egységesítése, illetve folyamatos aktualizálása.
- A természet-, környezetismereti oktatás, nevelés, konzultáció, kutatás az erdei óvoda, iskola programok további bővítése, a nemzeti park igazgatóságok infrastrukturális hátterének fejlesztésével, igénybevételeivel.
- A nemzeti park igazgatóságok online megjelenésének tartalmi és infrastrukturális fejlesztése mellett az állami természetvédelem központi internetes honlapjaival való összhang megteremtése.
- A civil kezdeményezések, pályázati részvételek, önrészek nagyobb központi támogatása.
- Zöld Program és Oktatócsomag bevezetése több korosztály számára.

Indikátorok:

- Az egyes honlapok látogatottsága.
- A Vadonleső Programban regisztrált felhasználóinak száma.
- Az egyes szakmai és ökoturisztikai honlapok, közösségi felületek látogatottsága.

6.4. Kutatás-fejlesztés, oktatás

Helyzetkép:

A természetvédelem kutatási-oktatási feladatainak ellátásában jelentős szerepet játszanak az MTA és Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat (ELKH) intézményei, valamint a felsőoktatási kutatóhelyek, a természettudományi háttérrel rendelkező múzeumok (pl. Magyar Természettudományi Múzeum) valamint a gyűjteményes kertek. A 2015–2020 tervezési időszak természetvédelmi kihívásainak azonosításában a partnerek közös projekttervekkel kívánnak megfelelni. A tervek megvalósításában potenciális forrásként a norvég és svájci alap, valamint az európai uniós források alkalmasak arra, hogy a hazai biodiverzitás, ökosztisztéma szolgáltatás stb. tudományos kérdéseire fedezetet biztosítsanak a hazai társfinanszírozás mellett. A közvetlen uniós irányítású Horizont Európa program a Horizont

2020 folytatásaként támogatja a 2021-2027 időszakban a kutatási és innovációs tevékenységeket. A Horizont Európa költségvetésének jelentős részét ún. partnerségi programokon keresztül allokálják, melyek közül az EU biodiverzitás stratégiájának megvalósítása szempontjából kiemelt jelentősége van „A biodiverzitás megőrzése a földi élet megóvása érdekében” (European Partnership Rescuing Biodiversity to Safeguard Life on Earth) elnevezésű partnerségnek.

A kutatási programok eredményeinek terjesztésére, a kutatások és a széles körben történő alkalmazás közötti láncszem szerepére pedig más európai uniós pénzügyi eszközök alkalmasak, így például a LIFE program.

Az alkalmazott természetvédelmi kutatások kapcsán, mind módszertani kérdésekben, mind az adatok feldolgozása terén jelentős műhelymunka folyik a nemzeti park igazgatóságokon, egyetemeken, kutatóintézetekben és más szerevezetknél.

Számos szakmai/természetvédelmi műhelytalálkozót, továbbképzést szervez a természetvédelemért felelős Agrárminisztérium, maguk a nemzeti park igazgatóságok, a civil szervezetek is, melyek nagyon fontos színterei a tudásátadásnak, illetve ismeretanyagunk folyamatos szintentartásának, fejlesztésének.

Fő cselekvési irányok:

- A tudományos megalapozottsággal rendelkező természetvédelmi beavatkozások (élőhelyrekonstrukció, fajmegőrzési beavatkozás, stb.) növelése.
- A természetvédelmi szakemberképzés, és továbbképzés minőségének javítása, a jelenleg jó gyakorlat beemelése a felsőoktatásba (kihelyezett tanszékek).
- A védett természeti területeken és Natura 2000 területeken folyó, alkalmazott természetvédelmi (gyakorlati) kutatások ösztönzése, erősítése.
- Korszerű ismeretek, adatok átadása a tudományos szereplők és a természetvédelmi közigazgatás és kezelők között.
- Közös szakmai platformok kialakítása a tudomány és a gyakorlat tapasztalatcseréjének biztosítására.
- Az európai uniós jogszabályok végrehajtását segítő kutatások kiemelt támogatása.
- A Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. a tudományos műhelyek és a gyakorlati természetvédelemben dolgozó szakemberek közötti közreműködő, egyeztető szerepének megerősítése.

Indikátorok:

- Eredményes (támogatott) kutatási projektek száma.
- A javuló adaminóséggel jellemezhető közösségi jelentőségű fajok száma.
- Természetvédelmi képzésben résztvevők száma.

7. Nemzetközi együttműködések

A fejezet indikátorai:

- Az aktív két- és többoldalú nemzetközi kapcsolatok száma.
- A két- és többoldalú együttműködések keretében megvalósított közös szakmai feladatok száma.
- A nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségek teljes körű és mértékű teljesítése.

7.1. Európai uniós politikák, stratégiák, kötelezettségek

Helyzetkép:

Az élővilág megőrzésével kapcsolatban a következő évtizedre szóló stratégiai irányvonalakat és kötelezettségvállalásokat az Európai Unió számára az **EU biodiverzitás stratégiája** fogalmazza meg, amely mérföldkőként azt tűzi ki, hogy Európa biológiai sokfélesége 2030-ra a helyreállítás útján járjon az emberek, a bolygónk, az éghajlat és gazdaság érdekében. Ehhez a biológiai sokféleség csökkenésének kiváltó okait próbálja kezelni az EU jogszabályok teljes végrehajtásának, valamint az esetleges hiányosságok feltárásának biztosításával. A természet védelmével kapcsolatban 3, a természet helyreállítására vonatkozóan pedig 14 célkitűzést fogalmaz meg (ld. az alábbi szövegdobozban). Ezen kívül egy új európai biodiverzitási irányítási keret létrehozását is előrevetíti, amelynek keretében a Bizottság a kötelezettségvállalások végrehajtásához ütemtervet készít, továbbá közös indikátorokkal rendszeresen értékeli azok megvalósulását és szükség esetén korrekciós intézkedéseket hoz. Az uniós kötelezettségvállalásokat szem előtt tartva az EU törekszik arra, hogy nemzetközi szinten is ambiciózus globális keretstratégiát fogadjanak el a világ országai a 2020 utáni időszakra vonatkozóan a Biológiai Sokféleség Egyezmény részes feleinek 15. konferenciáján.

AZ EU BIODIVERZITÁS STRATÉGIÁJÁBAN SZEREPLŐ FŐ KÖTELEZETTSÉGVÁLLALÁSOK

I. Természetvédelem:

I/1. Az Unió szárazföldi területe legalább 30 %-ának és tengeri területe legalább 30 %-ának a szükséges ökológiai folyosókkal együtt jogi védelmet kell élveznie egy valóban transzeurópai természetvédelmi hálózat részeként.

I/2. Szigorú védelmet kell biztosítani az uniós védett területek legalább egy harmadának, ezen belül valamennyi meglévő elsődleges (őshonos) és öreg erdőnek.

I/3. A védett területeket hatékonyan kell kezelni, ami egyértelmű természetvédelmi célok és intézkedések meghatározását és azok megfelelő nyomon követését követeli meg.

II. A természet helyreállítása:

II/1 A Bizottság hatásvizsgálatot követően javaslatot terjeszt elő 2021-ben jogilag kötelező érvényű uniós természet-helyreállítási célokra. 2030-ra jelentős kiterjedésű leromlott állapotú és szénben gazdag ökoszisztémát helyre kell állítani, az élőhelyek és a fajok tendenciáiban és védettségi helyzetében nem lehet romlás, legalább 30 %-uk eléri a kedvező védettségi helyzetet vagy legalább javulást mutat.

II/2. A beporzók állományainak hanyatlása megfordul.

II/3. A kémiai növényvédőszeres használat és kockázata 50 %-kal csökken, a legkockázatosabb növényvédőszeres használat 50 %-kal visszaesik.

II/4. A mezőgazdasági területek legalább 10 %-án található magas biodiverzitású tájalelemek.

II/5. A mezőgazdasági területek legalább 25 %-án ökológiai gazdálkodás folyik, az agroökológiai gyakorlatok sokkal elterjedtebbé válnak.

II/6. 2030-ig uniós szinten összesen 3 milliárd fa ültetésére kerül sor az ökológiai alapelvek teljes körű figyelembe vételével.

- II/7. A szennyezett talajú területek helyreállításában jelentős előrelépést kell elérni.
- II/8. Megtörténik legalább 25 000 km szabályozatlan folyóvíz helyreállítása.
- II/9. Az idegenhonos inváziós fajok által veszélyeztetett vörös listás fajok száma 50 %-kal visszaesik.
- II/10. Legalább 50 %-kal csökken a műtrágyázásból származó tápanyag kimosódás, vagyis a műtrágyahasználat legalább 20 %-kal esik vissza.
- II/11. A legalább 20 000 lakosú európai városok nagyszabású városzöldítési tervvel rendelkeznek.
- II/12. Az érzékeny területeken, mint az uniós városi zöld területek, nem használnak kémiai növényvédő szereket.
- II/13. Az érzékeny fajokra és élőhelyekre – és közöttük a halászati és nyersanyag-kitermelési tevékenységek által veszélyeztetett tengerfenékre – gyakorolt negatív hatások jelentősen csökkennek a jó környezeti állapot elérése érdekében.
- II/14. A fajok járulékos fogása megszűnik vagy olyan alacsony szintre csökken, ami lehetővé teszi az állományok teljes mértékű helyreállítását és fennmaradását.

Az Európai Unió természetvédelmi joganyagának három fő pillére az Élőhelyvédelmi irányelv, a Madárvédelmi irányelv és a vadon élő állat- és növényfajok kereskedelmét szabályozó rendelet. Magyarország 2004. májusi európai uniós csatlakozása óta az uniós feladatok végrehajtásáról összegyűlt rengeteg tapasztalat egyértelművé teszi, hogy az állami természetvédelem egyik legnagyobb kihívását a természetvédelmi irányelvek, illetve közösségi rendeletok teljesítése, végrehajtása jelenti. A hazai érdekek érvényesítése érdekében Magyarország folyamatosan részt vesz az EU természetvédelmi döntés-előkészítő és döntéshozó fórumainak munkájában. Különös hangsúlyt kapnak azok a fórumok, amelyeken a természetvédelmi ágazat jövőbeli irányait, például a természetvédelem következő uniós költségvetési időszakra tervezett finanszírozásának kérdéseit vitatják meg (Natura 2000 finanszírozás, a LIFE program tervezése, biológiai sokféleség stratégia stb.).

Az Európai Bizottság az irányelvek átültetésével vagy végrehajtásával kapcsolatos panasztétel esetén Pilot-eljárás³ keretében feltett kérdésekkel, egyes esetekben kötelezettségszegési eljárás indításával vizsgálja az esetleges jogsértéseket. Bár az esetek egy részében a hazai jogorvoslati lehetőségek még nincsenek kimerítve, gyakran mégis eljárás indul, ami nagy erőfeszítést igényel mind a központi, mind az érintett területi szervek részéről. A természetvédelmi szakterületen 2020. szeptemberi állapot szerint nem folyik kötelezettségszegési eljárás, de Pilot eljárás van a különleges természetmegőrzési területek kijelölése és az ehhez kapcsolódó kötelezettségek teljesítése tekintetében. Magyarország álláspontja szerint a kijelölésnek eleget tettünk, de az egyes Natura 2000 területek célkitűzéseit és intézkedéseit az eddigieknél részletesebben ki kell dolgozni. Ennek keretében el kell készíteni az összes Natura 2000 területre a természetvédelmi intézkedések javaslatait tartalmazó fenntartási terveket, továbbá a területek céldokumentumait is át kell dolgozni lehetőség szerint számszerűsített és mérhető célok meghatározásával.

Teljesíteni kell a különböző jelentéstételi kötelezettségeket (derogációs jelentések), illetve biztosítani kell az adatgyűjtést a hosszabb távú jelentési kötelezettségek végrehajtásához (az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv végrehajtásáról szóló hatévenkénti jelentések). Az Európai Bizottság részére megküldött Natura 2000 adatbázis rendszeres – a Bizottság útmutatása alapján legalább 6 évenkénti – aktualizálása szükséges.

³Ha a Bizottság az uniós jog esetleges megsértését észleli, vagy panaszt kap ilyen esetről, megpróbálja strukturált párbeszéd keretében (az ún. EU Pilot rendszeren keresztül) gyorsan rendezni a problémát az érintett tagállammal. A tagállam további tényszerű vagy jogi tájékoztatást adhat az esetről, amelyben felmerült az uniós jog megsértésének gyanúja annak érdekében hogy mihamarabb megoldás szülessen a problémára anélkül, hogy hivatalos kötelezettségszegési eljárás indulna. Ha a tagállam nem ért egyet a Bizottsággal, vagy nem léptet életbe megoldást az uniós jogot vélhetően sértő helyzet rendezésére, a Bizottság hivatalos kötelezettségszegési eljárást indíthat.

A vadon élő állat- és növényfajok kereskedelmét szabályozó rendeletek:

Az Európai Unió a veszélyeztetett állatok és növények, illetve származékaik egyik legnagyobb piaca. Emellett jelentős tranzit útvonal is. Repterein, kikötőin, illetve szárazföldi határállomásain hatalmas mennyiségű áru áramlik keresztül. Ugyanakkor az Unióban is számos olyan faj fordul elő, amely keresett a nemzetközi kereskedelemben. Ennek megfelelően az EU-nak kiemelkedő felelőssége van abban, hogy ezeket a szállítmányokat megfelelően tudja ellenőrizni és az illegális kereskedelmet megakadályozza, az ellen hatékonyan fellépjen.

A vadon élő állat- és növényfajok kereskedelmét – tekintettel arra, hogy az Európai Unió egyik célja egy közös kereskedelmi szabályokat tartalmazó belső piac kialakítása – uniós rendeletek szabályozzák valamennyi tagállamban, így hazánkban is. Ezek a jogszabályok minden tagállamban közvetlenül (azaz külön nemzeti jogszabályban történő kihirdetés nélkül is) hatályosak. Az Unió ezeken keresztül hajtja végre a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény (CITES) előírásait. Az Európai Unióban a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 1996. december 9-i 338/97/EK tanácsi rendelet határozza meg a veszélyeztetett állat- és növényfajokkal folytatott kereskedelemre vonatkozó általános szabályokat. Emellett további rendeletek állapítják meg a végrehajtás részletszabályait, illetve a rendeletek hatálya alá tartozó fajok hatályos besorolását. Az uniós joganyag védi valamennyi, a CITES hatálya alá tartozó fajt, ugyanakkor a CITES függelékeinél szigorúbb, további fajokkal kibővített fajlistával biztosítja a veszélyeztetett állat- és növényfajok védelmét.

A géntechnológiával módosított szervezetek felhasználásának szabályozása az Európai Unióban

A géntechnológiával módosított szervezetek (GMO-k), amelyeket akár kísérleti céllal, akár különféle termékek forgalomba hozatala útján a környezetbe kibocsátanak, kockázatot jelentenek azáltal, hogy szaporodhatnak a környezetben és átléphetik a nemzeti határokat, ezáltal más országokra is hatással lehetnek. A GMO-k környezetbe történő kibocsátása visszafordíthatatlan hatással lehet az ökoszisztémákra. Az emberi egészség és a természet védelme megköveteli, hogy az elővigyázatosság elvét messzemenően tekintetbe véve figyelmet fordítsunk a GMO-k környezetbe történő szándékos kibocsátásából eredő kockázatok értékelésére és nyomon követésére. Az Európai Unió már a 90-es években megkezdte a GMO-ra vonatkozó jogi szabályozás rendszerének kidolgozását. A GMO-kra vonatkozó egységes uniós jogi keret főbb építőelemei irányelvek és rendeletek formájában a GMO-k környezetbe történő kibocsátásának, a GM mikroorganizmusok zárt rendszerben történő felhasználásának, a GM élelmiszerek és takarmányok forgalomba hozatalának és a GMO-k országhatárokat átlépő szállításának szabályozására vonatkoznak. Az Unió ezeken keresztül hajtja végre a Biológiai Sokféleségről szóló Egyezmény Cartagena Jegyzőkönyvének előírásait.

Fő cselekvési irányok:

- Az EU biodiverzitás stratégiájában szereplő célkitűzéseket szem előtt tartva a 2020 utáni időszakra szóló nemzeti biológiai sokféleség megőrzési stratégia kidolgozása és végrehajtása.
- A Natura 2000 területek fenntartási terveinek és céldokumentumainak teljes körű kidolgozása.
- Részvétel az EU komitológiai és tanácsi fórumainak munkájában, a magyar természetvédelmi érdekek képviselése.

- Az esetleges kötelezettségszegési eljárások hazánk szempontjából kedvező lezárása.
- A szükséges jelentéstételi kötelezettségek határidőre, megfelelő szakmai tartalommal történő teljesítése az Európai Bizottság részére.
- Az európai uniós ügyekkel foglalkozó adminisztrációs személyzet kapacitás bővítése.

7.2. Ramsari Egyezmény

Helyzetkép:

A nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló Ramsari Egyezményt 1971-ben írták alá, Magyarország 1979-ben csatlakozott, majd az 1993. évi XLII. törvénnyel hirdette ki azt. A nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeket, vagyis az ún. ramsari területeket a Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek Jegyzékébe bejegyzett hazai védett vizek és vadvízterületek kihirdetéséről szóló 119/2011. (XII.15.) VM rendelet hirdeti ki.

Az Egyezmény hazai végrehajtását több szinten is támogatják a nemzetközi kapcsolatok. Hazánk részt vesz a Kárpáti Vizes Élőhely Kezdeményezés elnevezésű regionális kezdeményezésben, amely a Kárpátok Egyezmény és a Ramsari Egyezmény célkitűzéseit ötvözi, emellett négy határon átnyúló ramsari területet is kezel a szomszédos országokkal közösen (egyet Ausztriával, hármat Szlovákiával együtt). Folytatni kell a vizes élőhelyek, illetve a ramsari területek helyi, országos, illetve nemzetközi ismertségét erősítő tevékenységeket, amiben kiemelkedő szerepe van a minden év február 2-án megrendezendő vizes élőhelyek világnapjának vagy a Tatai Vadlúd Sokadalom nevű rendezvénynek. 2018-ban Tata városa elnyerte a „Ramsari város” címet, amellyel a Ramsari egyezmény titkársága a város példa értékű vizes élőhelyvédelmi tevékenységét ismerte el. E kitüntető címet a világon mindössze 18 város kapta meg idáig.

Fő cselekvési irányok:

- Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeink egyezmény szellemében történő megőrzése, szükség szerinti fejlesztése, monitorozása és bölcs hasznosítása.
- Az Egyezmény céljainak társadalmi elfogadtatása érdekében a ramsari területekhez kötődő ismeretterjesztési, szemléletformálási, bemutatási tevékenység erősítése.
- Az Egyezmény által előírt részletes jelentés (3 évente) valamint a nemzetközi jelentőségű vizes élőhellyé nyilvánított területek adatlapjának felújítása (6 évente).

7.3. A biológiai sokféleségről szóló egyezmény és jegyzőkönyvei

Helyzetkép:

A biológiai sokféleségről szóló egyezményt (CBD) Magyarországon az 1995. évi LXXXI. törvény hirdette ki. A holisztikus szemléletet tükröző egyezmény fő célja a földi élet védelme, az egész élővilág sokszínűségének megőrzése. Ezt három célkitűzés megvalósításával kívánja elérni: a biológiai sokféleség megőrzésével, elemeinek fenntartható használatával, valamint a genetikai erőforrásokból származó hasznok igazságos elosztásával.

A Biológiai Sokféleség Egyezmény részes felei által 2010-ben elfogadott 2020-ig szóló Stratégiai Terv célkitűzéseinek értékelése, továbbá a biológiai sokféleséggel és ökoszisztéma szolgáltatásokkal foglalkozó kormányközi tudománypolitikai platform (IPBES) 2019-ben kiadott világjelentése is megállapította, hogy a biológiai sokféleség eddig nem tapasztalt mértékben hanyatlik. Ennek legfőbb okai a területhasználat változása; az állatok, a növények és egyéb vadon élő szervezetek túlzott mértékű közvetlen hasznosítása; az éghajlatváltozás; a környezetszennyezés; valamint az inváziós idegenhonos fajok terjedése. A negatív tendenciák

és az élővilág hanyatlásának megállítása érdekében nemzetközi fellépésre van szükség, ezért a világ országai a 2020 utáni évtizedre vonatkozó keretstratégiát fogadják el a Biológiai Sokféleség Egyezmény részes feleinek 15. konferenciáján. A 2020. utáni globális biodiverzitás megőrzési keretstratégia kiemelt hangsúlyt kíván fektetni arra, hogy a biodiverzitás megőrzése minél jobban beépüljön minden érintett ágazat döntéshozatalába és a végrehajtásba („mainstreaming”). A biodiverzitás megőrzését előmozdító, természetén alapuló megoldások (nature-based solutions) fontos szerepet játszhatnak az éghajlatváltozás mérséklésében és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásban is.”

A biológiai sokféleségről szóló egyezmény Nagojai Jegyzőkönyve a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférést, valamint a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztását szabályozza. A Nagojai Jegyzőkönyv 2014. október 12-én lépett hatályba, Magyarország 2014. április 29-én ratifikálta, és a 2014. évi VIII. törvényben hirdette ki.

A biológiai sokféleségről szóló egyezmény másik jegyzőkönyve a Cartagena Jegyzőkönyv, amely az élő, módosított szervezetek, vagyis tágabb értelemben véve a géntechnológiával módosított szervezetek, tehát a GMO-k határon átnyúló forgalmazását, szállítását, kezelését és felhasználását szabályozza szem előtt tartva az egész élővilág, beleértve az emberi egészség védelmét is. A Cartagena Jegyzőkönyv 2003-ban lépett életbe, 103 ország aláírásával. Jelenleg 173 részes félrel a világ jelentős nemzetközi természetvédelmi megállapodása. Magyarország 2004-ben írta alá a Jegyzőkönyvet, majd szövegét a 2004. évi CIX. törvénnyel hirdette ki.

2010-ben az Egyezmény akkori 160 részes fele egyhangúlag elfogadta az élő, módosított szervezetek határon átnyúló mozgásából eredő kártérítési és jogorvoslati szabályozásról szóló ún. Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyvet. Ez az új nemzetközi jegyzőkönyv lehetővé teszi a csatlakozott országok illetékes hatóságai számára, hogy az élő, módosított szervezetek élővilágra gyakorolt nem kívánatos hatása esetében az ilyen termékek forgalmazóit felelősségre vonják, és megköveteljék tőlük a károk helyreállítását. A Kiegészítő jegyzőkönyvet Magyarország 2011. május 11-én a magyar EU elnökségi félév alatt írta alá. A Kiegészítő jegyzőkönyv a 40. részes fél ratifikálását követően 2018. március 5-én lépett hatályba, szövege Magyarországon a 2013. évi CLXXI. törvénnyel került kihirdetésre.

Fő cselekvési irányok:

- Az egyezménnyel és jegyzőkönyveivel kapcsolatos nemzetközi döntéshozatalban az Európai Unió tagállamai közös álláspontot képviselnek, amelynek kialakításában továbbra is aktívan részt kell venni.
- A nemzetközi és európai uniós célkitűzésekkel és vállalásokkal összhangban 2021-ben ki kell dolgozni hazánk 2030-ig szóló nemzeti biológiai sokféleség megőrzési stratégiáját.
- A biológiai sokféleség védelmét szolgáló szempontokat a nemzetközi és uniós kötelezettségvállalásoknak megfelelően be kell építeni az érintett ágazatok döntéshozatali folyamataiba, az ágazati stratégiákba és programokba.
- A biológiai sokféleséggel kapcsolatban a lakosság széles körű tájékoztatását továbbra is biztosítani szükséges az egyezmény hazai információs honlapjának működtetésével (<http://biodiv.hu>), a biológiai sokféleség világnapjához kötődően a szemléletformáló rendezvények, előadások, pályázatok szervezésével.
- A Cartagena jegyzőkönyvről, aktuális eseményekről és döntésekről információs honlap ad tájékoztatást (<http://gmo.kormany.hu>), amely folyamatos működését biztosítani szükséges.
- A Cartagena jegyzőkönyv végrehajtásával foglalkozó szakmai munkacsoportok munkájában továbbra is biztosítani kell az aktív magyar részvételt.

- A mezőgazdaságunk és élelmezésünk alapját képező genetikai erőforrások (agrobiodiverzitás) megőrzését folyamatosan biztosítani szükséges,

7.4. CITES

Helyzetkép:

A Washingtonban, 1973. március 3-án aláírt veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló Egyezmény (CITES) célja azoknak a fajoknak a védelme, amelyek vadon élő állományát nemzetközi kereskedelem veszélyeztet. Szigorú engedélyezési rendszerrel szabályozza a hatálya alá tartozó több mint 36 000 állat- és növényfaj nemzetközi kereskedelmét, amelyeket a veszélyeztetettségük alapján három függelékbe sorol.

Az 1975-ben hatályba lépett egyezményhez Magyarország 1985-ben csatlakozott, előírásait 1986-ban törvényerejű rendelet, később *a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény kihirdetéséről szóló 2003. évi XXXII. törvény* hirdette ki. Az Európai Unió az egyezményt valamennyi tagállamban közvetlenül hatályos rendeletek útján hajtja végre. Az egyezmény és a vonatkozó EU rendeletek speciális hazai végrehajtási szabályairól kormányrendelet rendelkezik.

A CITES minisztériumokhoz telepített engedélyezési rendszerrel működik, amelyhez egyéb hatósági, nyilvántartási, ellenőrzési és koordinációs feladatok is társulnak. A közösségi jogban meghatározott import- és (re-)export engedélyeket, valamint az Unión belüli kereskedelemhez szükséges bizonylatokat, – egyes szárazföldi teknősök kivételével – az Agrárminisztérium, mint igazgatási hatóság állítja ki.

A CITES hatálya alá tartozó állat- és növényfajok példányaival és a belőlük készült termékekkel, származékokkal folytatott kereskedelem mértéke az NTA-IV időszakában a korábbi időszakhoz hasonlóan nem változott jelentős mértékben. Az európai uniós csatlakozással ugyan csökkent a kiállított (re-)export és importengedélyek száma, ugyanakkor nagymértékben nőtt a belső kereskedelemhez kiállított bizonylatok mennyisége. A kereskedelem szerkezete kapcsán csak kisebb változások figyelhetők meg.

Az Európai Bizottság 2015 februárjában egy közleményben hívta fel a figyelmet annak szükségességére, miszerint a vadon élő állatok és növények jogellenes kereskedelmére vonatkozó globális problémát hatékonyabban kell kezelni. Ennek alapján került sor 2016-ban egy EU-s cselekvési terv kidolgozására és elfogadására, melynek végrehajtásában a tagállamoknak is jelentős szerepe van.

Fő cselekvési irányok:

- Az európai uniós és hazai jogszabályok hatékony végrehajtása érdekében szigorú, szisztematikus és a prioritásoknak megfelelően tervezett belső ellenőrzésekre van szükség, amit fokozni kell. E feladatok ellátásához megfelelő személyi és infrastrukturális háttér biztosítása szükséges.
- A jogalkotás terén feladat a közösségi jogalkotási folyamatokban való aktív részvétel az EU különböző fórumain.
- A hatékony végrehajtás érdekében elengedhetetlen a hatóságok közötti rendszeres információcsere és együttműködés biztosítása, az elektronikus nyilvántartás, fejlesztése és a társadalom széles rétegeinek tájékoztatását szolgáló honlap korszerűsítése.
- Az ellenőrzés területén kiemelkedő szerep jut a határellenőrzést végző hatóságoknak (NAV, állat- és növényegészségügyi hatóságok). Emellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni

az országon belüli ellenőrzésekre és a felderített jogsértések kivizsgálására, amelyekben a kormányhivataloknak és a rendőrségnek van kiemelkedő szerepe.

- A rendeletek hatékony végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges az érintett hatóságok (kormányhivatalok, rendőrség, vámhatóság, állat- és növényegészségügyi hatóság) tisztviselőinek képzése, továbbképzése, amelyet az AM szakemberei az elmúlt években rendszeresen végeztek. Ennek folytatása a jövőben is feladat.
- A vadon élő állat- és növényfajok illegális kereskedelmének visszaszorítására vonatkozó uniós cselekvési terv végrehajtása napi feladata az érintett hatóságoknak. Lehetőségeinkhez képest mindent meg kell tenni az illegális cselekmények visszaszorítása érdekében.

7.5. Bonni Egyezmény

Helyzetkép:

A vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló egyezményhez (Bonni Egyezmény - CMS) Magyarország 1986-ban csatlakozott *a Bonnban, az 1979. évi június hó 23. napján kelt, a vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló egyezmény kihirdetéséről szóló 1986. évi 6. törvényerejű rendelettel*. A vándorló fajok védelme érdekében a vándorlás és vonulás útvonalába eső országok megállapodásokat és egyetértési memorandumokat kötnek. Magyarország jelenleg két megállapodásnak, az európai denevérfajok populációinak megőrzéséről szóló megállapodás (EUROBATS) és az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak védelméről szóló megállapodásnak (AEWA) tagja. Ezen kívül csatlakoztunk négy védelmi memorandumhoz is. Ezek a vékonycsőrű póling, a közép-európai tűzok – amely memorandum létrehozásában Magyarország vezető szerepet játszott – a csíkosfejú nádiposzáta, továbbá az afrikai-eurázsiai vándorló ragadozó madarak védelméről szóló egyetértési memorandumok. Hazánknak kiemelkedő szerepe van több faj, így különösen a parlagi sas, a kerecsensólyom, a kék vércse és a szalakóta nemzetközi szintű védelmében. Hazai fajmegőrzési tervek vannak a fehér gólya, a kis lilik, a kék vércse, a tűzok, a széki lile, a barát- és cigányréce, illetve a szalakóta védelmére, melyek végrehajtása napi feladatot jelent a nemzetipark-igazgatóságoknak. Az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak védelméről szóló megállapodáshoz (AEWA) hazánk 2002. december 17-én csatlakozott. A nemzetközi együttműködést különösen jól segítik a különböző műholdas nyomkövetési programok, amelyek alkalmazását a tűzokpopulációk védelme érdekében e faj esetében is növelni kell, mivel hazánk Közép-Európába messze a legnagyobb, ráadásul növekedő tűzokállománnyal rendelkező országa. Emellett folyik a Tűzokvédelmi Program végrehajtása, amely magában foglalja a tűzokkímélő agrotechnika és vetésszerkezet alkalmazását, a fészkek felderítését és védőzónájuk kialakítását, a fészkek aljak mentését, tojások mesterséges keltetését és a kelés előtt vadon élő tojók alá történő visszahelyezését, a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság által létrehozott dévaványai tűzokvédelmi mintaterület működtetését, valamint a Magas Természeti Értékű Területek (MTÉT) tűzokvédelmi programjainak működtetését.

Az afrikai-eurázsiai vándorló ragadozó madarak védelmét szolgáló egyetértési memorandum végrehajtásában hazánknak kiemelkedő szerepe van több faj nemzetközi szintű védelmében. Évek óta folyik a Rétisas Védelmi Program, amely kiterjed többek között a közép- és magasfeszültségű légvezetékek madárbarát átalakítására (az áramütések kiküszöbölésére) és a fészkelőterületen az erdőgazdálkodási tevékenységek korlátozására, míg a parlagi sas, a kerecsensólyom és a kék vércse védelmét számos LIFE program végrehajtása segítette, illetve segíti.

A szélerőművek elhelyezésének táj- és természetvédelmi szempontjairól szóló útmutatóba beépítésre került a Bonni Egyezmény határozata - miszerint a szélerőművek engedélyezésénél figyelembe kell venni azoknak a vándorló állatokat esetlegesen károsító hatásait. 2014-ben

pedig egy újabb útmutató készült a természetvédelmi hatóságok részére, amely a szélerőművek kerecsensólyomra kifejtett hatásait elemzi.

Fő cselekvési irányok:

- Az afrikai-eurázsiai vándorló ragadozó madarak különösen a hamvas rétihéja, kígyászölyv, rétisas, parlagi sas, kerecsensólyom és kék vércse, továbbá a szalakóta fokozott gyakorlati védelme.
- A tűzok fokozott gyakorlati védelme. Határ menti állományok esetében a szomszédos országokkal történő együttműködés fenntartása, javítása.
- Az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak különösen a barátréce, cigányréce, kanalasgém, haris, széki lile, nagy goda, piros lábú cankó, valamint az ugartyúk és a székicsér fokozott gyakorlati védelme.
- Az CMS egyezmény család által elfogadott fajvédelmi tervek hazánkra eső feladatainak, illetve a hazai fajmegőrzési terveknek a végrehajtása, és a jelentős élőhelyek megőrzése. A vizes élőhelyeken az ólomsörét használati tilalmának fenntartása és gyakorlati ellenőrzése.
- Az afrikai-eurázsiai vándorló szárazföldi madarak védelmére elfogadott CMS akcióterv hazai végrehajtása.
- Az európai denevérfajok populációinak megőrzéséről szóló megállapodás határozatainak hazai érvényesítése és gyakorlati megvalósítása.

7.6. Berni Egyezmény

Helyzetkép:

Az 1979-ben elfogadott, az európai élővilág és élőhelyeik védelméről szóló egyezmény (Berni Egyezmény) alapvető célkitűzése a vadon élő állat- és növényfajok és élőhelyeik védelme, különös figyelemmel a veszélyeztetett fajokra (beleértve a vonuló fajokat is) és élőhelyekre, valamint ezek védelme érdekében az európai országok közötti együttműködés elősegítése. Ebben az egyezményben jelenik meg először a nem (ös)honos fajok betelepülésének, telepítésének szigorú ellenőrzésére vonatkozó rendelkezés. E nemzetközi megállapodás célkitűzéseinek gyakorlati megvalósítását az Európai Unióban a madár-, illetve az élőhelyvédelmi irányelv (az egyezmény, illetve a két irányelv lényegében ugyanazon fajok védelmére terjed ki), illetve az inváziós fajokra vonatkozó rendeletek által előírt feladatok fedik le.

Az egyezmény részes felei konkrét esetekre vonatkozó ajánlásokat is elfogadnak. Ezek közül eddig egy vonatkozott kifejezetten Magyarországra, a rákosi vipera védelmének szigorítását kérték a magyar természetvédelemtől. Ezért kutatási és védelmi program készült, amelyekhez három sikeres LIFE-Nature program is társult.

2011-ben Budapesten szervezték azt a nemzetközi konferenciát, amely Budapest Deklaráció címmel nyilatkozatot és akciótervet fogadott el a szabadvezetékek mentén történő madárpusztulások felszámolása céljából. A Berni Egyezmény égisze alatt folyik a tevékenységek nemzetközi szintű összehangolása, a hazai végrehajtást az Akadálymentes Égbolt megállapodás keretében folyó együttműködés segíti. Hasonló munka folyik az illegális madárpusztítások visszaszorítása érdekében is.

Fő cselekvési irányok:

- A Berni Egyezmény által elfogadott fajvédelmi tervek hazánkra eső feladatainak beépítése a hazai természetvédelmi munkába, illetve a hazai fajmegőrzési tervek végrehajtása.

- A Budapest Deklaráció és az Akadálymentes Égbolt vállalásainak hazai végrehajtása.
- Az Egyezmény madármérgezések elleni fellépést sürgető 2011-es ajánlásával összhangban fel kell lépni az illegális mérgezéssel szemben, együttműködésben a rendőri szervekkel, a vadászati ágazattal és a civil szervezetekkel.
- Az inváziós fajok kapcsán a Berni Egyezmény által elfogadott magatartási kódexek (Codes of Conduct) hazai végrehajtása, különös tekintettel azok megismertetésére a társadalommal.

7.7. Európai Táj Egyezmény

Helyzetkép:

Az Európai Táj Egyezmény célja, hogy elősegítse a táj védelmét, kezelését és tervezését, valamint hogy hozzájáruljon a tájak vonatkozásában megvalósuló európai együttműködéshez. Ezzel az európai táji örökség megőrzését szolgálja. Az Európa Tanács Európai Táj Egyezménye megnyitásának 20. évfordulója és A Táj Nemzetközi Napja alkalmából 2020. október 20-án "*A táj integrálása az ágazati politikákba*" című műhelykonferenciához kötötten, írásbeli konzultációs eljárást követően szimbolikusan elfogadta az ún. Lausannei Nyilatkozatot, amely sürgeti a feleket, hogy a táj dimenzióját szisztematikusan integrálják, biztosítsák a táj értékeinek és funkcióinak figyelembevételét, gondolják át mind a horizontális és mind a vertikális integrálást.

Az Országgyűlés egyetértve az Európa Tanács azon felismerésével, hogy a tájak elengedhetetlen összetevői az emberek környezetének, kifejezik közös kulturális és természeti örökségük sokféleségét, és identitásuk alapját képezik, elfogadta a Firenzében, 2000. október 20-án kelt, az Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről szóló 2007. évi CXI. törvényt, s így 2008. február 1-jén hazánkban is hatályba lépett a tájegyezmény. Hatálya hazánk teljes területére vonatkozik, így érvényes a kiemelkedő, az átlagos vagy leromlott állapotú tájakra egyaránt.

A NTA-IV tervezési időszakára tervezett feladatok közül az alábbi lépések valósultak meg, amelyek megalapozzák a további feladatok végrehajtását:

1. 2017-ben a Kormány elfogadta a 2017-2026 időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégiát, amely a tájegyezmény végrehajtásaként a táj védelemét, kezelését és tervezését célozza. A Tájstratégia a stratégiai tervezésben hivatkozási alappá és referenciadokumentummá vált.
2. Az Országgyűlés 2018-ban felhatalmazást adott az tájegyezményt módosító Jegyzőkönyv kötelező hatályának elismerésére, valamint a tájegyezmény hazai végrehajtásának felelősségi körébe emelte az oktatásért felelős minisztert is.
3. Az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Munkacsoport elfogadta a tájegyezmény magyarországi végrehajtásának a 2018-2022 időszakra vonatkozó munkaprogramját.
4. 2018-ban az Agrárminisztérium szakmai partnerei bevonásával a tájegyezmény végrehajtását, valamint a tájvédelmi feladatok végrehajtását megalapozó országos szintű tájkarakter kutatást indított útjára.

Fő cselekvési irányok:

- A holisztikus tájszemlélet integrálása az ágazati politikákba.

- A hazai tájkarakter-rendszer módszertani megalapozását szolgáló kutatás alkalmazási területek azonosítása, a kutatási eredmények adaptálásával a táji sokféleség kataszterszintű nyilvántartása, az Országos Tájkarakter Tudástár létrehozása és integrálása a döntési mechanizmusokba, közigazgatási alkalmazása.
- A tájmonitoring előkészítése, a tájak állapotának monitoringja, a változások értékelése, beavatkozások.

Indikátorok:

- Az Országos Tájkarakter Tudástár adatokkal való feltöltöttsége.
- A táj állapotát vizsgáló monitoring tevékenység alatt állóterület nagysága, a monitoring indikátorainak száma.

7.8. Kárpátok Keretegyezmény

Helyzetkép:

A Kárpátok ökorégióban található páratlan természeti értékek védelme és fenntartása, élőhelyeik fenntartható használata érdekét is szolgálja a Kárpátok Védelméről és Fenntartható Fejlesztéséről szóló Keretegyezmény (Carpathian Convention). Magyarországon a Kárpátok Keretegyezmény közvetlenül a Duna-Ipoly, a Bükk és az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság működési területét érinti.

Az Egyezmény kiemelt feladata a lakosság életminőségének javítása, a természeti és a kulturális örökség megőrzése, a helyi gazdaság és közösségek erősítése. Több szakmai munkacsoport működik az Egyezményben meghatározott szakterületeken. Jellemző az állandó és aktív civil részvétel, együttműködés az EU-val és más nemzetközi szervezetekkel.

A Keretegyezmény ernyője alatt az egyes szakterületi célkitűzések megvalósítására elfogadott öt jegyzőkönyv közül hazánk is csatlakozott négyhez a biológiai és tájképi sokféleség megőrzése és fenntartható használata, a fenntartható erdőgazdálkodás, a fenntartható turizmus, valamint a fenntartható mezőgazdaság és vidékfejlesztés témákban.

Fő cselekvési irányok:

- A szakterületi stratégiák kidolgozásában a magyar érdekek képviselője, a stratégia elfogadása és az abban megfogalmazott intézkedések hazai bevezetése.
- Aktív részvétel a Kárpátok Keretegyezmény tagszervezeteinek együttműködésével megvalósuló szakmai programokban.

7.9. Fontosabb kétoldalú természetvédelmi kapcsolatok

Helyzetkép:

Szlovákia és Magyarország között 1999-ben a környezetvédelem és természetvédelem terén való együttműködésről szóló egyezményt írtak alá. Ennek alapján létrejött a Magyar-Szlovák Környezetvédelmi és Természetvédelmi Együttműködési Vegyesbizottság, amelynek Természet- és Tájvédelmi Munkacsoportja évente ülésezik. A határ menti 4 nemzeti park igazgatóság kivétel nélkül élénk kapcsolatot ápol valamelyik szlovák partnerrel (közös projektek, rendezvények). A sok éves együttműködés a közös munkaprogramban lefektetett alábbi témákban folyik: Natura 2000 kérdések, határon átnyúló projektek, az Aggteleki- és Szlovák-karszt világörökséggé nyilvánított barlangjainak védelme, nagyragadozók védelme, közös Ramsari területek kezelése.

Horvátország és Magyarország között hasonlóan szoros természetvédelmi kapcsolat alakult ki, a szlovák relációhoz hasonló szervezeti felépítéssel. A Vegyesbizottság égisze alatt működik a Természetvédelmi Albizottság, amely fő feladatának tekinti a Natura 2000 területek kérdéskörét, illetve a Mura-Dráva-Duna határon átnyúló bioszféra-rezervátum ügyét. A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság és a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság mintaszerű együttműködése számos sikeres projektben is megtestesül.

Románia és Magyarország között 1997-ben aláírt környezetvédelmi együttműködési Egyezmény alapján 2004-ben megalakult a Magyar-Román Környezetvédelmi Vegyes Bizottság Természetvédelmi Szakértői Csoportja. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság kiváló együttműködést folytat a határon átnyúló projektek kapcsán.

Szerbiával, déli szomszédunkkal a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság helyi szintű kapcsolatot tart fenn a Vajdasági Természetvédelmi Intézettel.

Ausztriával a kétoldalú kapcsolatok keretében kiemelkedő a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság és a Nationalpark Neusiedler See-Seewinkel által működtetett határon átnyúló nemzeti parkok közötti szoros szakmai együttműködése. A közös nemzeti parki tanácsulések, ünnepek jellemzően mindkét ország részéről minisztériumi képviselők részvételével kerülnek megrendezésre. Európai uniós fejlesztési ciklusokon átívelő, sikeres és példaértékű fejlesztés eredményeként működik Nyugat-Pannónia Védett Területeinek Hálózata, a PaNaNet hálózat a Fertő-Hanság, az Őrségi és a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság részvételével. A hálózat osztrák és magyar tagjai összehangolt fejlesztésekkel, közös marketinggel, egymást erősítve jelenítik meg tágabb térségüket az ökoturisztikai piacon.

Szlovéniával az élénk szakmai kapcsolat elsősorban az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság tevékenységéhez köthető. A közös projektek kapcsán jelentős eredményeket értek el a szlovén partnerekkel, például a fajmegőrzés és az ökoturizmus terén.

A **Türingia és Magyarország** közötti kétoldalú kapcsolatok alapjainak lefektetéseként 1997-ben létrejött a Magyar-Türingiai Kormányközi Vegyes Bizottság, amelynek keretében együttműködés alakult ki a természetvédelem területén is. A természetvédelmi szakemberek közötti tapasztalatcsere 2003 júniusában kezdődött, és azóta is élő a kapcsolat. A magyar és a német szakértők a kölcsönös látogatások során számos hasznosítható tapasztalatot szereztek. A türing-magyar együttműködés a két fél által elfogadott munkaprogramnak megfelelően, a Natura 2000 hálózat működtetésére, inváziós fajok kezelésére, ökoturizmus és európai uniós pénzügyi források hozzáférése témakörökre terjed ki. A tapasztalatcsere a nemzeti park igazgatóságokra is kiterjed, beleértve sikeres, közös projektek lebonyolítását is.

Fő cselekvési irányok:

- Valamennyi kétoldalú együttműködés keretében a korábbi gyakorlatnak megfelelően a szakmai tapasztalatcsere folytatása minisztériumi és területi szinten egyaránt.
- Közös pályázatok kidolgozása és megvalósítása többek között a természetvédelmi kezelés, fajmegőrzés, bemutatás és kutatás területén.

8. Az NTA-V keretében előirányzott feladatok finanszírozása

8.1. Természetvédelmi fejlesztések finanszírozása (EU források)

Helyzetkép:

Az V. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv időszaka (2021–2026) közel egybeesik a következő európai uniós pénzügyi ciklus 2027-ig tartó időtávjával, így az annak keretében rendelkezésre álló természetvédelmi forrásokat jó lehetőséget teremtenek az alapterv keretében megfogalmazott egyes szakmai feladatok – pl. élőhelyek helyreállítása, fajmegőrzési beavatkozások tervezése, természetvédelmi bemutatás, őrzés és monitorozás fejlesztése – finanszírozására. Az európai uniós fejlesztési források rendszerének sajátossága, hogy különálló természetvédelmi alapot nem tartalmaz, így a szakterület fejlesztési igényeit a többi létező uniós alap – különösen a vidékfejlesztési, kohéziós és halászati alapok, valamint a LIFE program – keretében kell érvényesíteni. Az érintett alapok rendelet-tervezetei számos konkrét finanszírozási lehetőséget fogalmaznak meg, így – a tagállami szintű döntések függvényében – szinte bármelyik alap felhasználható lehet közvetlenül, vagy közvetetten természetvédelmi célokat szolgáló fejlesztések megvalósítására.

A finanszírozás integrált megközelítésének hatékony megvalósítását az élőhelyvédelmi irányelv 8. cikke által előírt, valamennyi tagállam számára kötelező Natura 2000 prioritizált intézkedési terv hivatott segíteni. Az 5.4 fejezetben bemutatott intézkedési terv egyik fő funkciója egy szakmai alapokon nyugvó javaslat megfogalmazása az európai uniós források Natura 2000-rel kapcsolatos feladatok finanszírozásában történő alkalmazására.

A természetvédelmi célokat szolgáló fejlesztések már az előző időszakok (2007–2013, 2014–2020) pénzügyi kereteinek is fontos elemei voltak. A 2014–2020 közötti időszakban a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP), illetve a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) keretében 37,16 milliárd forint értékben valósulnak meg kiemelt természetvédelmi fejlesztések számos fejlesztési területet célozva. A 2020. év februárjáig lezárt és jelenleg is futó mintegy 88 egyedi projekt keretösszege, illetve tartalma a 23. táblázatban foglaltak szerint alakul.

23. táblázat – Természetvédelmi fejlesztések a 2014–2020 időszakban

A fejlesztések tartalma, fő célkitűzés	projektek (db.)	Keretösszeg (mrd. Ft)	%
Élőhely-rekonstrukciós beruházások	33	16,88	45%
Élőhely-kezelési infrastruktúra fejlesztése	12	5,45	15%
Élőhely-rekonstrukciót és kezelési infrastruktúra-fejlesztést együttesen tartalmazó komplex fejlesztések	7	4,7	13%
Fajmegőrzési beruházások	2	0,27	1%
Élettelen természeti értékek megőrzését célzó beruházások	10	1,89	5%
A természetvédelmi bemutatást célzó infrastruktúra fejlesztése	13	5,28	14%
A Természetvédelmi Őrszolgálat fejlesztése	10	1,62	4%
Stratégiai vizsgálatok – országos projekt	1	1,07	3%
ÖSSZESEN	88	37,16	100%

A projektek eredményeként **össességében több mint 100 000 hektáron (101 500 ha) javítjuk természeti területek állapotát, illetve megteremtjük az értékek hosszú távú kezeléséhez szükséges infrastrukturális feltételeket.**

A fejlesztéscsomag elemeként az Agrárminisztérium **országos hatású, ágazati stratégiai vizsgálatokat támogató projektet indított 1,07 milliárd Ft keretösseggel, a természeti tőkénkkel való fenntarthatóbb gazdálkodás, illetve a következő pénzügyi időszakban megvalósítandó fejlesztések szakmai megalapozásaként.** A fejlesztés eredményeként egyrészt átfogó képet kaphatunk a közösségi jelentőségű természeti értékeink, táji értékeink, természetes és természetközeli ökoszisztémáink, valamint az ezek által nyújtott alapvető szolgáltatások állapotáról; másrészt, módszertanokat és megközelítéseket dolgozunk ki ezek hosszú távú megőrzése érdekében.

Bár a 2021-2027 között Magyarország számára rendelkezésre álló európai uniós források felhasználása tekintetében a kormányzati döntések jelentős része még nem született meg, a fejlesztéspolitikai tervezés eddigi lépései egyértelműen azt a kormányzati szándékot tükrözik, hogy a korábbi időszakokban megkezdett munka folytatódjon.

A felkészülés szakmai megalapozó lépéseként a 2021–2027 közötti időszakra vonatkozó európai uniós kohéziós források versenyképességet növelő felhasználásának tervezéséről szóló 1023/2019. (II. 11.) Kormányhatározat 2. pontja értelmében 2019 áprilisában elkészült a következő pénzügyi időszakra szóló Természetvédelmi Ágazati Fejlesztési Terv. A fejlesztési terv igyekszik mindazon sürgető külső és belső kihívásokra válaszolni, amelyek tekintetében fejlesztési források bevonása, célzott fejlesztések megvalósítása 2030-ig jelentős előrelépést hozhat a Magyarországon és a Kárpát-medencében élők életminőségében, jóllétében, illetve hazánk hosszú távú versenyképességének biztosításában. Új megközelítésként a fejlesztések homlokterében – az önmagukban is pótolhatatlan értékkel bíró természeti és táji értékeken túl – az egészségesen működő táji léptékű természeti rendszerek állnak, amelyek szolgáltatásai mindennapi életünk alapját teremtik meg, és amelyek nélkül társadalmi jóllétről, gazdasági versenyképességről hosszabb távon nem lehet beszélni. A Természetvédelmi Ágazati Fejlesztési Terv négy fő pilléren nyugszik, amelyet a terv négy beavatkozása jelenít meg. A természeti értékek, rendszerek és a táj állapotát javító, helyreállító beruházások kaptak helyet az első beavatkozásban, amelynek elsődleges célterületei mindazon természetvédelmi oltalom alatt álló, vagy Natura 2000 területek (vizes, gyepek, erdei élőhelyek), amelyek kezelésének első helyi felelőse az állami természetvédelem. A második beavatkozás a hazai társadalmat szólítja meg, biztosítva egyrészt az egyének és családok természeti környezetben történő kapcsolódásának korszerű infrastruktúráját, másrészt a kommunikáció és szemléletformálás eszközeivel bevonva és jobban elkötelezve honfitársainkat közös értékeink megőrzése iránt. A harmadik beavatkozás az állami természetvédelmi intézményrendszer belső kihívásaira válaszol. Céljai a korszerű, hatékonyan és biztonságosan működő intézményi infrastruktúra megteremtése, a megőrzést és természetvédelmi kezelést megalapozó, aktuális terepi információkra alapozó tudástár létrehozása és a hatékony működés feltételeinek biztosítása, továbbá a társágazatokkal folytatott közös munka – az ágazati integráció – módszertani kereteinek megteremtése. Természeti értékeink megőrzése a gazdálkodók nélkül elképzelhetetlen, hiszen az állami természetvédelem intézményrendszerén túl leginkább ők állnak közvetlen, mindennapi kapcsolatban ezekkel. A negyedik beavatkozás azon természetvédelmi célú, mező- és erdőgazdálkodási támogatásokat foglalja magában, amelyek felhasználásával a védett természeti területeken, Natura 2000 területeken és más magas természeti értékű területeken gazdálkodók természetmegőrző gazdálkodása biztosítható.

A 2014-2020 időszakban 4 hazai benyújtású hagyományos „Természet és biodiverzitás” projekt keretében összesen 8,7 millió euró (361 Ft/EUR árfolyamon számítva mintegy 3,1 milliárd Ft) európai uniós támogatás segíti természetvédelmi helyzetének javítását számos

közösségi jelentőségű élőhelytípus és faj, így például a pannon meszes homoki erdősztyepp élőhelytípus, folyami és ártéri élőhelyek, valamint a parlagi sas és a rákosi vipera esetén. Ezek mellett Magyarország társult kedvezményezettként vesz részt számos külföldi beadású természetvédelmi LIFE projektben (dunai ártéri élőhelyek helyreállítása, tölgyesek biodiverzitásának növelése, tűzok határon átnyúló védelme, szárazgyepek endemikus növényfajainak megőrzése, kislilik-élőhelyek hálózatának kialakítása) és két „Környezetvédelmi irányítás és tájékoztatás” projektben (nagyragadozók megőrzése, valamint a védett fajokkal kapcsolatos büntető eljárások hatékonyságának növelése témákban).

Kiemelendő, hogy 2018-ban egy természetvédelmi LIFE integrált pályázat (*LIFE IP GRASSLAND-HU*) támogatásáról döntött az Európai Bizottság, mely a pannon gyepek és kapcsolódó élőhelyek hosszú távú megőrzését és helyreállítását szolgálja az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv stratégiai intézkedéseinek megvalósításával. A 8 évig tartó projekt 15 szervezet részvételével 10,3 millió euró (3,7 milliárd Ft) uniós támogatással valósul meg.

Továbbá hazánk a 2016-2018 időszakban a „*LIFE Kapacitásépítés Magyarországon*” című projektet valósított meg, amelynek fő célja a hazai pályázók LIFE programban való eredményesebb részvételének támogatása volt, többek között helpdesk funkció, tréningek és a www.lifepalyazatok.eu honlap révén. A projekt egyik eredménye, hogy a 2018-2024 időszakban a pályázatok nemzeti önrészéhez támogatás nyújtható.

A LIFE pályázati lehetőség a 2021-2027 európai uniós pénzügyi időszakban is kiemelt forrást fog jelenteni a természetvédelem számára, továbbra is a többéves pénzügyi keret egyetlen dedikáltan csak környezetvédelmi és klímapolitikai célokat támogató uniós finanszírozási eszközeként. Kiemelendő, hogy a 2014-2020 időszakhoz képest a természetvédelem részesedése a LIFE programon belül megduplázódik. A program keretében olyan komplex projektek is megvalósulhatnak, amelyek ilyen formában más forrásból nem támogathatók, az eddigi integrált projektekhez hasonló, ún. stratégiai természetvédelmi projektekre is lehet pályázni. A LIFE forrásból a jövőben is mind a nemzeti park igazgatóságok, mind egyéb állami és önkormányzati, valamint civil szervezetek részére fennáll a pályázati lehetőség.

Fő cselekvési irányok:

- Az érintett fejlesztési programok végrehajtása során a természetvédelmi célokat szolgáló fejlesztések hatékony és sikeres végrehajtása, illetve ezek folyamatos nyomon követése.
- A fejlesztésekhez illeszkedő intézményi feltételek megteremtése (pl. végrehajtás-, illetve pályázó-barát ügyrendek, megfelelő szakmai projekt-kiválasztási szempontok stb.).
- A Natura 2000 céljait hatékonyan szolgáló kifizetések fokozott megjelenítése a 2021-2027 időszakra szóló, Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból, illetve európai Tengerügyi és Halászati Alapból finanszírozott operatív programokban.
- Minél több sikeres LIFE projekt megvalósítása, e pénzügyi keret minél hatékonyabb kihasználása mind a hagyományos, mind a stratégiai projektek keretében.
- Legalább egy hazai LIFE stratégiai természetvédelmi projekt kidolgozása és előkészítése.

Indikátorok:

- Az élőhelyek helyreállítását és a hosszú távú kezelés feltételeinek megteremtését célzó fejlesztések által érintett védett természeti területek, illetve Natura 2000 területek kiterjedése (ha).
- Natura 2000 területeken a gyepek művelési ágú földterületek arányának változása.

- A természetvédelmi célú Agrár-környezetgazdálkodási kifizetésekkel és Natura 2000 kompenzációs kifizetéssel érintett Natura 2000 területek kiterjedése.
- Nyertes, illetve sikeresen megvalósított LIFE pályázatok száma.

8.2. A természetvédelem ágazati finanszírozása – hazai költségvetési források

Helyzetkép:

A nemzeti park igazgatóságok éves költségvetése az elmúlt évtizedben megnégyszereződött. Éves költségvetésük a pályázati tevékenységhez kötődő forrásokkal együtt mintegy 20 Mrd Ft, 2010-ben még csak 4,5 Mrd Ft-ból gazdálkodtak. Létszám tekintetében a nemzeti park igazgatóságoknál dolgozó munkavállalók száma megduplázódott, a 693 fős engedélyezett létszámról 1372 főre emelkedett a számuk.

Az egyes évek költségvetési törvényeiben foglalt adatokat megvizsgálva az NTA-IV megvalósulásának időszaka alatt, 2014-től kezdődően megfigyelhető, hogy a természetvédelmi igazgatási szervek költségvetési támogatása erős változatosságot mutatott. A 2020-ra kialakult helyzetről kijelenthető, hogy az elmúlt években a nemzeti park igazgatóságok számára a működésükhöz szükséges pénzeszköznek 40%-át biztosította az állami költségvetés. A fennmaradó 60%-ot saját bevételeikből finanszírozták. A természetvédelmi igazgatási szervek költségvetési támogatásán túl a természetvédelmi ágazat hazai költségvetési forrásai közé tartoznak azok az ún. fejezeti kezelésű előirányzatok is, amelyek a természetvédelmi szakmai feladatok ellátását szolgálják. A „Természetvédelmi kártalanítás” elnevezésű fejezeti kezelésű előirányzat szolgál a természetvédelmi érdekből eseti jelleggel elrendelt hatósági korlátozásokból, illetve a védett állat kártételéből adódó kártalanítási, továbbá kármegelőzési igények és az azokkal összefüggésben felmerülő adminisztratív költségek; a védett és védelemre tervezett természeti területek, védett értékek állapotfelméréséhez kapcsolódó adatgyűjtési és adatkezelési költségek, valamint a természetvédelmi kezeléssel kapcsolatos intézkedések megalapozásához és végrehajtásához szükséges költségek finanszírozására. Az előirányzaton rendelkezésre álló támogatási összeg a 2019. évtől kibővült az ügyész által indított, a társadalom vagy csoportjainak életkörülményei romlásából fakadó nem vagyoni kár megtérítése iránt kereset alapján megítélt kártérítésekből befolyt bevételekkel, amelyek kizárólag természetvédelmi célok, feladatok megvalósítására, támogatására használhatóak fel. 2018. év végéig az előirányzat biztosította a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítása érdekében szükséges területvásárlások és kisajátítások fedezetét is, amely azonban 2019. január 1-jétől önálló előirányzaton jelentkezik. A „Természetvédelmi pályázatok támogatása” előirányzat a nemzetközi nyertes pályázatok támogatására, azon belül kiemelten az önrész és a társfinanszírozás biztosítására szolgál. Emellett az árfolyamkockázatok kezelését, valamint a pályázat lezárását követően előírt feladatok ellátását, és a pótlólagosan felmerült költségek fedezetét biztosítja. A „Szigetközi ökológiai monitoring feladatok támogatása” fejezeti kezelésű előirányzat 2018-tól biztosít fedezetet – a bős-nagymarosi jogvita részeként 1995. április 19-én, a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya között létrejött Megállapodás alapján – a Dunában és a Mosoni- Dunában a vízpótló fenékküszöb környezeti hatásainak vizsgálata érdekében végzendő ökológiai monitoring és adatcsere működtetésére.

A természetvédelmi szakmai feladatokra vonatkozó fejezeti kezelésű előirányzatok mellett a tárca minden évben támogatja az állami génmegőrzési feladatokat ellátó intézményeket, szervezeteket, illetve magánszemélyeket, amelyhez egy negyedik, az „Állami génmegőrzési feladatok támogatása” fejezeti kezelésű előirányzat biztosít anyagi forrást.

Az alábbi táblázat 2015–2020 között mutatja az egyes természetvédelmi feladatokat ellátó állami szervek költségvetési támogatásainak, valamint a hivatkozott négy fejezeti kezelésű előirányzat összegét.

24. táblázat – Természetvédelmi szakmai feladatok éves költségvetési törvényekben megállapított támogatása* (adatok millió forintban)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Nemzeti park igazgatóságok	2 168,5	2 868,5	2 868,5	4 032,0	4 172,7	7 510,3
Természetvédelmi kártalanítás**	1 550	1 200	1 200	1 193,2	595,9	595,2
Természetvédelmi pályázatok támogatása	251,8	207,9	63,9	957,4	950,8	1233,6
Szigetközi ökológiai monitoring feladatok támogatása***	-	-	-	55	54,5	54
Génmegőrzési Intézmények****	498,6	615,6	680,6	870	1558,4	1555
Állami génmegőrzési feladatok támogatása	93,8	91,8	91,8	90,4	901	705,2

*A 2020. évben több költségvetési sor esetében is átcsoportosítás történt a költségvetési törvényben megállapított támogatási összegekből a koronavírus járvány elleni védekezés és a magyar gazdaság újraindítása érdekében szükséges feladatokra.

Megjegyzés: A 2021. évi költségvetési törvényben egy új összevont címrend került kialakításra, amely alapján a felsorolt fejezeti kezelésű előirányzatok már „szakmai keretként” működnek tovább, a 2021. évi költségvetési törvényben újonnan létrejött „Környezet- és természetvédelmi feladatok” fejezeti kezelésű előirányzat részeként

** 2018. év végéig a „Természetvédelmi kártalanítás” előirányzat biztosította a védett természeti területek védelmi szintjének helyreállítása érdekében szükséges területvásárlások és kisajátítások fedezetét is, amely azonban 2019. január 1-jétől önálló előirányzaton jelentkezik.

*** A Szigetközi ökológiai monitoring feladatok támogatása előirányzat 2018. január 1-jével került létrehozásra. 2018-ban a rendkívüli kormányzati intézkedésekre szolgáló alaphoz további 120,4 millió forint fedezet biztosítására került sor a szigetközi ökológiai monitoring feladatok végrehajtásához.

**** 2019. június 30-ig a Génmegőrzési Intézmények sor alatt a Haszonállat Génmegőrzési Központ (HáGK) és a Növényi Diverzitás Központ (NöDiK) külön intézményként működtek; 2019. július 1-től ezen a soron a Nemzeti Biodiverzitás- és Génmegőrzési Központ költségvetési támogatása értendő, amely a HáGK a NöDiK-be olvadásával jött létre

A táblázatból kitűnik, hogy 2015 és 2020 között évente átlagosan mintegy 6,9 milliárd Ft költségvetési támogatás áll rendelkezésre a természetvédelmi szakterületi feladatok ellátásához és az NTA-V megvalósítása nem jár költségvetési többletigénnyel. Mindehhez az egyes szervek működése során hozzáadódnak az európai uniós forrásokból származó – fejlesztési – bevételek, amelyek a 2014-2020 közötti időszakban a 8.1. fejezetben leírtak alapján legalább 37,16 milliárd Ft-ot tettek ki, jelenleg tervezés tárgyát képezik és várhatóan hasonló nagyságrendben rendelkezésre állnak.

Fő cselekvési irányok:

- Továbbra is biztosítani kell a természetvédelmi feladatokat ellátó államigazgatási szervek finanszírozásának a feladataikkal arányos személyi és infrastrukturális feltételeit.
- A fejezeti kezelésű előirányzatokon olyan összegeknek kell rendelkezésre állnia, amely lehetővé teszi az előirányzatokból finanszírozott feladatok végrehajtását, valamint biztosítja valamennyi sikeres pályázathoz a szükséges önrészt.

Indikátorok:

- A természetvédelmi feladatokat ellátó államigazgatási szervek finanszírozási helyzetének évenkénti változása.
- A működéshez szükséges tényleges költségek és a költségvetési támogatás arányának évenkénti változása.
- A fejezeti kezelésű előirányzatokon rendelkezésre álló összegek évenkénti változása.

9. A természetvédelem jogi és intézményi háttere

9.1. Jogi szabályozás

9.1.1. A természetvédelmi szakágazatot érintő jogi háttér változásai

2012. január 1. napjától hatályos *Magyarország Alaptörvénye*, amely a *Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény* helyébe lépett. A természetvédelemhez köthető alapvetést az Alaptörvény P) valamint XX. és XXI. cikkei tartalmazzák, az alábbiak szerint:

- A P) cikk kimondja a természeti erőforrások védelmének, fenntartásának és a jövő nemzedékek számára való megőrzésének általános alkotmányos köteleességét.
- A XX. cikk rögzíti, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. Ennek a jognak az érvényesülését Magyarország többek között a genetikailag módosított szervezetektől mentes mezőgazdasággal, valamint a környezet védelmével teremti meg.
- A XXI. cikk az alapjogok között nevesíti az egészséges környezethez való jogot, ezen túlmenően pedig alaptörvényi szintre emeli a környezetben okozott kár miatti helyreállítási kötelezettséget. Tartalmazza továbbá a Magyarország területére elhelyezési célú szennyező hulladék behozatalának tilalmát.

2010-től számos egyszerűsítési törekvés határozta meg a jogalkotást, amelyek a tárgyidőszakban is tovább folytatódtak. Ezek közül az „Egyszerű Állam Program”-hoz és a „Magyar Zoltán Egyszerűsítési Program”-hoz kapcsolódó jogszabály módosítások folytatódtak tovább, valamint több a lakosság és a vállalkozók adminisztratív terheinek csökkentésére irányuló jogszabály született, amelyek kihatással voltak a természetvédelmet szabályozó jogszabályokra is. Ezeken túlmenően az EU idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos rendeletében foglaltak átültetése, valamint az ökoszisztéma-szolgáltatás fogalmának a beépülése a hazai jogba emelendő ki, amelyek kifejezetten a természetvédelem szakterületéhez kapcsolódnak.

9.1.2. A természetvédelmi jogalkotás eredményei

Helyzetkép:

Az Európai Parlament és a Tanács 1143/2014/EU rendelete (2014. október 22.) az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről (a továbbiakban: Rendelet) 2015. január 2-án történt hatálybalépését követően szükségessé vált az egyes ágazati törvények módosítása az inváziós fajokkal szembeni védekezés szabályaival. Erre az egyes törvényeknek az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzésével és kezelésével összefüggésben történő módosításáról szóló 2016. évi CXXXVII. törvénnyel került sor. A részletszabályok kidolgozása pedig az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről szóló 408/2016. (XII. 13.) Korm. rendeletben valósult meg.

Az idegenhonos inváziós fajok elleni intézkedések állami pénzügyi fedezetére a Kormány megalkotta az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről szóló, 2014. október 22-i, 1143/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hazai megvalósításához szükséges költségvetési források biztosításáról szóló 1738/2016. (XII. 13.) Korm. határozatot, a konkrét hatósági ügyekben történő közérdekű és állami védekezés költségeinek biztosítása azonban már az Agrárminiszter által kiadott utasításban került szabályozásra.

A Rendeletnek megfelelően az Európai Bizottsághoz benyújtásra került az első országjelentés, majd pedig 2020-ban az inváziós fajokkal szembeni védekezéssel kapcsolatos cselekvési terv is. Mindezek alapján az inváziós fajokkal kapcsolatos hatósági feladatok a gyakorlat szintjén is kidolgozásra kerültek egy a kormányhivataloknak szóló szakmai útmutatóban.

Az ökoszisztéma-szolgáltatás fogalmának a hazai jogban való megjelenése szintén kapcsolódik a Rendelethez, mivel annak 3. cikk 6. pontján alapul, amely szerint ökoszisztéma-szolgáltatásnak minősülnek azok a javak (termékek és szolgáltatások), amelyeket az ökológiai rendszer természetes vagy átalakított formájában nyújt, növelve a társadalom és a tagjainak jóllétét. Ez a megközelítés újszerű a nemzetközi és a közösségi jogban az egészséges környezet, az emberi jóllét biztosítása és a természeti erőforrások megóvása érdekében. Ehhez kapcsolódóan jelenleg hét jogszabályban találhatók ökoszisztéma-szolgáltatás vonatkozású rendelkezések. Ezek nem csak a természetvédelem, hanem az erdő-, a vad- és a halgazdálkodást szabályozó jogszabályokban is megjelennek.

Az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (a továbbiakban: OKIR) fejlesztéséhez szükséges intézkedésekkel összefüggő egyes jogszabályok módosítása során érkezett előterjesztéssel kapcsolatos egyeztetések során javaslatot tettünk többek között a földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvény 6. § (18a) bekezdésének olyan tartalmú módosítására, mely lehetőséget ad minden természetvédelmi hatóság számára a törzskönyvek térképi adataihoz való közvetlen hozzáférésre. Az említett törvény 2021. január 1-én hatályba lépő módosulásának köszönhetően, ellentétben a korábbi egyedi adatszolgáltatási megkereséssel történő adatkérésével, a természetvédelmi hatóságok hatósági munkája eredményesebbé, gyorsabbá válik, szolgálva ezzel is a Kormány által képviselt bürokráciacsökkentési célokat.

További jövőbeni jogszabály-alkotási feladatok elsősorban a közösségi joganyagokban, útmutatókban foglalt kötelezettségek átvételéből fakadnak.

Fő cselekvési irányok:

- Az EU 2030-ig szóló Biodiverzitás Stratégiájának végrehajtásával kapcsolatos feladatok ellátása.
- A természetvédelmi szempontok integrálása a hazai jogszabályokba.
- A Tvt. egységes jogalkalmazásához szükséges további rendeletek megalkotása, módosítása, hatósági tapasztalatok beépítése.
- A tervidőszak alatt megjelenő uniós jogszabályokba, útmutatókba foglaltak átültetése.
- Nemzetközi egyezmények függelékmódosításainak kihirdetése.
- Az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési terveinek miniszteri rendelettel való kihirdetése.
- A nemzeti parkok övezeti besorolása, az övezetek lehatárolásának ütemezett, nemzeti parkonként történő jogszabályi kihirdetése.
- Az Európai Táj Egyezmény hazai végrehajtását szolgáló jogi szabályozás fejlesztése.
- Az arra érdemes földtani alapszelvények és -képződmények (beleértve az ásvány és ősmaradvány lelőhelyeket) védetté nyilvánítására irányuló országos program folytatása.

Indikátorok:

- A Kormány, illetve az Országgyűlés elé terjesztett jogszabálmódosítási javaslatok száma.
- Az új/módosított jogszabályok száma.
- Az egyszerűsítésre, vagy deregulációra kerülő jogszabályok, jogszabályhelyek száma.

9.2. Intézményrendszer

A kormányzati munkamegosztásban a természet védelme, mint nevesített feladat jelenlegi elnevezésével az Agrárminisztériumhoz tartozik. Ennek értelmében a természet védelmét szolgáló tevékenység központi irányítása, összehangolása és ellenőrzése az agrárminiszter feladata. Az agrárminisztérium államtitkárságai közül a Környezetügyért felelős államtitkár irányítása alatt álló Természetvédelemért felelős helyettes államtitkár irányítja a Természetmegőrzési Főosztály, a Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztály, valamint a Biodiverzitás és Génmegőrzési Főosztály tevékenységét.

A miniszter a jogszabályban meghatározott, a természet védelmével kapcsolatos igazgatási, hatósági és szakhatósági feladatait a nemzeti park igazgatóságokon valamint a környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságokon, továbbá a tárca irányítása alá tartozó egyéb szervezeteken keresztül valósítja meg.

A nemzetközi szttenderdek és az uniós elvárások szerint a sikeres természetpolitika alapfeltétele, hogy a természeti értékek megóvását, fenntartását, fejlesztését egyre inkább be kell építeni hazánk más szakpolitikáiba, azaz nem csak az agrárium, hanem más tárcák felelősségi körébe tartozó tervekbe, intézkedésekbe is. Az OECD 2018. február 13-án jóváhagyott, Magyarország környezetpolitikai teljesítményértékelése és az ott megfogalmazott ajánlások is ráirányítják a figyelmet a biológia sokféleség védelmének integrációjára más ágazatokba. A mezőgazdaságon, az erdőgazdálkodáson és a halgazdálkodáson kívül az integráció kulcsfontosságú eszköze a területfejlesztés területe is. Emellett az energiaszektorhoz, a közlekedéshez, a turizmushoz, az iparhoz és a bányászathoz kapcsolódóan is biztosítani kell a biodiverzitás védelmét.

A természetvédelmi intézményrendszer célja továbbra is, hogy a társadalom minden szereplőjéhez (lakosság, gazdálkodók, döntéshozók, média, egyházak, stb.) elérjen a természettudatos gondolkodás szükségessége a természeti értékek megóvása és az emberi jóllét biztosítása érdekében. Fontos, hogy az egyes ágazatokban, szakterületeken dolgozók tevékenységében integrált módon jelenjenek meg és kerüljenek figyelembevételre a környezeti, természeti szempontok.

A természet- és környezetvédelem ügyeinek hatékonyabb vitelében és a társadalom szemléletformálásának erősítésében szerepet játszó korábbi Nemzeti Környezetügyi Intézet Herman Ottó Nonprofit Kft.-ként folytatja tovább korábbi tevékenységét a tárca háttérintézményeként. Tevékenysége mellett, hogy az agrár-és gazdaságfejlesztési feladatok, szaktanácsadás, felnőttképzés ellátására terjed ki, a környezetvédelem, természetvédelem szakterületén segít abban, hogy a szakpolitikai döntéseket tudományos megalapozottsággal hozzák meg.

A jövőbeni célok közé tartozik a tárca és háttérintézményeinek természetvédelmi szakterületén a humánerőforrás kapacitás bővítése a megnövekedett feladatokkal arányosan, amely a természetvédelem és intézményrendszere szakmai befolyásának, tudásbázisának az emelését, ezzel a szakterület elfogadottságát és társadalmi támogatottságát is megerősíti.

A kultúrnövények és haszonállatok Kárpát-medencében évezredek alatt kialakult sokféleségének, azaz az agrobiodiverzitás megőrzése, fejlesztése és fenntartható használata

kiemelt állami feladat, nemzetbiztonsági, valamint élelmezés- és élelmiszerbiztonsági stratégiai kérdés. Megóvásuk és a génmegőrzési tevékenység fejlesztése érdekében az agrártárca 2019. július 1-vel két nagy múltú génmegőrzési intézmény összevonásával létrehozta a Nemzeti Biodiverzitás- és Génmegőrzési Központot. Ezzel egy olyan központi intézmény jött létre, amely mind a növényi, mind a haszonállat génmegőrzés terén nemzetköz szinten is meghatározó, és amelynek kiemelt feladata a Kormány génmegőrzési programjának végrehajtása, ezáltal az állami szerepvállalás jelentős megerősítése a genetikai erőforrások megőrzésében, másrészt a hazai génmegőrzési feladatok országos szintű szakmai koordinációja, és az állami génbanki hálózat kialakítása.

9.2.1. Nemzeti park igazgatóságok

Helyzetkép:

A Kormány az országos jelentőségű védett természeti területek és értékek, továbbá Natura 2000 területek természetvédelmi kezeléséért felelős szervként a nemzeti park igazgatóságot jelöli ki. A 10 nemzeti park igazgatóság működési területe lefedi az ország egész területét.

A korábbi szervezeti rendszerhez képest tovább tisztult a feladatkörök megosztása a kormányhivatalokba integráltan működő természetvédelmi hatóságok és a nemzeti park igazgatóságok között. A nemzeti park igazgatóságok jelentősebb feladatai közé tartozik a védett természeti területek, értékek és a Natura 2000 területek természetvédelmi kezelése, az állami tulajdonban lévő területek vagyonkezelése, bizonyos esetekben azok használatba, haszonbérbe adása, kutatási, monitorozási tevékenység végzése, a Természetvédelmi Őrszolgálat működtetése, az országos és területi természetvédelmi hatóságok működéséhez nélkülözhetetlen adatszolgáltatás és természetvédelmi kezelői nyilatkozattétel, természetvédelmi kezelési tervek, Natura 2000 fenntartási tervek előkészítése, tájvédelem, ökoturisztikai tevékenység, környezeti nevelés, védett természeti területek és értékek nyilvántartása, gyakorlati természetvédelmi feladatok (élőhely fenntartás, élőhely-rehabilitáció, fajmegőrzés, területrendezési tervi véleményezések) ellátása, természetvédelmi fejlesztések előkészítése és megvalósítása.

Fő cselekvési irányok:

A nemzeti park igazgatósági szervezet további erősítése indokolt a jelentős európai uniós feladatok és a hazai természetvédelmi kezelési, kutatási, monitorozási, projekt-menedzselési stb. feladatok miatt. Lényeges ennek kapcsán az is, hogy a védettségi szint helyreállítására vonatkozó törvényi kötelezettség végrehajtása garanciális jelentőségű feladat, amelyhez nélkülözhetetlen a megfelelő mértékű költségvetési források és személyi feltételek biztosítása.

A nemzeti park igazgatóságoknál dolgozó munkavállalók száma megduplázódott az elmúlt 10 évben, a 693 fős engedélyezett létszámról 1372 főre emelkedett.

Minden szakterületen további fejlődés szükséges, kiemelten az őrzési, monitorozási, kutatási, ökoturisztikai és környezeti nevelési tevékenységek tekintetében. A fejlődés elengedhetetlen feltétele a nemzeti park igazgatóságok költségvetési forrásainak megtartása és az igényekhez igazodó fokozatos növelése a még hatékonyabb feladatellátás érdekében.

A működési keretek megújítását tette időszerűvé 2020-ban az a tény, hogy az igazgatóságok az elmúlt években nagyságrendileg növelték a vagyonkezelésükben álló vagyonelemeket – a természetvédelmi kezelés és bemutatás infrastruktúráját –, egyre kiterjedtebben végzik adatgyűjtési és adatszolgáltatási feladataikat, amely fejlődéssel párhuzamosan az intézményrendszer működtetéséhez szükséges személyi állomány, valamint költségvetés nagyságában és összetételében is jelentős változások következtek be.

A nemzeti park igazgatóságok szervezeti és működési szabályzatainak módosításával elérni kívánt cél egy olyan struktúra kiépítése, amely támogatja az igazgatóságokat abban, hogy szolgáltató, tanácsadó, támogató, partnerségi együttműködésekre alapozó intézményként még jobban kiteljesedhessenek és munkáltatóként, beruházóként is egy-egy térség fejlesztésének központi szereplői lehessenek.

Ennek érdekében kihirdetésre került az *állattenyésztés részletes szabályairól szóló 45/2019. (IX. 25.) AM rendelet módosításáról szóló 1/2020. (II. 6.) AM rendelet* keretében az igazgatóságok egybeszerkesztett Szervezeti és Működés Szabályzata, melyben a 10 igazgatóság szervezeti felépítése és működése koherensebbé vált, kialakításra kerültek a tájegységek, mint a gyakorlati természetvédelmi kezelési feladatokat ellátó szervezeti egységei. Az igazgatósági feladatellátás fókuszra így a központokról a munkák megvalósulásának tényleges helyszíneire, a tájegységekre helyeződik át. Ezzel párhuzamosan megújultak az igazgatóságok belső szabályzatai is.

A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXCV. törvény bevezetésével és az ehhez illeszkedő költségvetési támogatás biztosításával, lehetővé vált az igazgatósági munkatársak bérének rendezése, versenyképessé tétele.

Indikátorok:

- A jogszabályokban és alapító okiratokban előírt feladatok teljesítésének aránya.
- A megvalósuló szervezetfejlesztések, hatékonyságnövelő intézkedések aránya.

9.2.2. Nemzeti Biodiverzitás- és Génmegőrzési Központ

Helyzetkép:

Az Európai Unió 2006-ban célul tűzte ki, hogy azonosítani kell a vadon élő fajok élőhelyen kívüli (ex-situ) megőrzési programjainak hiányosságait, melyekre megoldást kell találni. A Növényvilág Megőrzésének 2010-ben felülvizsgált Világstratégiája értelmében 2020-ig a veszélyeztetett fajok legalább 75%-át ex-situ gyűjteményekben meg kell őrizni, lehetőleg a származási országban. A nemzetközi és európai uniós vállalásokkal összhangban **szükségessé vált az ún. Pannon Magbank létrehozása Magyarországon**, amely a Pannon biogeográfiai régió vadon élő edényes növényeinek ex-situ magbankban történő megőrzését szolgálja a természetes élőhelyen történő védelem biztonsági kiegészítéseként.

A génmegőrzési program (4.11. fejezet) végrehajtásának két legfontosabb pillére a 2010-ben létrehozott tápiószelei Növényi Diverzitás Központ (NöDiK) és a gödöllői Haszonállat-génmegőrzési Központ (HáGK). A génmegőrzési programban kitűzött céloknak való minél hatékonyabb megfelelés azonban megkövetelte az intézményrendszernek a feladatokhoz való hozzáigazítását is. Ennek érdekében 2019. június 1-jei hatállyal megalakult a Nemzeti Biodiverzitás- és Génmegőrzési Központ (a továbbiakban: NBGK), mint a hazai növényi sokféleség valamint a haszonállat-génvagyon génbanki védelmének, megőrzésének és fenntartható hasznosításának bázisintézménye.

Az NBGK Növényi Génmegőrző Intézete (Tápiószele) Magyarország legnagyobb és legfontosabb növényi génbankja, felbecsülhetetlen értékű, nemzetstratégiai szempontból is kiemelkedő jelentőségű gyűjteményét a világ tizenhetedik, Európa nyolcadik legnagyobb génbankjaként tartják számon. Az intézmény teljes körű növényi génmegőrzési tevékenységet végez, így ellátja a hazai kultúrnövény génforrás-megőrzés bázisintézményi feladatait, a haszonnövények és vad növényfajok génforrásainak genetikai tartalékként történő megőrzését, végzi a szántóföldi és zöldszén-növény, valamint a hazai kultúr- és természetes flóra genetikai erőforrásainak felkutatását, felmérését és gyűjtését, különös tekintettel a magyar tájfajtakra és a hazai flóra mezőgazdasági, élelmezési, illetve természetvédelmi

szempontból fontos elemeire. Gondoskodik a ritka és kipusztulással fenyegetett hagyományőrző szántóföldi, zöldségnövény, gyümölcstermő növény, szőlő és dísnövény fajták és tájfajták fenntartásáról és szaporítóanyaguk előállításáról.

Az NBGK Haszonállat Génmegőrző Intézete (Gödöllő) az állati génmegőrzés meghatározó intézménye. Ellátja a hazai és nemzetközi tenyésztési-génmegőrzési és szervezési feladatokat az őshonosként védett magyar haszonállatfajták (kiemelten a kisállatfajták és a pannon méh) védelme és az érintett hazai tenyésztő szervezetek szakmai támogatása érdekében. Magyar baromfi génbankot tart fenn és fejleszt, és más, különösen veszélyeztetett magyar haszonállatfajtákkal kapcsolatos génbanki, génvédelmi, génmegőrzési és génmentési tevékenységet végez. A haszonállat-fajtavédelemhez, génmegőrzéshez, génbanki feladathoz és állattenyésztéshez kapcsolódó kutatási-fejlesztési és innovációs tevékenységet, valamint a fajtavédelemhez, génmegőrzéshez, génbanki feladathoz és állattenyésztéshez kapcsolódó vidékfejlesztési, oktatási és ismeretterjesztő tevékenységet végez. Ezen tevékenységét kiterjesztette valamennyi haszonállatfajra, a mézelő méhtől a szarvasmarháig.

Fő cselekvési irányok:

- A felbecsülhetetlen értéket őrző, sok évtizedes tapasztalattal rendelkező génbankjaink működtetésének biztosítása.
- A génmegőrzési program végrehajtása;
- A hazai génmegőrzési feladatok országos szintű szakmai koordinációja;
- Az állami génbanki hálózat kialakítása.

Indikátorok:

- A jogszabályokban és alapító okiratban előírt feladatok teljesítésének aránya.
- A megvalósuló intézményfejlesztések, hatékonyságnövelő intézkedések aránya.

9.2.3. Környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságok

Helyzetkép:

A hazai közigazgatási intézményrendszer teljes körű átalakításának részeként a környezetvédelmi és természetvédelmi hatósági és szakhatósági feladatokat korábban ellátó környezet és természetvédelmi felügyelőségek 2015. március 31-én beolvadással megszűntek, jogutódjai a kormányhivatalok – mint a Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szervei –környezetvédelmi és természetvédelmi főosztályai lettek. A környezet- és természetvédelmi hatóságok előbb (2016. december 31-ig) megyei szinten, majd ezt követően járási szinten működtek. 2020. március 1.-től újra a megyei kormányhivatal részeit képezik környezet és természetvédelmi főosztályokként, bizonyos esetekben azonban az agrárügyi és környezetvédelmi főosztályokba integrálódva látják el a tevékenységüket. Az idegenhonos inváziós fajokra vonatkozó uniós szabályozás hazai jogba történő átültetésével, az inváziós fajok elleni védekezés részeként, az azokkal kapcsolatos engedélyezési, ellenőrzési, kötelezési és szankcionálási feladatokat az a hatóság látja el, amelynek eljárása idegenhonos inváziós fajt érint. Ez bármely hatóság lehet, pl. erdészeti, vadászati, növény-egészségügyi. Ilyen hatóság hiányában a természetvédelmi hatóság jár el saját hatáskörében. Ezzel a hatásköri szabályozással az idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos védekezés körében megjelent az integráció elve.

A nemzeti park igazgatóságok adatszolgáltatóként, szakvéleményezőként, ügyfélként működnek közre továbbra is a természetvédelmi szakterületet érintő hatósági, illetve szakhatósági feladatok ellátásában.

A közigazgatási intézményrendszer átalakulásának részeként a korábbi Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Főfelügyelőség – mely a környezetvédelemért felelős miniszter irányítása alá tartozó, központi hivatalként működő központi költségvetési szervként működött – 2017. január 1. napján beolvadásos különválás útján megszűnt és általános jogutódja a Pest Megyei Kormányhivatal lett. 2020. március 1-vel, a fellebbezési jog megszűnésével megszűnt a másodfokú hatáskörük, ettől kezdődően a területi és az országos természetvédelmi hatóságok által hozott döntések ellen a bíróságokhoz kell közvetlenül jogorvoslattal fordulni.

Fő cselekvési irányok:

- A kapacitásbővítéssel kell ösztönözni a pályázatokon, a projektekben kedvezményezettként történő részvételt.
- A hatóságok egységes jogalkalmazásához útmutatók készítése szükséges.

Indikátorok:

- A jogszabályokban és alapító okiratokban előírt feladatok teljesítésének aránya.
- Hatósági ügyintézés során a jogorvoslatok eredményessége.
- Az elkészített jogalkalmazási útmutatók száma.

Táblázatok és ábrák jegyzéke

1. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek számának változása 1997-2020 között.....	8
2. táblázat – A védett természeti területek kiterjedése (2020. szeptember 15.).....	8
1. ábra – Az országos jelentőségű védett természeti területek Magyarországon.....	9
2. ábra – A helyi jelentőségű védett természeti területek száma Magyarországon (2020. január 1.).....	9
3. táblázat – A Natura 2000 hálózat kiterjedése Magyarországon.....	10
3. ábra – Közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzete hazánkban és az Európai Unióban.....	11
4. táblázat – Ex lege védett barlangok.....	14
5. táblázat – Ex lege védett lápok*.....	16
6. táblázat – Ex lege védett szikes tavak*.....	16
7. táblázat – Ex lege védett kunhalmok.....	17
8. táblázat – Ex lege védett földvárak*.....	17
9. táblázat – Ex lege védett források*.....	18
10. táblázat – Ex lege védett víznyelők*.....	18
4. ábra – Ramsari területek Magyarországon.....	19
11. táblázat – Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek Magyarországon (2020.09.15.).....	20
12. táblázat – Magyarország Európa Diplomával rendelkező területei.....	21
13. táblázat – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon.....	22
5. ábra – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon.....	22
14. táblázat – UNESCO Globális Geoparkok Magyarországon.....	23
15. táblázat – Világörökségi területek Magyarországon.....	24
16. táblázat – Csillagoségbolt-parkok Magyarországon.....	26
6. ábra – Natúrpark címmel rendelkező területek Magyarországon (2020. március).....	27
17. táblázat – Védett és fokozottan védett fajok számának alakulása Magyarországon.....	28
18. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése (2019. december 31. állapot szerint).....	32
19. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi őrszolgálati adatai (2020. szeptember).....	33
20. táblázat – Költségvetési források a Vszt. végrehajtására.....	35
7. ábra – A vadonleső észlelések faji megoszlása.....	55
21. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése az első négy NTA időszaka alatt.....	62
8. ábra – Az országos ökológiai hálózat Magyarországon (2020. szeptember).....	67
9. ábra – A nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményeinek hálózata (2019. december).....	71
10. ábra – Az egyes nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményeinek kínálata	72
11. ábra – A nemzeti park igazgatóságok kezelésében lévő tanösvények elhelyezkedése.....	72
12. ábra* – A nemzeti park igazgatóságok regisztrált látogatószáma (2010-2019).....	73
22. táblázat – Az NTA-IV időszakában a nemzeti park igazgatóságok környezeti nevelési programjain részt vett regisztrált látogatók száma éves bontásban.....	74
23. táblázat – Természetvédelmi fejlesztések a 2014-2020 időszakban.....	90
24. táblázat – Természetvédelmi szakmai feladatok éves költségvetési törvényekben megállapított támogatása* (adatok millió forintban).....	94

Mellékletek az V. Nemzeti Természetvédelmi Alaptervhez

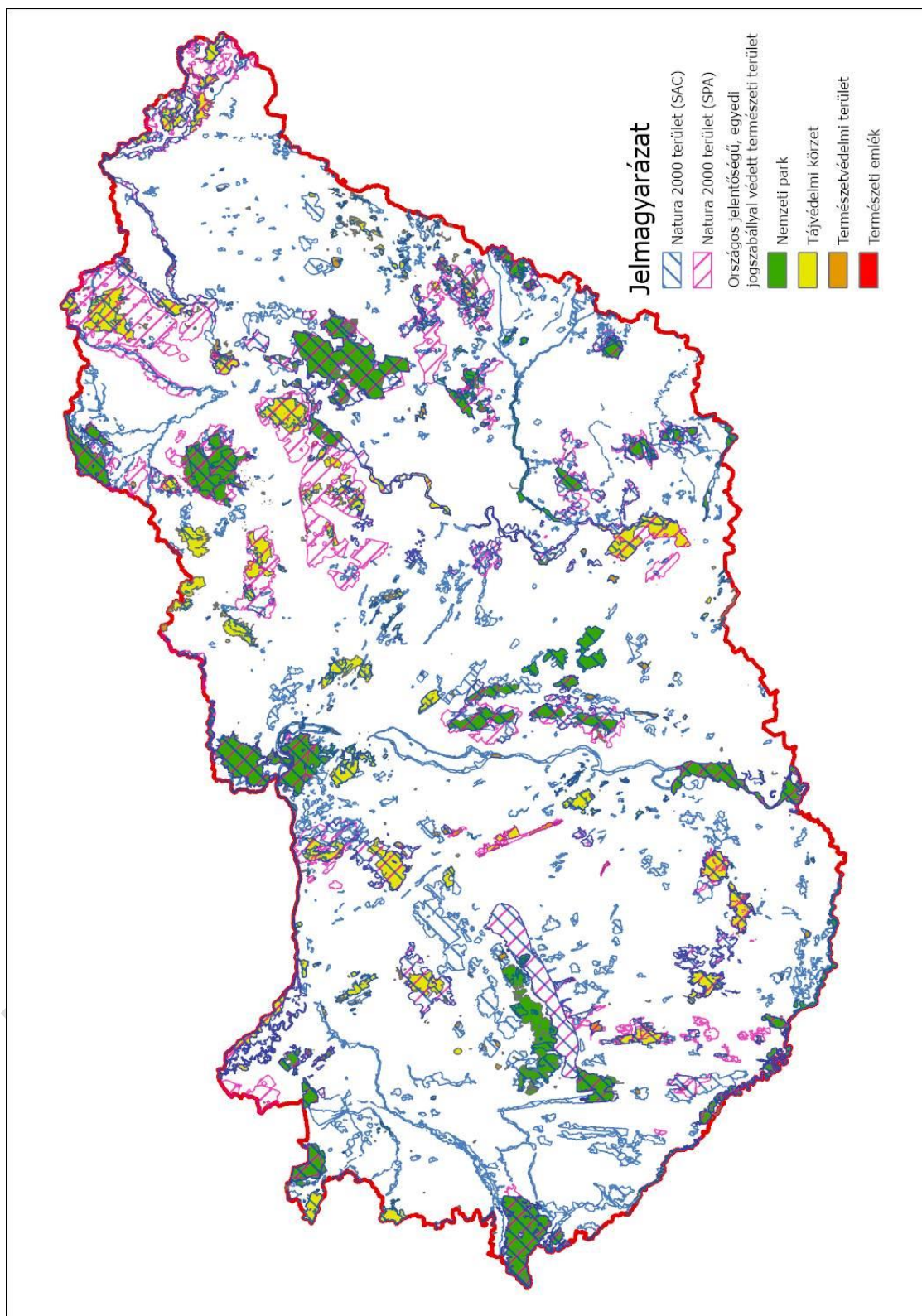
1. térképmelléklet - Az országos jelentőségű védett természeti területek és Natura 2000 területek Magyarországon

2. térképmelléklet - Az országos területrendezési terv tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területei Magyarországon

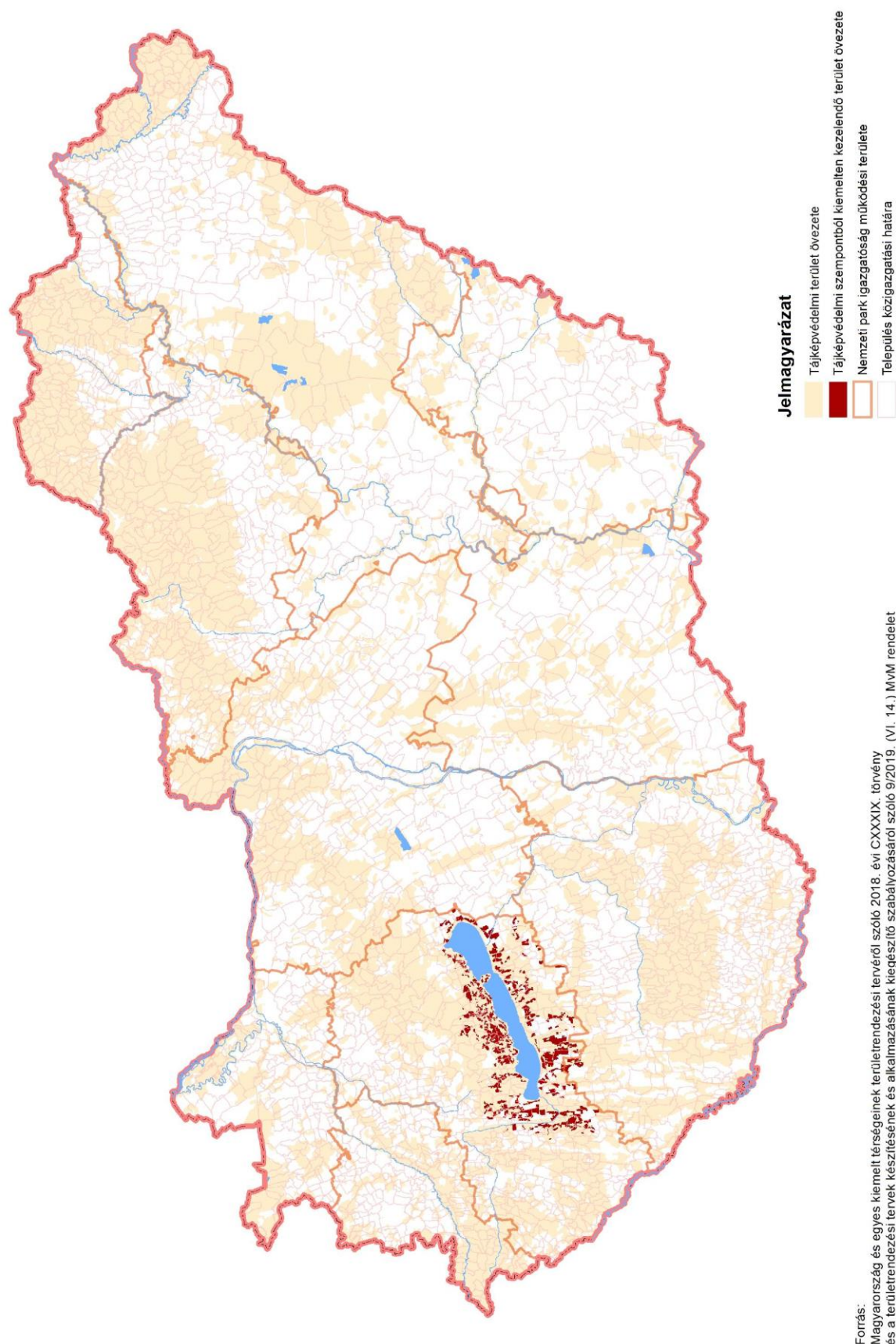
1. melléklet - A természetvédelmi jogalkotás eredményei a 9. fejezethez

2. melléklet – Az NTA-IV tervidőszaka alatt épült, ill. korszerűsített ökoturisztikai létesítmények

1. térképmelléklet – Az országos jelentőségű védett természeti területek és Natura 2000 területek Magyarországon

2. térképmelléklet – Az országos és kiemelt térségi területrendezési tervekben tájképvédelmi célú övezeti szabályozással érintet területek

1. melléklet – A természetvédelmi jogalkotás eredményei a 9. fejezethez

A jogalkotás és az egységes hatósági joggyakorlat megteremtése terén az Agrárminisztérium természetvédelmi szakterülete számára az elmúlt 5 évben komoly kihívást jelentett az inváziós fajok elleni védekezés közösségi szabályainak implementálása és a szükséges elméleti és gyakorlati háttér kialakítása. Az Európai Parlament és a Tanács 1143/2014/EU rendelete (2014. október 22.) *az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről* (a továbbiakban: Rendelet), 2015. év január 2-án lépett hatályba. A Rendelet célja, hogy a tagállamok hatékonyabban tudjanak fellépni az inváziósan terjedő, nem őshonos állat- és növényfajok ellen.

Mivel az inváziós fajokkal szembeni fellépés ágazatokon átívelő feladat, ezért a természetvédelmi ágazatnak a Rendelet hatályba lépését követően meg kellett alkotni vagy módosítani kellett minden alapvető jogszabályt, továbbá ki kellett jelölnie az inváziós ügyekben eljáró ún. „inváziós hatóságokat”, valamint mindezen feladatok megvalósítása érdekében jelentős létszámbővítést kellett végrehajtani országos szinten. Ennek érdekében **az egyes törvényeknek az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzésével és kezelésével összefüggésben történő módosításáról szóló 2016. évi CXXXVII. törvénnyel** módosításra került hat fontos ágazati törvény (*a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény, a növényfajtak állami elismeréséről, valamint a szaporítóanyagok előállításáról és forgalomba hozataláról szóló 2003. évi LII. törvény, az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény, az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény, valamint a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény*). A Rendelet alkalmazására vonatkozó, inváziós hatáskört biztosító felhatalmazások tehát a legmagasabb, azaz törvényi szinten épültek be az egyes szakterületi jogszabályokba. Ez alapján a különböző szakterületen működő hatóságoknak saját hatáskörben kell fellépniük a hatáskörüket és feladatkörüket érintő idegenhonos inváziós fajok ellen. Az inváziós hatóságok és közreműködő szervek kijelölésének és feladatainak részletszabályait *az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről* szóló 408/2016. (XII. 13.) Korm. rendelet tartalmazza.

Az idegenhonos inváziós fajok elleni intézkedések gyakorlati megvalósításához *az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről* szóló, 2014. október 22-i, 1143/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hazai megvalósításához szükséges költségvetési források biztosításáról szóló 1738/2016. (XII. 13.) Korm. határozat teremtette meg az anyagi feltételeket, mely alapján 2017. évtől a magyar állam biztosítja az évente szükséges személyi és dologi kiadások költségét. Ennek megfelelően 78 fős létszámbővítés történt a magyar államigazgatás több szervezetére elosztva, beleértve a nem természetvédelmi hatóságok létszámbővítését is.

Azokra az esetekre, amelyekben az érintett magánszemély, cég, stb. nem tudja ellátni idegenhonos inváziós faj elleni védekezést, a jogalkotó biztosította az anyagi fedezetet egy fejezeti kezelésű irányzatterhére, melyből az inváziós faj elleni védekezést ellátó hatóság közérdekű- vagy állami kezelés esetén lehívhatja a védekezés költségeit. E finanszírozás részletszabályait jelenleg a *XII. Agrárminisztérium költségvetési fejezethez tartozó fejezeti és központi kezelésű előirányzatokkal kapcsolatos gazdálkodásról* szóló 3/2020. (IV.10.) AM utasítás 106. §-a szabályozza. Az idegenhonos inváziós fajokkal szembeni közérdekű vagy állami fellépés eredményessége és összehangolása, valamint költséghatékonyság és bürokráciacsökkentés céljából az inváziós hatóságoknak minden tárgyévre előre beavatkozási tervet kell készíteniük a közérdekű, illetve az állami védekezésre vonatkozóan, melyet az Agrárminisztérium bírál el.

A Rendelet 24. cikk (1) bekezdésének megfelelően kidolgozásra és az Európai Bizottsághoz benyújtásra került az első országjelentés. Ezt követően 2020-ban a Rendelet 13. cikke alapján összeállításra és szintén az Európai Bizottságnak megküldésre került az inváziós fajokkal szembeni védekezéssel kapcsolatos cselekvési terv. A cselekvési terv végrehajtásáról minden érintett ágazatnak be kell számolnia a későbbiek során.

TERVEZET

2. melléklet – Az NTA-IV tervidőszaka alatt épült, ill. korszerűsített ökoturisztikai létesítmények

Új építésű létesítmények

<i>Létesítés éve</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>
2015	Balaton-felvidéki NPI	Tapolcai Tavasbarlang Látogatóközpont	látogatóközpont
2020	Balaton-felvidéki NPI	Kis-Balaton Látogatóközpont	látogatóközpont
2015	Duna-Dráva NPI	Ős-Dráva Látogatóközpont	látogatóközpont
2018	Kiskunsági NPI	Naprózsa Ház	látogatóközpont
2018	Hortobágyi NPI	Halászbárka Halastavi Fogadóközpont	látogatóközpont
2019	Aggteleki NPI	Zemplén Tájegység Bodrogkeresztúri iroda	bemutatóhely
2019	Kiskunsági NPI	Szalakóta Látogatóközpont	bemutatóhely
2017	Kiskunsági NPI	Hét vezér emlékmű	bemutatóhely
2020	Bükk NPI	Mátrafüred – Harkály Ház	bemutatóhely
2019	Bükk NPI	Geopark Panzió, Bükkszentkereszt megnyitása	bemutatóhely
2019	Bükk NPI	Egerbakta – Bakatató tanösvény	tanösvény
2019	Bükk NPI	Sástói Cincér tanösvény	tanösvény
2018	Bükk NPI	Verepce-bérci tanösvény	tanösvény
2018	Bükk NPI	Kelemen széke tanösvény	tanösvény
2018	Bükk NPI	Cserépfalu – Mész-tető bemutatóhely	tanösvény
2018	Bükk NPI	Felsőtárkány Kő-közi tanösvény és régészeti bemutatóhely	tanösvény, bemutatóhely
2017-2020	Bükk NPI	egyéb geotópok (időszakos karsztforrások, karsztjelenségek): 5 helyszín	bemutatópont (tájékoztató tábla)
		kaptárkövek: 27 táblapont	
		földtani alapszelvények: 23 táblapont	
		földvárak: 37 táblapont	
		barlangok: 23 táblapont	
2017-2020	Bükk NPI	Bükk-vidék Geopark geotópjainak kitáblázása (geotóp = terepi bemutatópont) 68 helyszínen	bemutatópont (tájékoztató tábla)
2018	Bükk NPI	Cserépváralja Nagy-kúp kaptárkő terepi bemutatóhely	terepi bemutatóhely
2015	Bükk NPI	Esztáz-kői-barlang bemutatóhely kialakítása, fejlesztése	terepi bemutatóhely
2016-2019	Bükk NPI	Borostyán-vendégház kialakítása, felújítása (2016. vásárlás, 2020. felújítás)	bemutatóhely
2015-2017	Bükk NPI	Szalajka-völgyi Információs Ház	bemutatóhely
2020	Duna-Dráva NPI	Kikerics panorámasétány és fogadóépület	bemutatóhely

<i>Létesítés éve</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>
2020	Duna-Dráva NPI	Kolokán Szálló	szálláshely
2016	Aggteleki NPI	Bodrogzugi vizitúra tanösvény	tanösvény
2016	Aggteleki NPI	Kincskereső játékösvény	tanösvény
2019	Aggteleki NPI	Bokorlabirintus tanösvény	tanösvény
2018	Balaton-felvidéki NPI	Tűz útja tanösvény, vulkanológiai tematikájú	tanösvény
2017	Bükk NPI	Kékes tanösvény	tanösvény
2018	Bükk NPI	Szalakóta tanösvény	tanösvény
2015	Duna-Dráva NPI	Kenderáztató tanösvény	tanösvény
2015	Duna-Dráva NPI	Ős-Dráva tanösvény	tanösvény
2015	Duna-Dráva NPI	A Dráva élővilága tanösvény	tanösvény
2015	Duna-Dráva NPI	Hagyományos gazdálkodás tanösvény	tanösvény
2018	Duna-Dráva NPI	Homokpuszta tanösvény	tanösvény
2018	Duna-Ipoly NPI	Kőpíte Túrakörök tanösvény	tanösvény
2016	Körös-Maros NPI	Sző-réti tanösvény	tanösvény
2017	Körös-Maros NPI	Bökényi tanösvény	tanösvény
2018	Körös-Maros NPI	Jégmadár Vízi Tanösvény	tanösvény
2016	Kiskunsági NPI	Kolon-tavi Orchideák	tanösvény

Korszerűsített létesítmények

<i>Legutóbbi felújítás éve</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>
2016	Pannon Csillagda Látogatóközpont	látogatóközpont	Balaton-felvidéki NPI
2017	Levendulaház Látogatóközpont	látogatóközpont	Balaton-felvidéki NPI
2017	Kápolnapusztai Bivalyrezervátum	látogatóközpont	Balaton-felvidéki NPI
2017	Tapolcai Tavasbarlang Látogatóközpont	látogatóközpont	Balaton-felvidéki NPI
2018	Sas-hegyi Látogatóközpont	látogatóközpont	Duna-Ipoly NPI
2020	Pilisi Len Látogatóközpont	látogatóközpont	Duna-Ipoly NPI
2017	Hiúz Ház Erdei Iskola és Látogatóközpont	látogatóközpont	Duna-Ipoly NPI
2020	Körös-völgyi Látogatóközpont és Állatpark	látogatóközpont	Körös-Maros NPI
2017	Abaligeti-barlang	idegenforgalmi haszn. barlang	Duna-Dráva NPI
2018	Tettyei Mésztufa-barlang	idegenforgalmi haszn. barlang	Duna-Dráva NPI
2018	Pál-völgyi-barlang	idegenforgalmi haszn. barlang	Duna-Ipoly NPI

<i>Legutóbbi felújítás éve</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>
2019	Szemplő-hegyi-barlang	idegenforgalmi haszn. barlang	Duna-Ipoly NPI
2017	Sátorkőpusztai-barlang	idegenforgalmi haszn. barlang	Duna-Ipoly NPI
2017	vörsi Talpasház	tájház	Balaton-felvidéki NPI
2015	Alcsúti Arborétum	arborétum	Duna-Ipoly NPI
2016	Hegyesztű	bemutatóhely	Balaton-felvidéki NPI
2017	Salföld Major	bemutatóhely	Balaton-felvidéki NPI
2019	Denevérmúzeum	bemutatóhely	Duna-Dráva NPI
2019	Nagyharsányi Szoborpark	bemutatóhely	Duna-Dráva NPI
2015	Kölcsey-Kende Kastély	bemutatóhely	Hortobágyi NPI
2017	Kardoskúti Madárvonulás Múzeuma	bemutatóhely	Körös-Maros NPI
2017	Árpád-kori falu	bemutatóhely	Kiskunsági NPI
2015	Kökörcsin Ház Erdei Iskola	erdei iskola	Duna-Ipoly NPI
2019	Harmatfű Erdei Iskola	erdei iskola	Őrségi NPI
2019	Baradla tanösvény	tanösvény	Aggteleki NPI
2019	Bódva-völgyi tanösvény	tanösvény	Aggteleki NPI
2019	Fürkész ösvény	tanösvény	Aggteleki NPI
2018	Tűzgyűrű tanösvény	tanösvény	Balaton-felvidéki NPI
2018	Bazaltorgonák tanösvény	tanösvény	Balaton-felvidéki NPI
2015	Szarvaskői geológiai tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2019	Kaptárkő tanösvény (Szomolyai kaptárkövek természetvédelmi terület bemutatóhely fejlesztés)	tanösvény	Bükki NPI
2019	Sár-hegyi Mandula tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2018	Szilvásvár – Szalajka-völgyi sétaút újratáblázása	tanösvény	Bükki NPI
2019	Bükkszenterzsébet-Tarnalelesz Nagy-kői tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2017	Ilona-völgyi tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2019	Kozárd – Pogányvári kőfejtő (geológiai bemutatóhely)	bemutatóhely	Bükki NPI
2016	Szinva tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2016	Bél-kői tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2018	Eger, Mész-hegy – Nyerges tető tt (helyi védett) Kőkultúra tanösvény	tanösvény	Bükki NPI
2018	Nyugati Kapu Látogatóközpont, Karszt és Élővilága c. kiállítás felújítása	bemutatóhely	Bükki NPI
2020	Baglyas-kő Vár Látogatóközpont fejlesztés	látogatóközpont	Bükki NPI
2020	Rejtekkutatóház felújítása	bemutatóhely	Bükki NPI

<i>Legutóbbi felújítás éve</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>
2019	Hollókő Tájvédelmi Körzet, tájház	bemutatóhely	Bükki NPI
folyamatos	Ipolytarnóci ősmaradványok természetvédelmi terület és bemutatóhely	látogatóközpont	Bükki NPI
2018	Vár-völgyi Geológiai tanösvény	tanösvény	Duna-Dráva NPI
2019	Jági tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2019	Kőpark tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2019	Kékbegy tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2019	Madárdal tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2018	Haraszt-hegyi tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2018	Gólyahír tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2020	Gubóvirág tanösvény	tanösvény	Duna-Ipoly NPI
2015	Hortobágy-halastavi tanösvény	tanösvény	Hortobágyi NPI
2015	Cégénydányádi tanösvény	tanösvény	Hortobágyi NPI
2020	Báránypirosító tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2015	Sirály tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2015	Vöcsök tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2016	Csipak tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2016	Bölömbika tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2016	Csodarét tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2020	Boróka tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI
2018	Tartós szegfű tanösvény	tanösvény	Kiskunsági NPI